

Eusko Jaurlaritzak,
2017-2020 Legegintzaldian,
**giza eskubideen eta
bizikidetzaren**
arloan sortutako
dokumentuen bilduma

3

1. Proiektu orokorra
2. Iragana argitzea

3. Biktimak

4. Memoria
5. Espetxe-politika
6. Hezkuntza
7. Erlijio-aniztasuna
8. Asiloa eta migrazio zaurgarria
9. Nazioarterako ekarpena
10. Eranskina. ETAren armagabetzea eta desagitea

Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritzaren Idazkaritza Nagusia

2020ko uztaila

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Giza Eskubide, Bizikidetzeta
eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia

PRESIDENCIA
Secretaría General de Derechos Humanos,
Convivencia y Cooperación

Aurkibidea

Bilduma honen aurkezpen orokorra.	4
Liburu honen aurkezpena.	6
1. dokumentua. Biktimen arloan jarduteko urteko planak.	9
2. dokumentua. Terrorismoaren biktimen egia-eskubidea.	29
3. dokumentua. IVAC/KREI-k Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzarentzat egindako ikerketen laburpena (2016-2019).	95
4. dokumentua. Eskuin-muturreko erakunde terroristek 1975. eta 1978. urteen bitartean eragindako motibazio politikoko biktimei buruzko txostena.	115
5. dokumentua. Fabian Salvioliren mintzaldia: Euskal Autonomia Erkidegoaren 12/2016 Legea, "Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa ematekoa", giza eskubideen nazioarteko araubidearekin bateragarria den.	125
6. dokumentua. 5/2019 Legea, apirilaren 4koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei erre-konozimendua eta erreparazioa emateari buruzko uztailaren 28ko 12/2016 Legea aldatzekoa.	149
7. dokumentua. Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluan garatutako eztabaida-gaien ondorioen proposamena.	157
8. dokumentua. Iñigo Urkullu Lehendakariak XI. Legegintzaldiko Memoriaren Egunean eta Terrorismoaren Biktimen Europako Egunean emandako hitzaldiak, eta Batera Konpromisoaren testua.	167

Bilduma honen aurkezpen orokorra

2011ko urriaren 20an, IX. Legegintzaldiko (2008-2012) azken urtean, ETAK “jarduera armatuaren behin betiko amaiera” iragarri zuen. Urtebete geroago, hauteskunde autonomikoak egin ziren eta Iñigo Urkullu Renteria buru zuen lehen gobernuari bide eman zioten (X. Legegintzaldia: 2012-2016). Hamarkaden ondoren lehen aldiz, euskal politikak eta gizarteak indarkeriaren eta terrorismoaren mehatxurik gabeko Legealdiari ekin zioten.

Une hartan, Lehendakariak hartutako lehen erabakietako bat Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusi berri bat sortzea izan zen, Eusko Jaurlaritzako Lehendakariari atxikia eta haren mende zuzenean. Helburu nagusia indarkeriaren amaiera ordenatua lortzen laguntzea eta *Gizartea Elkartzea* zen.

2016ko irailaren 25ean izan ziren berriro EAEko hauteskundeak. Urte hartako urriaren 20an, Eusko Legebiltzarra hasiera eman zion XI. Legegintzaldiari (2016-2020). 2016ko azaroaren 23an, Iñigo Urkullu Renteria izendatu zuten Lehendakari, bigarren agintaldian.

Aurreko Legegintzaldiko Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiari dagokionez, Lehendakariak egitura horri eutsi zion, baina aldaketa batzuk eginda izenari eta funtzioei dagokienez. Horrela, Giza Eskubide, Bizikidetzaren eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia izena hartu zuen. Hirugarren esparru hori sartu zuen, *lankidetzarena*, Garapenerako Lankidetzaren Euskal Agentzia haren barruan sartu zelako. Idazkaritza horri atxikita geratu zen, halaber, errefuxiatuen krisi humanitarioari eman beharreko erantzunaren koordinazioa.

Horrela, XI. Legegintzaldian Idazkaritzak bere barne-egituran Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza, *Gogora* Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuko Zuzendaritza eta Garapenerako Lankidetzaren Euskal Agentziaren Zuzendaritza izan ditu.

XI. Legegintzaldian, aurrekoan bezala, Idazkaritzak Legegintzaldiko plan estrategiko bat izan du: 2017-2020rako Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Plana. Gogora Institutuak eta Garapenerako Lankidetzaren Euskal Agentziak sail-plan mailako bi jarduera-programaren bidez antolatu dute beren egitekoa.

2017-2020rako Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Plana 2017ko apirilaren 4an aurkeztu zen, eta urte bereko urriaren 10ean onartu zen behin betiko. Aurreikuspenetatik 16 ekimen eta horietatik eratorritako programa eta jarduera ugari atera dira.

Liburu-bilduma honek hamar liburutan biltzen ditu 2017-2020rako Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Planaren garapenaren esparruan Legegintzaldi honetan sortutako dokumentu nagusiak. Horien egitura, izenburuak kontuan hartuta, honako hau da: (1) Proiektu orokorra, (2) Iragana argitzea, (3) Biktimak, (4) Memoria, (5) Espetxe-politika, (6) Hezkuntza, (7) Erljio-aniztasuna eta (8) Asilo eta migrazio zaugarria, (9) Nazioarteko ekarpena, eta (10) Eranskina: ETaren armatzea eta desegitea.

Hirugarren liburu honetan biktimen eskubideen arloan politika publikoen esparruan garatutako jarduerari buruzko dokumentuak jasotzen dira.

Giza eskubideen agenda Covid-19aren ostean

2016an amaitu zen Legegintzaldiaren eta 2020an amaitu denaren artean, beste aldaketa esanguratsu bat egon zen Eusko Jaurlaritzaren arlo horren izendapenarekin lotuta, baina kontzeptuzko funts garrantzitsu batekin. “Bakearen” eta “bizikidetzaren” Idazkaritza izatetik “giza eskubideen” eta “bizikidetzaren” Idazkaritza izatera igaro zen. Aldaketa horren atzean 2016aren amaieran adierazitako egoeraren diagnostiko hau zegoen:

“Bakea, terrorismoak eta indarkeriak markatutako garai baten amaierari lotua, atzean geratzen ari zen agenda giza ikusten zen sozialki. Egiteke zegoen agenda bat zen, iraganari lotua. Giza eskubideekin lotutako bizikidetzaren formulazioa, egiteke zeuden erronkak ahaztu gabe, mundu aldakor eta ziurgabetasunez inguratutako baten erronketara hobeto egokitzea zen. Giza eskubideen eta orainari eta etorkizunari lotutako bizikidetzaren agenda azaleratu zen”.

Diagnostiko hura zehatza izan zen. Euskal XI. Legegintzaldiko denbora, arlo horretan, funtsezko bi egitate-
ren ondorioz igaroko da historiara:

- Alde batetik, ETAre armagabetzea 2017ko apirilaren 8an, eta behin betiko desegitea 2018ko maiatza-
ren 3an. Hori guztia iraganaren ondorio eta zeinu anakroniko gisa; izan ere, bidegabera izateaz gain,
onartezina eta jasanezina zen gure garaiko euskal eta europar gizartean.
- Bestalde, euskal gizartean giza eskubideekin, berdintasunarekin, justiziarekin, ingurumenarekin, migra-
zioekin, errefuxiatuekin, askatasunarekin eta abarrekin lotutako kezka eta ezinegon sozialen agenda
berri bat finkatzea.

2020an, ETAre amaierari lotutako egiteke dauden zereginen agenda bat geratzen da, batez ere hiru ere-
mutan: biktimen arloko politika publikoak, memoriari eta ETAr buruzko hausnarketa kritiko eta partekatua,
eta adostasuneko eta bizikidetzarako espetxe-politika.

Dena den, giza eskubideen euskal agenda gero eta gehiago da giza eskubideen agenda globala. Iragana-
ri lotutako tokiko agendatik giza eskubideen agenda globalarekin erabat bat egiteko trantsizioari buruzko
hausnarketa horrek XII. Legegintzaldiaren hasiera markatzen du (2020-2024).

Aipatu bezala, 2016ko amaierako diagnostiko hark azpimarratzen zuen beharrezkoa zela “mundu aldakor
eta ziurgabetasunez inguratuaren erronketara egokitzea”. Ordura arte ezagututako ezerk ezin zuen hobeto
sinbolizatu aldaketa eta ziurgabetasuna, 2020aren hasieran planeta osoan agertu zen Covid-19 pandemiak
baino. XI. Legegintzaldia ere historiara pasako da, azken aldia pandemia honen ondorioengatik monopoli-
zatuta egon delako.

Tokiko eta planetako bizipen hark indartu eta berretsi baino ez du egin Euskadin giza eskubideen agen-
da globala errotzea. Munduaren errealtateari beste begirada bat emateko eskatzea gogoeta kontzeptuala
baldin bazen, pandemiaren ondoren errealtatearen agindua da orain. Paradigma-aldaketa baten aurrean
gaude, eta oraindik ez dakigu zer irismen eta ondorio dituen.

Galdera berri batzuk eginda daude. Ez, ordea, erantzun guztiak. Idazkaritza honen jarduera-eremuan bi
galdera garrantzitsu daude: batetik, nola adieraziko dira giza eskubideen urraketa- eta urrakortasun-modu
berriak?; eta, bestetik, nola planteatu beharko dira giza eskubideen defentsarako eta sustapenerako politika
publikoak pandemiaren atzean zehaztutako errealtate berrian?

Covid-19ren ondorioei buruzko eztabaida batzuek giza eskubideen balio hierarkikoki gorenaren gaineko
lehia sakona iragartzen dute. Iritzi eta eragin globaleko korrante boteretsuek beren balioaren mespretxua
defendatzen dute, edo, edozein kasutan, indibidualismo materialista baten ardatz ideologikoari lotutako bes-
te balio batzuen mende egotea.

Ikuspegi ideologiko horrek gutxietsi egiten du komunitatearen zentzua eta guztion ongia “onkeria” antzu eta
are kaltegarri gisa bilatzen du, eta zenbait balio lehenesten ditu, hala nola lokalismoa, “salba dadila ahal
duena”, segurtasuna, protekzionismoa edo merkatuaren lidergoa, politikaren aurrean, besteak beste.

Giza eskubideen defentsa eta, ondorioz, elkartasun-betebeharra dira datozen hamarkadetako zeregin na-
gusia. Jokoan duguna da ea munduaren grabitate-zentroak elkartasunaren ardatzera jotzen duen edo, aitzit-
tik, indibidualismoaren ardatzean sakontzen duen, bai herritarren kontzientzian duen proiektzioan, bai tokiko,
nazioko edo nazioarteko politikaren hainbat eremutan duen islapenean.

Covid-19ren ondoren, are arrazoi gehiagorekin, beharrezkoa izango da elkartasunaren, berdintasunaren, ez
baztertzearen eta giza eskubideen tokiko agenda globalean sakontzen jarraitzea. 2030 Agendaren Garapen
Jasangarriko Helburuak, Eusko Jaurlaritza bere ekintza osoan konprometituta daudenak, abiapuntu bat dira
ziklo berri honetan. Horixe da, hain zuzen ere, XI. Legegintzaldia amaitzen eta XII. Legegintzaldia hasten
deneko zalantzen eta erreferentzien ikuspegia.

Liburu honen aurkezpena

2017-2020rako Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Planak bere 4. ekimenean honakoa ezartzen du: *“Eusko Jaurlaritzak biktimen arloan duen politika publikoa biktimek egia jakiteko, justizia egiteko eta ordaina emateko duten eskubidean oinarritzen da, eta biktimei jasan zuten bidegabekeriaren aurrean elkartasuna erakustean. Konpromiso hori biktimei eragindako kaltea eta sufrimendua aitortzean eta berdintasunaren eta diskriminaziorik ezaren printzipioan oinarritzen da, biktima bihurtu dituzten kausak alderatu gabe”.*

Oinarri filosofiko horren gainean, Eusko Jaurlaritzak garatzen dituen biktimen politika publikoak ETaren eta antzeko erakundeen terrorismoaren biktimei buruzkoak dira. Memoria hurbila deritzon aldian, erakunde horiek izan dira bizitzeko eskubidearen urraketen eragile nagusiak. Politika horien barruan sartzen dira, halaber, BVE, GAL eta antzeko erakunde terroristen biktimak, beti aitortu ez diren edo, kasu batzuetan, ikertu ere egin ez diren hildakoak eta oso sufrimendu larriak eta bidegabeak eragin zituztenak. Eusko Jaurlaritzak esparru honetan eskaini nahi duen erreparazioa eta errekonozimendua, era berean, Estatuaren estamentuen botere-abusuak eragindako giza eskubideen urraketen biktimak ere biltzen ditu.

Biktima desberdinak daudela aitortzeak,aldi berean, berekin dakar indarkeria bat kontrapisu argudio gisa erabiltzeko edo beste zeinu bateko beste bat legitimatzeko edozein asmo erabat baztertea. Eusko Jaurlaritzak indarkeria mota oro arbuiazeak berekin dakar biktima batzuen giza eskubideen urraketa batzuen instrumentazioa baztertea beste biktima batzuk daudela justifikatzeko, konpentsatzeko, diluitzeko edo minimizatzeko.

Biktimen arloko politika publikoek hainbat fase igaro dituzte. 70eko eta 80ko hamarkadetan gabezia handiak egon ziren errekonozimenduan eta erreparazioan, gerora autokritika argiak eta esanguratsua merezi izan dituztenak. 90eko hamarkadan, etengabeko sentsibilizazioa nagusitu zen, aintzatespen- eta elkartasun-erantzuna emateko beharrari dagokionez. Terrorismoaren biktimen elkartean eta beste gizarte eragile batzuen zeregina oso garrantzitsua izan zen horretarako.

2000. urteaz geroztik, babesa eta elkartasuna emateko arau-, erakunde- eta gizarte-estaldura eraiki da, eta, hobetzeko modukoa izan arren, urtetik urtera aurrera egin du. Atera daitekeen ondorioa da lana ez dela amaitu. Azken urteetako ildoari jarraitu behar zaio, egindakoa hobetuz eta etorkizunerako begirada txertatuz.

ETaren terrorismoaren biktimei dagokienez, gainditu gabeko gai nagusia eta berezia da korrante politikoa bakar bat ere ez dadila geratu adierazi gabe *ezein kausak ez zuela inoiz balio handiagorik izan biktima bakoitzaren bizitza, duintasuna edo osotasuna baino*. Aho batez entzutea jasandako terrorismoari buruzko ondorioa dela *ez zuela justifikaziorik izan, ez zela inoiz gertatu behar, inoiz ez dela errepikatu behar*.

Hori da iragana, aintzatespenaren ikuspegitik, bizikidetzaren ikuspegitik, etorkizunarekin lotzeko bitartekorik leheneratzaileena eta eraikitzaileena. Biktimenganako errekonozimendu eta erreparazio nagusia da egiaztatzea inoiz gehiago ez mezu horrek proiektzio pedagogikoa eta belaunaldien artekoa duela. Iraganaren aitortpen kritiko horrek balio erreparatzaile sakona du biktimekiko.

Biktimen politika publikoak iraganari begiratzearekin lotuta egon dira. Hau beharrezkoa da. Dena den, iraganera bakarrik begiratzen duen ikuspegi bat mugatzailea da biktimentzat eta biktimizazioa gainditzeko. Beharrezkoa da paradigma hori zabaltzea. Begirada etorkizunari ere lotu dakioke. Horrek esan nahi du, biktimez pentsatzen dugunean, iraganean jasan zuten kaltearen bidegabekeria pentsatuko dugula, bai eta gizarte osoarekin batera orainean eta etorkizunean bizikidetzara eraikitzeke duten eginkizunean ere. Ikuspegi hori txertatzea izan da Eusko Jaurlaritzak aurreko Legegintzalditik egin duen ahaleginetako bat.

Oinarri horien gainean, Legegintzaldi honetarako helburuak bi apustutan bildu dira: (1) *“biktima guztiei aitortza eta ordaina emateko prozesuak osatzen laguntzea eta haiek ere bizikidetzara eraikitzeke orduan parte har dezaten sustatzea”*; eta (2) *“lehenik eta behin, biktimek arretoa eta aitortza eman zaiela sentitzeko baliabide guztiak jartzea eta bigarrenik, biktimek bizikidetzaren eta normalizazioaren arloan lortutako arrakasta sozial ororen partaide direla sentitzeko baliabide guztiak jartzea”*.

Kontzeptuzko esparru horretan, biktimen arloko urteko jarduera-planak jasotzen ditu **1. Dokumentuak**. Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Planak dio urtero lan programa bat prestatu beharko dela. Dokumentu horiek aurreikuspen hori betetzen dute. 2017rako 2018rako eta 2019rako dokumentuak sartu dira.

2. Dokumentuak Terrorismoaren biktimen Egiarako Eskubideari buruzko txostena jasotzen du, AVTk egin Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiaren enkarguz. Terrorismoaren biktimen egia jakiteko eskubideari laguntzea du helburu, batez ere behar besteko erreparazio judizialik jaso ez duten biktimena. Dokumentu hau abiapuntua da biktima horietako bakoitzari aitorten instituzional pertsonalizatua eskaintzeko, kasu bakoitzean eskuragarri dagoen informazioa biltzen duen dokumentu baten eta jasandako bidegabekeriari buruzko adierazpen baten bidez. Proiektuaren bigarren zati hau hurrengo Legegintzaldian garatuko da.

Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiak akordio bat du Euskal Herriko Unibertsitateko Kriminologiaren Euskal Institutuarekin (IVAC/KREI), eta, horren bidez, urtero terrorismoaren biktimen beharrek lotutako hainbat alderdi jorratzen dituen azterlan edo ikerketa bat egiten du. **3. Dokumentuak** “KREIk egindako azterlanen laburpena” izenekoak 2017an, 2018an eta 2019an egindako ikerketen ondorioen atalak jasotzen ditu.

UPV/EHUko Giza Eskubideen eta Botere Publikoen Unesco Katedrarekin lankidetzan, lan bat egin da 1975 eta 1978 bitartean motibazio politikoko eskuin muturreko erakunde terroristen biktimen kasuak zein egoeratan dauden jakiteko. **4. Dokumentuak** arlo horretako dokumentazio aurreratua aurkezten du. Lan hori oinarri gisa erabiliko da hurrengo Legegintzaldian biktima horietako bakoitzari aitorten instituzional pertsonalizatua eskaintzeko, kasu bakoitzean eskuragarri dagoen informazioari buruzko bilketa-dokumentu bat entregatuz.

Aurreko Legegintzaldian, Eusko Jaurlaritzak giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta ordaina emateko Lege-proiektua onartu zuen, eta Eusko Legebiltzarrari zuzendu zion; hedabideek “polizia-abusuen biktimen legea” deitzen diote proiektu horri. Legea 2016ko uztailaren 28an onartu zen, eta Espainiako Gobernuak presidenteari konstituzio-kontrakotasuneko errekursoaren xede izan zen, baita Konstituzio Auzitegiak partzialki bertan behera uztearen xede ere. 2017ko apirilaren 24an, “Biktimen 12/2016 Legea. Giza Eskubideen Nazioarteko Zuzenbidea” Jardunaldia egin zen eta bertan Fabian Salvioli Nazio Batuen Erakundeko Giza Eskubideen Batzordeko presidentea ohiak txosten bat aurkeztu zuen. **5. Dokumentuan**, lege honek giza eskubideen nazioarteko araubidearekin duen bateragarritasuna jorratzen duen txosten hori jasotzen da.

Lege horri berari dagokionez, Estatuko Administrazioak eta Euskal Autonomia Erkidegoko Administrazioak osatutako Aldebiko Lankidetzeta Batzordeak akordio bat lortu zuen 2018ko uztailaren 30ean, konstituzio-kontrakotasun-errekursoan atzera egiteko. Akordio hura garatzeko zenbait aldaketa egin ziren helegitea jarritako Legean honen segurtasun juridikoa sendotzeko. 2019ko apirilaren 4an, Eusko Legebiltzarrak 5/2019 Legea onartu zuen, 12/2016 Legea aldatzen duena, eta **6. Dokumentu** gisa jaso da liburu honetan.

Legegintzaldi osoan zehar, Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluak elkarrizketarako, eztabaidarako eta adostasunerako prozesu egituratu bat garatu du lau gai nagusiren inguruan, terrorismoaren biktimen errealitatearekin lotuta. **7. Dokumentuak** lan honen ondorioen proposamena jasotzen du, eta Legegintzaldi berriaren hasieran berretsi beharko da.

8. Dokumentuan, Iñigo Urkullu Lehendakariak, XI. legegintzaldian, Memoriaren Egunean eta Terrorismoaren Biktimen Europako Egunean emandako diskurtsoak jaso dira. Amaitzeko, Batera Konpromisoaren testua ere sartu da. Testu hori aurreko Legegintzaldiaren amaieran aurkeztu bazen ere, Eusko Jaurlaritzak arlo horretan dituen politika publikoak inspiratzen jarraitu du. Biktimen politika publikoetan paradigma berrietara bideratzen duen hausnarketa bat jasotzen du. Batera Konpromisoak esan nahi du biktimen politiketan etapa bat bultzatzea, biktimei iraganera begiratzeaz gain, etorkizunera ere begiratzeko eta biktimen eta gizartearen arteko batasuna bizikidetzeta sustatzeko.

1

● dokumentua

Biktimen arloan jarduteko
urteko planak

Biktimen arloan jarduteko urteko planak

2020ko apirila

Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritzaren Idazkaritza Nagusia

---

Euskadi, auzolana, bien común

Biktimen inguruko

Jarduera Plana 2017

2017ko apirila

Sarrera

2017-2020rako Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Planaren proposamenak bere 4. ekimenean Eusko Jaurlaritzaren jarduera-aurreikuspenak ezartzen ditu biktimen inguruan. Honek funtsean duen oinarri filosofikoa horrela adierazten da: *“Eusko Jaurlaritzak biktimen arloan duen politika publikoa biktimek egia jakiteko, justizia egiteko eta ordaina emateko duten eskubidean oinarritzen da, eta biktimei jasan zuten bidegabeke-riaren aurrean elkartasuna erakustean. Konpromiso hori biktimei eragindako kaltea eta sufrimendua aitortzean eta berdintasunaren eta diskriminaziorik ezaren printzipioan oinarritzen da, biktima bihurtu dituzten kausak alderatu gabe”*.

Oinarri hauek kontuan hartuz, Legegintzaldi honetarako helburuak bi apustutan biltzen dira: (1) *“biktima guztiei aitortza eta ordaina emateko prozesuak osatzen laguntzea eta haiek ere bizikidetzara erakitzeke orduan parte har dezaten sustatzea”*; eta (2) *“lehenik eta behin, biktimek arretoa eta aitortza eman zaiela sentitzeke baliabide guztiak jartzea eta bigarrenik, biktimek bizikidetzaren eta normalizazioaren arloan lortutako arrakasta sozial ororen partaidea”*.

Aipatutako planean aurreikusitakoaren arabera, Eusko Jaurlaritzaren biktimen politika publikoak lau jardue-
ra-ardatz izango ditu legegintzaldi honetan zehar:

- **Jarraitutasuna.** Terrorismoaren biktimen arloan, aurreko legegintzaldietan biktimei laguntzeko eta aitortza eta ordaina emateko bultzatu diren politikak bultzatzen jarraitzea, indarrean dagoen esparru arautzailea eta bereziki 4/2008 Legea errespetatuz.
- **Garapena.** Eusko Legebiltzarrak 2016ko uztailaren 28an onetsitako 12/2016 Legea garatzea, arrazoi politikoeke eragindako giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei aitortza eta ordaina emateari buruzkoa.
- **Berrikuntza.** Batera Konpromisoa izeneko dokumentua oinarri hartuta, biktimak eta gizartea elkar-
tzea eta guztiek etorkizuna eta bizikidetzara erakitzen parte hartzea sustatzen duten jardue-
ra-ildoeke bultzatzea.
- **Ebaluazioa.** Legegintzaldi amaieran biktimen aitortzaren arloan egiteke geratu diren zereginak eba-
luatzea.

Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Planak 2020an azken ebaluazioa egiteke ondorengo irizpidea ezartzen du: *“Legegintzaldi amaieran arlo honetako politikeke instituzioak, eragile politikoak, elkarteak eta herritarrak gehiago elkartzeke espazio bat osatzea, biktimen parte-hartzearekin. Logikoa den moduan, elkarketa horie-
tan desadostasunak ere onartu beharko dira baina funtsean batasuna sustatuko da”*.

Lan-konpromisoen eremuan haxe adierazten da “urtero-urtero, azken hiru hilekoan, Giza Eskubideen, Bizikidetzaren eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiak hurrengo urterako lan-programa bat prestatuko du. Lan-programa horrek jarraitutasunaren, garapenaren eta berrikuntzaren ardatzak garatu beharko ditu biktimen arloko politiketan”. Dokumentu honek aurreikuspen hau betetzen du 2017. urterako.

1. Abiapuntua. Batera Konpromisoa

Berrikuntzaren ikuspegitik, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Planak bere gain hartzen duen helburu nagusia biktimen inguruan haxe da: “Batera Konpromisoa izeneko dokumentua oinarri hartuta, biktimak eta gizartea elkartzea eta guztiek etorkizuna eta bizikidetzara erakitzen parte hartzea sustatzen duten jardue-
ra-ildoeke bultzatzea”.

2015eko irailaren 22an, “Batera Konpromisoa. Biktimen inguruko politika publikoetan beste aurrerapauso bat emateke oinarriak” izenburua daraman txostena publiko egin zuen Eusko Jaurlaritzak. Bere edukiaren muina *hiru printzipiotan* laburbiltzen da: legegintzaldi honetarako biktimen inguruko Eusko Jaurlaritzaren lan-programa iradokitzen duten *paradigma* bat eta *lehentasunezko balioa*.

Benetakoa izatea: autokritika egin beharra egokitu zaigu, eta egingo dugu

Biktimen kontuetan iraganean zer egin dugun kritikoki aztertuta, ez da zaila oker batzuk hautematen: berandu ibili gara biktimei behar zuten elkartasuna eta erantzuna ematen; gehiago erreparatu diogu bateraezintasun politikoari, biktimen inguruko batasunari baino; biktimak bereizi izan ditugu, pairatu izan duten indarkeriaren arabera, eta biktimen auzia bakoitzaren alderdikerietarako tresnatzat hartu dugu.

Eusko Jaurlaritzak autokritika egin du, eta horietako bi oker egin dituela ametitu du. Hasteko, 90eko hamarkadaren lehenengo urteak arte, erakundeak beti berandu iritsi garelako biktimen kausara. Eta jarraitzeko, hurrengo urteetan, bateraezintasun politikoak zirela-eta, ez garelako gai izan elkar hartuta denok biktimekin solidario izateko eta denok batera indarkeria errefusatzeko.

Egin du, ba, egin beharreko autokritika Eusko Jaurlaritzak, eta eskatu die barkamena indarkeriaren eta terrorismo ororen biktime izan direnei, egindakoengatik eta egin gabe utzitakoengatik, batez ere, 70eko eta 80ko hamarkadan ez genielako konturik egin, batere. Lehenago erreakzionatu behar genuen, eta hobeto erantzun, denok batera. Autokritika hauxe da Batera Konpromisoaren abiapuntua.

Egia esatea: minimo etikoa argi eta garbi definitzea

ETAren amaierak ezin du ekarri besterik gabe orria pasatzea gertatutakoari buruzko kritika espliziturik gabe. Memoria-politikek ezinbestean dakarte edozer indarkeria- edo terrorismo-mota bidegabeak direla errekonozitzea; hortaz, baita ETAren indarkeria eta terrorismoa ere.

Indarkeriaren justifikazio ororen eta giza eskubideen urraketa ororen kontra altxatuko gara. Hitz ematen dugu gure aldetik biktimen oroimena eta ohorea ez direla bazterturik geratuko, iragana ahazturik etorkizunera begiratzeagatik. Horixe da gure minimo etikoa, etorkizuna eraikitzeke ezinbestekoa, horretan oinarritzen da Batera Konpromisoa.

Berdintasuna gauzatzea: biktimen eskubideak betetzea

Biktimen inguruko politika publikoak egia, justizia eta erreparazioa lortzeko eskubideetara begira taxutuko dira aurrerantzean ere, eta, aurrerantzean, biktimei emango zaien arreta harik eta pertsonalizatuena izaten saiatuko gara bereziki.

Horretan, gogoan izango dugu biktimen eskubideek berdinak izan behar dutela beti, hau da, berdin kontu egin behar zaiela denei, jasandako indarkeria edonolakoa izanda ere. Printzipio honek bi adierazpen izango ditu: batetik, biktimen artean egindako bereizkeria okertzat ematea, eta zuzentzea; eta, bestetik, biktime batzuk daudelako beste batzuk egotea justifikatu nahia erabat gaitzestea.

Paradigma zabalagoa: biktimak etorkizunari ere lotzea

Biktimen inguruko politikak atzera begira landu izan ditugu orain artean. Nola ez ba, ezinbestekoa da eta izango da atzera begiratzea. Hala ere, atzera besterik ez begiratzea oso murrizta da bai biktimentzat eta bai biktimizazioa gainditzeko lanerako. Paradigma hori zabaldu nahi du, hortaz, Eusko Jaurlaritzak.

Izan ere, biktimei erreparatuz, etorkizuna ere begi aurrean dakusagu. Begira diezaiozun ba etorkizunari; hala, biktimei buruz pentsatzen dugunean, iraganean jasan izan zuten kaltearen gaitza ez ezik, gaur egungo eta etorkizuneko elkarbizitza eraikitzen denekin batera daukaten papera ikusiko dugu.

Gure bitxi preziatuena: biktimak eta gizartea bat eginda

Terrorismoaren edo indarkeriaren biktimek pairatzen duten bizipen traumatikoak ez du parerik gizartean. Horrek lubakia eragin du biktimaren eta gizartearen artean. Biktomologiaren ikerketek erakutsi dute, bai hemen eta bai munduko beste edozein txokotan, biktimen eta gizartearen arteko harremana hurbil-urrun ardatzean kokatzen dela.

Denboraren joanean biktimak eta gizartea hurbildu edo urrundu egiten dituzten faktoreak agertzen dira. Politika publikoek badute gaitasuna distantzia hori txikitu edo ezabatzeke. Eusko Jaurlaritzaren arduraren kontuetan, biktimekin lotutako ekintza guztietan, bitxi preziatu bat irabazi nahian jokatzeko dugu beti: biktimen eta gizartearen artean batasun eta konfluentzia lortu nahian, etorkizunera eta elkarbizitza hobera begira.

Batera Konpromisoak etapa berriak ekarriko ditu biktimen inguruko politiketara, iraganera ez ezik, etorkizunera ere begiratu dezaten, eta biktimen eta herritarren batasuna bultzatuko du, denak elkarrekin hobeto

bizi gaitezen. Konpromiso honek lau hitz lotuko ditu: biktimak, gizartea, etorkizuna eta elkarbizitza. Denen ahalegina beharko du horretarako. Erakundeena, alderdi politikoena, komunikabideena, gizarte eragileena, biktimena eta herritarrena.

2. Erronka estrategikoa: prozesu eraikitzaileak partekatzea

Batera Konpromisoaren ildotik, biktimen arloan aurrerapen kualitatibo bat egiteko aukerak bi giltzarri ditu: (1) Biktimen politikak, iraganari ez ezik, etorkizunari ere lotzea, eta biktimen eta gizarteren arteko batasuna sustatzea; eta (2) biktimen eginkizuna bizikidetzaren eta etorkizunaren eraikuntzaren arloa eramatea, gizartearekin batera.

Behar bada, lan-hipotesi horretan, gizarteak biktimei eskaini diezaiekeen erreparazio-eragile handiena hau da: gainerako gizartearekin orainaren eta etorkizunaren eraikuntzaren partaide senti daitezen lortzea. Horren ildotik, **prozesu eraikitzaileak partekatzea da** erronka estrategikoa; printzipio, jarduketa-esparru, metodo eta helburu eraikitzaileekin gauzatutako prozesuak alegia.

- **Printzipioa.** Elkarteen eta erakundeen artean, eta biktimen eta gizartearen artean, jarduketa-printzipio eraikitzaile eta kolaboratzaile batean bat etortzea eta konpromisoa hartzea.
- **Esparrua.** Eraikuntzako erronka honetarako lehentasunezko jarduketa-esparru gisa erabiltzea Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluak eskainitakoa.
- **Metodoa.** Lan partekatuaren metodoa adostasuna bilatzen duen eta desberdintasunak errespetatzen dituen elkarrizketa argi eta zintzo baten aldeko etengabeko apustu batean kontzentratzea.
- **Helburua.** Gizarte osoarekin batera, bizikidetzaren eta etorkizunaren eraikuntzan biktimek duten papera indartzen laguntzea.

Aurreko legegintzaldietan garatutako biktimei buruzko politika publikoei jarraipena emateaz, osatzeaz eta hobetzeaz gainera, Eusko Jaurlaritzaren urteroko jarduketa-planek erronka estrategikoa hau dute: **prozesu eraikitzaileak partekatzea**. XI. legegintzaldiko lau urteak aukera bat dira ildo horretan.

3. Lehen urratsa: Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluan elkarrizketa garatzeko agenda-proposamena

Lehen urratsa gogoeta hauek elkarrizketarako gai zehatzen agenda batera eramatea da, Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluaren barruan. Horren ildotik, Giza Eskubide, Bizikidetzaren eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiak elkarrizketarako agenda-proposamen bat aurkezten du, eztabaidarako lau gai-multzo dituen. Horiek guztiek galdera berberera eramaten dute: Eman beharreko urratsak zein diren (halakorik bada). Horrek esan nahi du eztabaida horiek egiaz gauzatzeko borondatea eta asmoa behar dela.

I. Terrorismoaren biktimen errekonozimendua eta erreparazioa: eman beharreko urratsak

- Errekonozimendu- eta erreparazio-politiketan egiteke dauden lanak gauzatzea.
- Guztiz argitu ez diren atentatuen biktimei erantzunak ematea.

II. Biktimak iraganari buruzko gogoeta kritikoko prozesuetan: eman beharreko urratsak

- Justizia konpontzailearen gaitasuna eta biktimek jaso beharko lituzketen mezu konpontzaileak.
- Biktimaren lekukotza memoriaren eraikuntzaren eta benetan gertatutakoaren berreraikuntzaren parte gisa.

III. Biktimak subjektu, desberdinen arteko elkarrizketa-prozesuetan: eman beharreko urratsak

- Desberdinen arteko elkarrizketaren balioa biktimen eta gizartearen arteko batasunaren ikuspuntutik.
- Aztertzea biktimek elkarrizketarako, entzuteko eta entzunak izateko duten beharra, eta norekin egin behar duten.

IV. Biktimen heziketa-ekarpina: eman beharreko urratsak

- Biktimen lekukotzen esperientzia hezkuntzan, eta hori beste esparru batzuetara zabaltzea.
- Prebentzioa nazioarteko terrorismoaren aurrean, eta Europako gazteen erradikalizazio-fenomenoak.

4. 2017rako ardatzen, edukien eta lan-helburuen laburpena biktimen inguruan

Ardatza	Edukia	Lan-helburuak
·Jarraitutasuna	-Terrorismoaren biktimen arloan, aurreko legegintzaldietan biktimei laguntzeko eta aitortza eta ordaina emateko bultzatu diren politikak bultzatzen jarraitzea, indarrean dagoen esparru arautzailea eta bereziki 4/2008 Legea errespetatuz.	<p>—Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzak laguntza- errekonozimendu- eta erreparazio-politikak mantentzea.</p> <p>—Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseilua sustatzea, urteko lan-plana aurkeztuta.</p> <p>—Terrorismoaren Biktimen Europako Eguna ospatzea, terrorismoaren biktimekin batera ahalik eta batasun sozial eta politiko handiena bilatuz.</p> <p>—Erantzun erreparatzaileei buruzko azterlan espezifikoa bati ekitea, guztiz argitu ez diren atentatu biktimei dagokienez.</p>
·Garapena	-Eusko Legebiltzarrak 2016ko uztailaren 28an onetsitako 12/2016 Legea garatzea, arrazoi politikoei eragindako giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei aitortza eta ordaina emateari buruzkoa.	<p>—Jardunaldi bat egitea, 12/2016 Legeak giza eskubideei buruzko nazioarteko zuzenbidean duen kokapenari buruz.</p> <p>—Lege honen segurtasun juridikoa defendatzea beharrezkoa den esparru guztietan.</p> <p>—Legea garatzeko parlamentu-mandatuan aurrera egitea legez posible den guztian, Espainiako Gobernuak jarritako errekursoaren erantzunak gauzatzen diren neurrian.</p> <p>—Biktimei uneoro informazioa ematea, Legearen kudeaketaren egoerari buruz.</p>
·Berrikuntza	-Batera Konpromisoa izeneko dokumentua oinarri hartuta, biktimak eta gizartea elkartzea eta guztiek etorkizuna eta bizikidetzara erakitzen parte hartzea sustatzen duten jarduerak bultzatzea.	<p>—Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluaren barruko elkarrizketarako agenda-proposamen bat aurkeztea, eta agenda hori legegintzaldian gauzatzeko egutegi bat programatzea.</p> <p>—Eusko Jaurlaritzaren diru-laguntzei buruzko politikan etapa berri bat bideratzea, biktimen eta gizartearen arteko batasuna sustatuz, etorkizuna eta bizikidetzara erakitzeari begira.</p> <p>—Biktima hezitzaileen lekukotzei buruzko Adi-adian hezkuntza-proposamena eguneratzea, eta beste esparru batzuetara hedatzeko aukera aztertzea.</p> <p>—Autokritikari, biktimei eta justizia konpontzaileari buruzko jardunaldi batzuk sustatzea.</p>

2018ko balantzea eta 2019ko jarduera-plana

Sarrera

2017-2020ko Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Planaren 4. ekimenean jasota daude Eusko Jaurlaritzak biktimen arloan egin nahi dituen jarduketak. Horren oinarri filosofikoa honako hau da: “Eusko Jaurlaritzak biktimen arloan duen politika publikoa biktimek egia jakiteko, justizia egiteko eta ordaina emateko duten eskubidean oinarritzen da, eta biktimei jasan zuten bidegabekeriaren aurrean elkartasuna erakustean. Konpromiso hori biktimei eragindako kaltea eta sufrimendua aitortzean eta berdintasunaren eta diskriminaziorik ezaren printzipioan oinarritzen da, biktima bihurtu dituzten kausak alderatu gabe”.

Oinarri horien gainean, legealdi honetarako helburuak bi apustutan kontzentratzen dira: (1) “biktima guztiei aitortza eta ordaina emateko prozesuak osatzen laguntzea, eta berariazko programa batzuk partekatzeari, haiek ere bizikidetzara erakitzen parte har dezaten sustatzeko”; eta (2) “lehenik eta behin, biktima guztiek arreta eta aitortza eman zaiela sentitzeko baliabide guztiak jartzea eta bigarrenik, biktimek bizikidetzaren eta normalizazioaren arloan lortutako arrakasta sozial ororen subjektu eta partaide direla sentitzeko baliabide guztiak jartzea”.

Aipatu planean aurreikusitakoaren arabera, Eusko Jaurlaritzaren biktimen politika publikoek lau jarduerar-ardatz izango dituzte oinarritzat legealdi honetan zehar:

- Jarraitutasuna. Terrorismoaren biktimei dagokienez, jarraitu bultzatzen, indarrean dauden arauak eta bereziki 4/2008 Legeari jarraikiz, azken legegintzaldiko politikak, asistentzia-, aitorpen- eta erreparazio-gaietan.
- Garapena. Arrazoi politikoengatik indarkeriaren ondorioz giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta ordaina emateari buruzko 12/2016 Legea garatu (Eusko Legebiltzarrak 2016ko uztailaren 28an onartua).
- Berrikuntza. Batera konpromiso-agirian oinarrituta, biktimen eta gizartearen arteko batasuna bultzatzen duten jarduerak bultzatu, bai eta haren partaidetza etorkizunaren eta bizikidetzaren eraikuntzan ere.
- Ebaluazioa. Legealdiaren amaieran, biktimen aitortzaren arloan egiteko dauden zereginak ebaluatu.

Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Planak honako irizpide hau ezartzen du 2020ko azken ebaluaziorako: “Legegintzaldi amaieran arlo honetako politikek instituzioak, eragile politikoak, elkarteak eta herritarrak gehiago elkartzeko espazio bat osatzea, biktimen parte-hartzearekin. Logikoa den moduan, elkarketa horietan desadostasunak ere onartu beharko dira baina funtsean batasuna sustatuko da”.

Laneko konpromisoen arloan ezarri denez, “urtero-urtero, azken hiru hilabeteetan, Giza Eskubideen, Bizikidetzaren eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiak hurrengo urterako lan-programa bat prestatuko du. Lan-programa horrek jarraitutasunaren, garapenaren eta berrikuntzaren ardatzak garatu beharko ditu biktimen arloko politiketan”. Agiri honek bete egiten du 2019. urterako aurreikuspen hori.

1. 2018an garatutako jarduera nagusien balantzea

Ardatza	Jardueren balantzea
<p>·Jarraitutasuna</p> <p>-Terrorismoaren biktimei dagokienez, jarraitu bultzatzen, indarrean dauden araei eta bereziki 4/2008 Legeari jarraituz, azken legegintzaldiko politikak, laguntza-, aitorten- eta erreparazio-gaietan.</p>	<p>—Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzak Eusko Jaurlaritzaren laguntza- errekonozimendu- eta erreparazio-politika publikoei eutsi die.</p> <p>-51 laguntza-espeditu izapidetu dira: psikologia, lana, ikasketetarako laguntza, protesiak eta abar.</p> <p>-Gure bulegoan edo beren egoitzetan eman diegu zuzeneko arreta 100 biktimei baino gehiagori.</p> <p>-Esperientzia traumatikoetako biktimei laguntza emateko graduondoko ikastaroen gaineko lankidetzak-hitzarmena daukagu IVAC-KREIrekin.</p> <p>-Era berean, IVAC-KREIek ikerketa-txosten bat egin zuen, honako izenburu honen pean: “Terrorismoaren biktimen emozioak eta arrazoiak: eskubideak eta asmoak hilketan terroristetan zigortzeko eta leheneratzeko jarrerari buruz. 2. zatia: Hedabideak”.</p> <p>-EAEko Administrazioaren eta hiru euskal unibertsitateen arteko lankidetzarako esparru-akordioaren arabera, honako lan hauek aurkeztu dira: (1) UPV-EHU, “Gatazken inguruko hausnarketa eta ikastetxeetan uzartzeko programak”; (2) Mondragon Unibertsitatea “Gizalegez Egitasmoa 2018 Mondragon Unibertsitatea”; (3) Deustuko Unibertsitatea, “Metodologia para la elaboración de memorias institucionales de la violencia terrorista” (indarkeria terroristaren memoria instituzionalak egiteko metodologia).</p> <p>-Bi laguntza izendun esleitu dira: COVITE eta AVT.</p> <p>-2018. urtean zehar, biktimen elkarteek antolatutako hainbat jardunalditan parte hartu dugu, horren adibide: Andaluziako Elkarteak, Almerian; Extremadurako Elkarteak, Olivenzan; Valentziako Elkarteak, Valentzian; Errioxako Elkarteak, Logroñon; AVT, Donostian; Covite, Donostian. Gainera, biktimak oroitzeko 30 ekitaldi baino gehiagotan parte hartu dugu.</p> <p>-Bi txosten egin dira: “1973ko martxoaren 24an desagertutako hiru gazte coruñarrei buruzko txostena” (2018ko martxoa), UPV/EHUko Giza Eskubideen eta Botere Publikoen Katedrak egina, eta “Terrorismoaren biktimen egia-eskubidea”, AVT egina (2018ko ekaina).</p> <p>—Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseilua finkatu da, urteko lan-plana aurkeztu, garatu, eztabaidatu eta adostu ondoren.</p> <p>—Terrorismoaren Biktimen Europako Eguna ospatu da, terrorismoaren biktimekin batera ahalik eta batasun sozial eta politiko handiena bilatuz.</p> <p>—Giza Eskubide, Bizikidetzak eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiak, AVTrekin lankidetzan, proiektu zehatz bat garatzen jarraitzen du guztiz argitu ez diren atentatuen (batez ere 60ko eta 70eko hamarkadetan) biktimei erantzun konpontzaile eta indibidualizatua emateko.</p>

<p>·Luzapena</p> <p>-Arrazoi politikoengatik indarkeriaren ondorioz giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta ordaina emateari buruzko 12/2016 Legea garatu (Eusko Legebiltzarrak 2016ko uztailearen 28an onartua).</p>	<p>—Lege honen segurtasun juridikoa defendatu du Eusko Jaurlaritzak, beharrezkoa izan den esparru guztietan.</p> <p>—2018ko uztailearen 10ean, Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiak Legean aurreikusitako Balorazio Batzordeko kideak izendatu ditu.</p> <p>—2018ko uztailearen 23an, ezespren-akordioa adostu du Eusko Jaurlaritzak Espainiako Gobernuarekin, hark 2017ko maiatzaren 5ean aurkeztutako konstituzio-kontrakotasunaren gaineko errekurtsoan.</p>
<p>·Berrikuntza</p> <p>-Batera konpromiso-agirian oinarrituta, biktimen eta gizartearen arteko batasuna bultzatzen duten jarduera-lerroak bultzatu, bai eta haren partaidetza etorkizunaren eta bizikidetzaren eraikuntzan ere.</p>	<p>—Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluaren baitan adostutako lan-agenda egutegian aurreikusitakoaren arabera garatu da.</p> <p>—2018an, Eusko Jaurlaritzaren diru-laguntzei buruzko politikan orientazio berri bat sartu da, biktimen eta gizartearen arteko batasuna sustatuz, etorkizuna eta bizikidetzeta eraikitzeari begira. Datuak. Terrorismoaren biktimen 15 elkarteren artean 133.075,70 € banatu dira, aurkeztutako 34 proiektutan.</p> <p>—Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiak eguneratu egin du biktima hezitzaileen lekukotzei buruzko Adi-adian proposamen hezitzailea, eta hura unibertsitate-mailan ezar dadin hedatu du. 24 ikastetxek parte hartu dute, hiru unibertsitateak barne. 47 saio egin dira, eta horietan 3.954 ikaslek parte hartu dute.</p>

2. 2019ko jarduera-programa

2.1. Abiapuntua: Batera konpromisoa

Berrikuntzaren ikuspegitik, 2017-2020rako Bizikidetzaren eta Giza eskubideen Planak biktimen gainean duen helburu nagusia honako hau da: Batera konpromiso-agirian oinarrituta, biktimen eta gizartearen arteko batasuna bultzatzen duten jarduera-lerroak bultzatu, bai eta haren partaidetza etorkizunaren eta bizikidetzaren eraikuntzan ere.

2015eko irailaren 22an, Eusko Jaurlaritzak honako agiri hau eman zuen argitara: “Batera konpromisoa. Biktimen inguruko politika publikoetan beste aurrerapauso bat egiteko oinarriak”. Agiri horren eduki nagusia laburbiltzen dute hiru printzipiok, paradigma batek eta bitxi preziatu batek, hau da, Eusko Jaurlaritzak legealdi honetarako biktimen gainean duen lan-programaren oinarri diren horiek:

Benetakoa izatea: autokritika egin beharra egokitu zaigu, eta egingo dugu

Biktimen kontuetan iraganean zer egin dugun kritikoki aztertuta, ez da zaila oker batzuk hautesmaten: (1) berandu ibili gara biktimei behar zuten elkartasuna eta erantzuna ematen; (2) gehiago erreparatu diogu bateraezintasun politikoari, biktimen inguruko batasunari baino; (3) biktimak bereizi izan ditugu, pairatu izan duten indarkeriaren arabera, eta (4) biktimen auzia bakoitzaren alderdikerietarako tresnatzat hartu dugu.

Eusko Jaurlaritzak autokritika egin du, eta horietako bi oker egin dituela ametitu du. Hasteko, 90eko hamarkadaren lehenengo urteak arte, erakundeak beti berandu iritsi garelako biktimen kausara. Eta jarraitzeko, hurrengo urteetan, bateraezintasun politikoak zirela-eta, ez garelako gai izan elkar hartuta denok biktimekin solidario izateko eta denok batera indarkeria errefusatzeko.

Egin du, ba, egin beharreko autokritika Eusko Jaurlaritzak, eta eskatu die barkamena indarkeriaren eta terrorismo ororen biktima izan direnei, egindakoengatik eta egin gabe utzitakoengatik; batez ere, 70eko eta 80ko hamarkadan ez genielako konturik egin, batera. Lehenago erreakzionatu behar genuen, eta hobeto erantzun, denok batera. Autokritika hauxe da Batera konpromisoaren abiapuntua.

Egia esatea: minimo etikoa argi eta garbi definitzea

ETAren amaierak ezin du ekarri besterik gabe orria pasatzea gertatutakoari buruzko kritika espliziturik

---

gabe. Memoria-politikek ezinbestean dakarte edozer indarkeria- edo terrorismo-mota bidegabeak direla errekonozitzea; hortaz, baita ETaren indarkeria eta terrorismoa ere.

Indarkeriaren justifikazio ororen eta giza eskubideen urraketa ororen kontra altxatuko gara. Hitz ematen dugu gure aldetik biktimen oroimena eta ohorea ez direla bazterturik geratuko, iragana ahazturik etorkizunera begiratzeagatik. Horixe da gure minimo etikoa, etorkizuna eraikitze gutzienekoa, horretan bermatzen da Batera konpromisoa.

Berdintasuna gauzatzea: *biktimen eskubideak betetzea*

Biktimen inguruko politika publikoak egia, justizia eta erreparazioa lortzeko eskubideetara begira taxutuko dira orain arte bezala, eta, aurrerantzean, biktimei emango zaien arreta harik eta pertsonalizatuena izaten saiatuko gara bereziki.

Horretan, gogoan izango dugu biktimen eskubideek berdinak izan behar dutela beti, hau da, berdin kontu egin behar zaiela denei, jasandako indarkeria edonolako izanda ere. Printzipio honek bi adierazpen izango ditu: batetik, biktimen artean egindako bereizkeria okertzat ematea, eta zuzentzea; eta, bestetik, biktima batzuk daudelako beste batzuk egotea justifikatu nahia erabat gaitzestea.

Paradigma zabalagoa: *biktimak etorkizunari ere lotzea*

Biktimen inguruko politikak atzera begira landu izan ditugu orain artean. Nola ez ba, ezinbestekoa da eta izango da atzera begiratzea. Hala ere, atzera besterik ez begiratzea oso murrizta da bai biktimentzat eta bai biktimizazioa gainditzeko lanerako. Paradigma hori zabaldu nahi du, hortaz, Eusko Jaurlaritzak.

Izan ere, biktimei erreparatu, etorkizuna ere begi aurrean dakusagu. Begira diezaiozun ba etorkizunari; hala, biktimei buruz pentsatzen dugunean, iraganean jasan izan zuten kaltearen gaitza ez ezik, gaur egungo eta etorkizuneko elkarbizitza eraikitzen denok in bat batera daukaten papera ikusiko dugu.

Gure bitxi preziatuena: *biktimak eta gizartea bat eginda*

Terrorismoaren edo indarkeriaren biktimek pairatzen duten bizipen traumatikoak ez du parerik gizartearen. Horrek lubakia eragin du biktimen eta gizartearen artean. Biktomologiaren ikerketek erakutsi dute, bai hemen eta bai munduko beste edozein txokotan, biktimen eta gizartearen arteko harremana hurbil-urrun ardatzean kokatzen dela.

Denboraren joanean, biktimak eta gizartea hurbildu edo urrundu egiten dituzten faktoreak agertzen dira. Politika publikoek badute gaitasuna distantzia hori txikitu edo ezabatzeke. Eusko Jaurlaritzaren arduraren kontuetan, biktimekin lotutako ekintza guztietan, bitxi preziatu bat irabazi nahian jokatzeko dugu beti: biktimen eta gizartearen artean batasun eta konfluentzia lortu nahian, etorkizunera eta elkarbizitza hobera begira.

Batera Konpromisoak etapa berriak ekarriko ditu biktimen inguruko politiketara, iraganera ez ezik, etorkizunera ere begiratu dezaten, eta biktimen eta herritarren batasuna bultzatuko du, denak elkarrekin hobeto bizi gaitzean. Konpromiso honek lau hitz lotuko ditu: biktimak, gizartea, etorkizuna eta elkarbizitza. Denen ahalegina beharko du horretarako. Erakundeena, alderdi politikoetan, komunikabideena, gizarte eragileena, biktimena eta herritarrena.

2.2. Erronka estrategikoa: prozesu eraikitzaileak partekatzea

Batera Konpromisoaren ildotik, biktimen arloan aurrerapen kualitatibo bat egiteko aukerak bi giltzarri ditu: (1) Biktimen politikak, iraganari ez ezik, etorkizunari ere lotzea, eta biktimen eta gizartearen arteko batasuna sustatzea; eta (2) biktimen eginkizuna bizikidetzaren eta etorkizunaren eraikuntzaren arloa eramatea, gizartearekin batera.

Behar bada, lan-hipotesi horretan, gizarteak biktimei eskain diezaiekeen erreparazio-eragile handiena hau da: gainerako gizartearekin orainaren eta etorkizunaren eraikuntzaren partaide senti daitezen lortzea. Horren ildotik, prozesu eraikitzaileak partekatzea da erronka estrategikoa; printzipio, jarduketa-esparru, metodo eta helburu eraikitzaileekin gauzatutako prozesuak alegia.

•**Printzipioa.** Elkarrekin eta erakundearen artean, eta biktimen eta gizartearen artean, jarduketa-printzipio eraikitzaile eta kolaboratzaile batean bat etortzea eta konpromisoa hartzea.

•**Esparrua.** Eraikuntzako erronka honetarako lehentasunezko jarduketa-esparru gisa erabiltzea Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluak eskainitakoa.

•**Metodoa.** Lan partekatuen metodoa adostasuna bilatzen duen eta desberdintasunak errespetatzen

dituen elkarrizketa argi eta zintzo baten aldeko etengabeko apustu batean kontzentratzea.

•**Helburua.** Gizarte osoarekin batera, bizikidetzaren eta etorkizunaren eraikuntzan biktimek duten pateraper indartzen laguntzea.

Aurreko legegintzaldietan garatutako biktimei buruzko politika publikoei jarraipena emateaz, osatzeaz eta hobetzeaz gainera, Eusko Jaurlaritzaren urteroko jarduketa-planek erronka estrategiko hau dute: prozesu eraikitzaileak partekatzea. XI. legegintzaldiko lau urteak aukera bat dira ildo horretan.

3. Biktimen gaineko 2019ko lan-helburuen, edukien eta ardatzen eskema

Edukia	Lan-helburuak
<p>•Jarraitutasuna</p> <p>-Terrorismoaren biktimei dagokionez, jarraitu bultzatzen, indarrean dauden araei eta bereziki 4/2008 Legeari jarraituz, azken legegintzaldiko politikak, laguntza-, aitortpen- eta erreparazio-gaietan.</p>	<p>— Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzak laguntza- errekonozimendu- eta erreparazio-politikak mantentzea.</p> <p>-50 laguntza-espeditu inguru izapidetuko direla aurreikusten da. Arreta pertsonalizatuan 100 biktimei gora artatzea espero da.</p> <p>-2019an, IVAC-KREIri ematen zaizkion laguntzekin jarraituko da, esperientzia traumatikoetan biktimei laguntza emateko graduondoko ikastarotarako eta justizia konpontzailearen gaineko ikerketa-lan baterako.</p> <p>-AVTi eta COVITEri laguntza izendunak ematen jarraituko da.</p> <p>-Era berean, hiru euskal unibertsitateek laguntza izendunak edukiko dituzte proiektuak edo ikasketak gauzatzeko.</p> <p>-2019. urtean zehar, terrorismoaren biktimen elkarte desberdinek antolatutako jardunaldietara eta EAEn nahiz bertatik kanpo biktimek oroitzeko egingo diren ekitaldi desberdinetara bertaratzea aurreikusten da. 30 ekitalditik gora izan daitezke.</p> <p>-ETAren esparruan mehatxuak jasan zituzten zinegotziek bizi izan zuten injustiziari buruzko txostena (“Informe sobre la injusticia padecida por concejales que sufrieron amenazas en el marco de la existencia de ETA”) aurkeztea aurreikusten da.</p> <p>— Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseilua sustatzen jarraitzea, urteko lan-planarekin.</p> <p>— Terrorismoaren Biktimen Europako Eguna ospatzea, terrorismoaren biktimekin batera ahalik eta batasun sozial eta politiko handiena bilatuz.</p> <p>— Guztiz argitu ez diren atentatuen (batez ere 60ko eta 70eko hamarkadetan) biktimentzat erantzun konpontzaile eta indibidualizatuak emateko proiektu zehatza garatzen jarraitzea.</p>
<p>•Luzapena</p> <p>-Arrazoi politikoengatik indarkeriaren ondorioz giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta ordaina emateari buruzko 12/2016 Legea garatu (Eusko Legebiltzarrak 2016ko uztailaren 28an onartua).</p>	<p>— 12/2016 Legea garatzea eta aplikatzea, haren aldaketaren onarpena onarri hartuta, Espainiako Gobernuak sinatutako ezespren-akordioaren arabera.</p> <p>— 12/2016 Legearen babespean egon daitezkeen biktimei eskariak aurkezteko epea irekitzea.</p> <p>— Giza eskubideen urraketan kasu garrantzitsuak aztertzea, proiektu pilotu gisa, etorkizunean esku hartzeko lerroak prestatzeko.</p>

·Berrikuntza

-Batera konpromiso-agirian oinarrituta, biktimen eta gizartearen arteko batasuna bultzatzen duten jarduera-leerroak bultzatu, bai eta haren partaidetza etorkizunaren eta bizikidetzaren eraikuntzan ere.

— Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluaren baitan adostutako lan-agenda garatzea.

— Eusko Jaurlaritzaren diru-laguntzei buruzko politikaren orientazio berria finkatzea, biktimen eta gizartearen arteko batasuna sustatuz, etorkizuna eta bizikidetzaren eraikitzeari begira, eta aurretik elkarteei jakinaraztea horrek zein berrikuntza eragiten dituen.

— Biktima hezitzaileen lekukotzei buruzko Adi-adian proposamen hezitzaileak finkatzeko eta unibertsitateetara eta hezkuntza-eremu berrietara zabalatzeko lanekin jarraitzea.

2

● dokumentua

Euskadin gertatutako
tortura eta tratu txarrak
ikertzeko proiektua
(1960-2014)

Terrorismoaren biktimen **egia-eskubidea**

Carmen Ladrón de Guevara Pascual
Terrorismoaren Biktimen Elkarte

2018ko ekaina

Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiaren
enkarguz egina

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Giza Eskubide, Bizikidetzeta
eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubiaren Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General de Derechos Humanos,
Convivencia y Cooperación
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Aurkibidea

I. Sarrera.

1. Helburuak.
2. Egitura.
3. Metodologia.
4. Iturriak.
5. Egilea.

II. Aurrekariak.

1. Ez dago datu ofizial bateraturik.
2. "Argitu gabeko kasuak" direlakoak.

III. Terrorismoaren biktimen egia-eskubidea.

1. Kontzeptua eta edukia.
2. Justiziarik izan ez dutenez, ordain modura, terrorismoaren biktimek egia jakiteko eskubidea.

IV. Epaitegietan zer egin den, eta erakunde terroristak Euskal Autonomia Erkidegoan egin dituen eta heriotza eragin duten atentatuen harira.

V. Terrorismoaren biktimen banakako azterketa

VI. Ondorioak eta gomendioak.

VII. Bibliografia.

Eranskinak.

I. Sarrera

---

1. Helburuak

Terrorismoaren biktimek egia jakiteko eskubidea dute. Horretan laguntzeko egin dugu lan hau, aitortzen baitugu eskubide hori justizia-eskubidearen funtsezko elementu bat dela eta zuzenbide-estatu orok daukala biktimei eskubide hori bermatu beharra, batez ere terrorismoaren biktimei.

ETAk egin dituen atentatu terroristen kontakizunik ahalik eta osatuena eskaini nahi diegu terrorismoaren biktimei, atentatu horiengatik baitira biktima. Lehen-lehenik, begiak aspaldiko kasuetan pausatuko ditugu bereziki, denboraren joana dela-eta ia ezinezkoa baita epai bidez halakoak ebaztea.

Horretarako, egia juridikoa, Auzitegi Nazionalak emandako epaietan bilduta datorrena -sortu zenez geroztik, 1977an, organo judizial horren ardura izan baita terrorismo-delituak epaitzea- nolabait osatu egin nahi dugu, hango eta hemengo argitalpenetan eta kazetaritzako informazioetan jasota dagoen egia historikoa baliatuz.

Lehen momentu honetan, eta abiapuntu modura, ETAk Euskal Autonomia Erkidegoan egin dituen eta nor edo noren heriotza eragin duten atentatu terroristak izango dira lan honen gai nagusia.

2. Egitura

Sarreraz, ondorioez, bibliografiaz eta eranskinez gainera, lan hau lau zatitan egituraturik dago, aztergaia jorratzeko erabilitako metodologiaren arabera.

Hasiera batean, funtsezkoa iruditu zaigu azterlan honen aitzinetik sortuak ziren aurrekarietatik abiatzea, argiago ulertzearen nondik datozen darabiltzagun datuak eta zergatik ulertzen ditugun ulertzen ditugun bezala. Funtsezkoa izan da orobat berariaz aipatzea ez dagoela datu ofizial bateraturik ETAk eraildako biktimen ginean, badela hor arazo bat azterlanaren erreferentzia-lagina zehaztu ahal izateko.

Bigarrenik, lana zedarrizteko marko teorikoa dakargu, abiapuntutzat hartuz biktimek egia jakiteko eskubidea dutela, eta eskubide autonomoa dela hori, estatuko erakundeek bermatu beharrekoa.

Hirugarren eta laugarren zatietan, atentatu horien harira Auzitegi Nazionalak burutu duen jarduera judiziala aztertu dugu; atentatuak, esan dugu zeintzuk diren: ETAk Euskal Autonomia Erkidegoan eginak eta nor edo nor hiltzea eragin dutenak. Denak batera harturik eta banan bana aztertu ditugu, terrorismoaren biktima ba-koitzeko profil bat osatuz.

Atal horretan, eta denboraren mugak behartuta, lehen ekinaldi honetan, adibide modura, hiru kasu baino ez ditugu ekarri, kasu guztiak hiru talde handitan sailkatu ditugulako, gaur egun zer informazio dagoen eta zer informazio eskura daitekeen gorabeheran.

Azkenik, ondorioetan, gomendio batzuk eskaini ditugu, haien haritik etorkizunean ere jarraipena emateko lan honen ikerketa-galari.

3. Metodologia

Lau fasetan egin dugu lan hau:

1. fasea. Zehaztea ea erreferentzia modura zer lagin hartuko dugun ETA erakunde terroristak eraildako biktimen artetik.

2. Fasea. Zehaztea zer den eta noraino iristen den “argitu gabeko kasu” kontzeptua; hots, egile materia- la kondenatu gabe dagoenean izango da kasua argitu gabea. Analisia terrorismo-biktimaka egin dugu, ez atentatuka (baliteke atentatu batean biktima bat baino gehiago egon izana).

3. fasea. Zehaztea ea, ETAk Euskal Autonomia Erkidegoan hil dituen biktima guztien artetik, zein atentatu- tako egile materialak ez dauden kondenaturik. Honela sailkatu ditugu:

- Amnistiatuak.
- Zati batean dago argiturik: edo badago epaia baina parte-hartzaile batzuen aurkakoa da, edo epaia absolutzioa izan da.
- Argitu gabe: ez dago epairik.

4. fasea. Kasu guztiak banan bana aztertu, eta terrorismo-biktima bakoitzeko profil bat taxutu dugu.

4. Iturriak

Lan hau egiteko, informazio-iturri hauek erabili ditugu:

- a) ETA erakunde terroristak zenbat biktima erail dituen zehazteko:
- 1) Terrorismoak erail dituen eta Barne Ministerioaren dirulaguntza jaso dutenen zerrenda¹.
  - 2) Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiak aitor-tutako biktimen zerrenda².
  - 3) *Euskal kasuan 1960tik 2010era bizitza eskubidearen aurka izan diren urraketen argazkiak, herriz herri*, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak egina³.
  - 4) *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Rogelio Alonso, Florencio Domínguez eta Marcos Garciak idatzia⁴.
  - 5) *Historia de un desafío. Cinco décadas de lucha sin cuartel de la Guardia Civil contra ETA*, Manuel Sánchez eta Manuela Simónek idatzia⁵.
  - 6) *Foronda txostena. Terrorismoaren eragina euskal gizartean*, Raúl López Romok egina⁶.
- b) Jakiteko auzitegietan zer egoeratan dauden ETAk Euskal Autonomia Erkidegoan egin dituen erail-keta-atentatu terroristak.
- 1) *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Rogelio Alonso, Florencio Domínguez eta Marcos Garciak idatzia.
  - 2) Auzitegi Nazionaleko zigor-arloko salak emandako epaiak⁷.
  - 3) Auzitegi Nazionaleko Fiskaltzaren txostena. 2011n egin zuten, Terrorismoaren Biktimen Fundazioak eskatuta, ETAk 1960 eta 2010 bitartean eraildako 349 biktimaren zerrenda batean oinarriturik. 2017ko otsailean eguneraturik dago.
  - 4) Auzitegi Nazionaleko lehendakaritzaren txostena, 2011n egina: *Balance Provisional sobre la información solicitada por las víctimas de ETA en relación con 349 atentados cometidos por la referida banda terrorista*.
  - 5) *Agujeros del Sistema: más de 300 asesinatos de ETA sin resolver*, Juanfer Calderínek idatzia⁸.

1 Barne Ministerioaren web orria: http://www.interior.gob.es/documents/10180/1210621/fallecidos_terrorismo_indemnizados_02_01_2015.pdf/8e8df51d-947b-462a-a6d8-130e3f4d7f79

2 Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiaren web bilatzailea: <http://www.euskadi.eus/web01-apvictim/es/o11aConsultaWar/victima?locale=es>

3 EUSKO JAURLARITZAKO GIZA ESKUBIDE, BIZIKIDETZA ETA LANKIDETZAREN IDAZKARITZA NAGUSIA: Udal Erretratuak: Euskal kasuan bizitza eskubidearen aurka 1960tik 2010era izan diren urraketen argazkiak, herriz herri, (bigarren argitalpena) 2016ko azaroa, <http://www.euskadi.eus/retratos-municipales/web01-s1lehbak/es/>

4 ALONSO, R/DOMÍNGUEZ, F/GARCÍA REY, M: *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa Calpe, Madril, 2010.

5 SÁNCHEZ, M/SIMÓN, M: *Historia de un desafío. Cinco décadas de lucha sin cuartel de la Guardia Civil contra ETA*, Volúmenes I y II, Ediciones Península, Bartzelona, 2017.

6 LÓPEZ ROMO, R: *Foronda txostena. Terrorismoaren eragina euskal gizartean*, Valentín de Foronda Gizarte Historiarako Institutua, Euskal Herriko Unibertsitatea. Catarata argitaletxea, Madril, 2015.

7 II. eranskinean dago kontsultatutako epaien zerrenda.

8 CALDERÍN, J: *Agujeros del sistema: más de 300 asesinatos de ETA sin resolver*, Ed. Ikusager Ediciones, Vitoria-Gasteiz, 2015.

-
- 6) Asociación Dignidad y Justicia zerrrenda, La Razón egunkarian argitaratua: *Los 377 crímenes sin esclarecer de ETA llegan a las Naciones Unidas*⁹.
- 7) *1960tik 2014ra erakunde terroristek egin zituzten heriotza-ataentatuen egoera prozesalari buruzko txostena. Euskal Kasua*. Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak eskatuta egina¹⁰.
- 8) Auzitegi Nazionalaren memoriak¹¹.
- c) Terrorismo-biktimen bana-banako azterketa egiteko.
- 1) Iturburu irekiak
    - Zenbait komunikabideetako hemerrotekak: ABC, EL PAÍS, Fundación Centro Memorial de Víctimas del Terrorismo.
  - 2) Argitalpenak
    - *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Rogelio Alonso, Florencio Domínguez eta Marcos García idatzia.
    - *Historia de un desafío. Cinco décadas de lucha sin cuartel de la Guardia Civil contra ETA*, Manuel Sánchez eta Manuel Simónek idatzia.
  - 3) Txostenak
    - *Euskal kasuan 1960tik 2010era bitartean bizi-eskubidearen aurka izandako urreketen argazkiak, herriz herri*, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak egina.
    - Auzitegi Nazionaleko Fiskaltzaren txostena. 2011n egin zuten, Terrorismoaren Biktimen Fundazioak eskatuta, ETAk 1960 eta 2010 bitartean eraildako 349 biktimaren zerrrenda batean oinarriturik. 2017ko otsailean eguneraturik dago.
    - Auzitegi Nazionaleko lehendakartzaren txostena, 2011n egina: *Balance Provisional sobre la información solicitada por las víctimas de ETA en relación con 349 atentados cometidos por la referida banda terrorista*.
  - 4) Auzitegi Nazionalaren epaiak.

5. Egileak

Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritzak eskatu zion lan hau Terrorismoaren Biktimen Elkarteari, eta hark bere atal juridikoko kideetako bati agindu zion: Carmen Ladrón de Guevara Pascual andreari.

Duela hamar urte baino gehiagotik Auzitegi Nazionalan dihardu terrorismo-kasuetan letratu, eta, hori dela-eta, pentsatu genuen ederto ezagutzen dituela epaiak eta baita ETA erakunde terroristaren funtzionamendua ere. Horregatik aukeratu genuen Carmen Ladrón de Guevara andrea lan hori egiteko. Gainera, Terrorismoaren Biktimen Elkarteko atal juridikoko kide ere bada 2011ko urtarriletik, eta begiramen berezia du biktimizekiko.

Carmen Ladrón de Guevara Zuzenbideko eta Enpresen Zuzendaritza eta Administraziozko lizentziatua da Madrilgo Unibertsitate Autonomoan. Madrilgo Unibertsitate Konplutentseko Zuzenbideko doktorea. Terrorismoa aztertzeke eta prebenitzeko masterra, Madrilgo Juan Carlos Erregea Unibertsitatean. Eta, 2008tik, Madrilgo Abokatu Elkargoko kidea.

---

9 VELASCO, F: *Los 377 crímenes sin esclarecer de ETA llegan a las Naciones Unidas*, La Razón egunkarian argitaratu zen 2015eko martxoaren 30ean.

10 FONSECA, C: *1960tik 2014ra erakunde terroristek egin zituzten heriotza-ataentatuen egoera prozesalari buruzko txostena. Euskal Kasua*. Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak eskatuta egina, 2014ko abenduan.

11 AUZITEGI NAZIONALAREN MEMORIAK: 2012, 2013, 2014, 2015 eta 2016.

II. Aurrekariak

Lan hau egiten hasi baino lehen, ezinbestekoa izan da aurretiaz kontzeptu batzuk argi uztea, jakitearren zein diren erreferentziako lagina eta zein interpretazio-irizpideak.

Horretarako, aurretiaz, beste bi gauza zehaztu behar izan ditugu: alde batetik, ETAk eraildako biktima guztietatik, zenbat ditugun oraingo honetan aztergai; eta, bestetik, zer izango den “argitu gabeko kasua”.

1. Ez dago datu ofizial bateraturik

Terrorismo-biktimekin zerikusia duten erakunde publiko guztiak ez datoz bat zenbat ote diren ETAk eraildako biktimak, eta derrigorra gertatzen da, hortaz, aurretiaz gai horri heltzea.

Kontua da batzuek eta besteek irizpide ezberdinak erabiltzen dituztela ekintza terrorista bat nor edo nori egozteko orduan, eta funtsean horregatik gertatzen dira bat ez etortze horiek. Egia da gaur egun kopuru orokorra ematen dela –aukera hori egin baita– administrazioak zenbat terrorismo-biktima aitortzen dituen adierazteko, talde terroristak desberdindu gabe; baina, lan hau egiteko, ezinbestekoa zen aurretik zehaztutako zerrenda batetik abiatzea.

Horretarako, oinarri modura, bai Barne Ministerioak bai Eusko Jaurlaritzak aitorturik dituzten biktima-zerrendak erabili ditugu, eta, gero, erkatu ditugu, alde batetik, gai honetan aitortpen ezaguna duten argitalpen batzuekin: liburuok: *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA* eta *Historia de un desafío. Cinco décadas de lucha sin cuartel de la Guardia Civil contra ETA* (lehen ere aipatu ditugu), eta *Foronda Txostena.. Terrorismoaren eragina euskal gizartearen; eta, beste alde batetik, Auzitegi Nazionaletik ebazpen judizialen bitartez lortutako datuekin (autoak eta epaiak).*

Azkenean, zerrenda horietako hirutan gutxienez hala aitortuta daudenak hartu ditugu ETAREN hil-biktimatzat.

Horrenbestez, azterlan hau egiteko erreferentzia-lagina 853 biktimiek osatzen dute, guztiak ere ETA erakunde terroristak erailak. Zerrenda I. eranskinean dago erantsita.

2. “Argitu gabeko kasuak” direlakoak

Asko idatzi da gai honen gainean. Eman dira bai kopuruak, baina haien jatorria azaldu gabe, eta iruditu zaiagu saiatu behar dugula aurretiaz argitzen zer diren “argitu gabeko kasuak”.

2011ko abenduan, Terrorismoaren Biktimen Fundazioak argitaratu zuen ETAREN hil-atentatuen artetik 300 baino gehiago egongo liritekeela argitu gabe¹². Kopuru horretara iritsi ziren barne-lan baten ondorioetan. Azterlan hau sinatzen duen honek egin zuen lan hura fundazioaren eskariz; gaia: *“Investigación y elaboración de archivo sobre atentados terroristas de ETA con resultado de muerte”*.

Xehetasun handiegietan hasteko asmorik gabe, azal dezagun, labur-labur, nondik datozen kopuru hori eta hartara iristeko irizpideak.

Lehenik eta behin, Ángel Juanes Peces Auzitegi Nazionalako lehendakariarekin bilera bat egin ondoren, lehen zerrenda bat osatu zen. Zerrenda hartan, antolakunde terroristak egindako atentatu guztietatik, nor edo nor hiltzea eragin eta egile materiala kondenatu gabe dituztenak bildu ziren. Zerrenda hura hobeto osatuta utzi genuen, *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA* liburutik ateratako informazioa erabiliz eta Auzitegi Nazionalan ETA erakunde terroristaren zenbait kideei egindako epaiketen inguruan kaleratutako informazioa erabiliz. Guztira, 349 hildako agertzen ziren, 270 prozedura penaletan batuta.

Lehen zerrenda hura fiskaltzara eta Auzitegi Nazionalako lehendakaritzara igorri genuen, zekarren informazioa egiaztatu zezaten eta “ofizialtasuna” eman ziezaioten.

2011ko abenduaren 13an, eta lehen zerrenda hari erantzutearren, Auzitegi Nazionalako Fiskaltzak txosten bat entregatu zuen. Txosten hartan, hasierako zerrendako 349 kasuetako bakoitzari buruzko informazioa zetozen.

12 CEBERIO, M: *314 asesinatos de ETA sin condena*, El País-en argitaratua 2011-12-28.

Aztertu genuen Auzitegi Nazionaleko Fiskaltzaren erantzuna, eta hasierako txostena hobeto osatzeko baliatu ere bai. Txostenaren ondorio nagusiak Madrilen aurkeztu genituen, 2011ko abenduaren 27an. Ondorioek zioten ETAren gutxienez 314 erailketaren egileak kondenaturik gabe zeudela; 314 erailketa doako antolokunde terroristarentzat, su egiteko edo lehergailua ezandarazteko arduradunak kondenatu gabe baitzeuden. Kopuru horretara iristeko, zenbaketatik kanpora geratu ziren 1977ko¹³ Amnistia Legearen onurapean ziren atentatuak; eta zenbaketa barruan, berriz, sopikunen edo eragileen aurkako epaiak –ez egilearen aurkakoak alegia–, edo absoluziozkoak. Horregatik hain zuzen ere, kopuru horrek ez ditu “argitu gabeko kasuak” adierazten, balitekeelako kasu bakar batean biktima bat baino gehiago egotea. Alegia, erailketa-kopuru bat da, ETAk egin ditu, eta egile materiala kondenatu gabe dago, horixe.

Txosten haren ondotik, 2012ko uztailean, Auzitegi Nazionaleko Lehendakariak beste erantzun bat bidali zigun, eta, horrela, arian-arian, hasierako kopuru hura hobeto osatzeko eta doitzeko aukera izan genuen.

Garrantzitsua da adieraztea harrez geroztik Auzitegi Nazionaleko bai Fiskaltza bai Lehendakaritza (zehatz-mehatz Terrorismo Biktimen Arretarako Bulegoa) saiatu direla prozedurak aurkitzen (bulegoa ibili da horretan) eta kasuak berriro irekitzen eta kasu horiek argitzeko ikerketa-diligentziak egiten (Fiskaltza). Hala, bada, txostenak eguneratu egin dira eta kopurua mehetu. Eta, horregatik, ezinezkoa da kopuru itxi eta estatikorik ematea “argitu gabeko kasuetarako”, etengabe ari baita aldatzen zenbatekoa.

Behin puntu horiek argiturik, lan honek pausu bat haratago eraman nahi du gai honen lanketa, hau da, eskaintzen ditugun datuak Auzitegi Nazionalak berak emandako ebazpen judizialeetatik erauzita daude, baina, gainera, beste informazio-iturri batzuk ere erabili ditugu haiek biribiltzeko.

---

13 46/1977 Legea, urriaren 15ekoa, Amnistiakoa.

III. Terrorismoaren biktimen egia-eskubidea

1. Kontzeptua eta edukia

Begira dezagun *Terrorismoaren Biktimen Eskubideen Gutunean*¹⁴, eta ikus dezagun zer esan nahi dugun egia jakiteko eskubideaz dihardugunean: “eskubide autonomoa eta besterenduezina da; alegia, estatuak giza eskubideak babestu eta bermatu behar ditu, ikerketa eraginkorrak egin behar ditu eta baliabide eraginkorrak egon daitezen eta ordaina lor dadin zaindu behar du, obligazio eta ardura hori du, eta eskubide hau hartara lotua dago”¹⁵. Eskubide hau beste eskubide batzuetara estu-estu oratuta dago, eta baditu alderdi batzuk banakakoak eta beste batzuk kolektiboak. Gainera, ez du denboran eteterik onartzen eta ezin du inolako murrizketaren pean egon.

Eskubidearen izatea bera Nazioarteko Zuzenbideak ziurtatzen du, eta nazioarteko jurisprudentziak ere aitortua du, bai giza eskubideen nazioarteko auzitegietatik eratorriak (GEEA, Giza Eskubideen Ameriketako Gortea) bai giza eskubideak kontrolatzeko nazioarteko erakundeetatik eratorriak (adibidez, NBEko Giza Eskubideen Batzordea).

Egia jakiteko eskubidea edukitzeak esan nahi du biktimek eta zuzeneko senitartekoez eskubidea dutela oso-osorik ezagutzeko gertatu diren egintzak, biktima bihurtu dituztenak alegia, eta egintzetan norke parte hartu zuen, eta gorabehera zehatzak “-bereziki, gertatu diren urraketenak-, eta motibazioa”¹⁶.

Bigarren maila batean, eskubide iraungiezina da, “eskubidea, urraketen inguruabarrei buruz egia jakiteko, eta, inor hil edo desagertarazi bazuten, biktimari zer gertatu zitzaion jakiteko”¹⁷.

Eta, azkenik, eskubide honek, oinarritz, funts juridiko luze-zabala du nazioartean, nazioarteko era askotako hainbat arautatik abiatuz eraikia (ohiturazkoak, erakundeetakoak eta ohikoak), nazioarteko jurisprudentziak ere argi utzi duenez.

2. Terrorismoaren biktimek egia jakiteko eskubidea dute. Justiziarik izan ez dutenez, ordain modura har daiteke

ETAk hamarkadetan zehar aurrera eraman duen jarduera terroristari dagokionez, terrorismo-biktimen ehu-neko handi batek ez du ordainik jaso justizia efektiboaren eskuetatik. Baina, legez ezinezkoa izan arren terrorismo-biktima batzuei justizia eskaintzea (adibidez, denborak aurrera egin duela-eta erantzukizun penala iraungita geratu delako), egia jakiteko eskubidearen ikuspuntutik, terrorismo-biktimei aukera eman behar diegu osorik eta ahalik eta xehenen ezagutu ditzaten biktima bihurtu zituen dena delako atentatu terroristaren inguruko gorabeherak, eta norke parte hartu zuen, eta egin ziren urraketen inguruko gorabehera zehatzak eta motibazioa.

Hori dela-eta, lan honen bitartez, terrorismo-biktimei bi gauza eskaini nahi dizkiegu: alde batetik, ahalik eta modurik osatuenean jakin dezatela zer gertatu zen biktima bihurtu zituen atentatuaren inguruan; eta, bestetik, Ignacio Subijana Zunzunegui Gipuzkoako Probintzia Auzitegiko lehendakariaren hitzak ekarriz: “*Una declaración pública de reproche por el injusto causado, afirmando que el daño no viene motivado por el azar o por culpa de terceros o de la propia víctima, sino única y exclusivamente por un comportamiento antijurídico del victimario*”¹⁸.

14 TERRORISMOAREN BIKTIMEN ELKARTEEN SARE EUROPARRA (NAV): Terrorismoaren biktimen eskubideen gutuna, Turinen aurkeztua 2009ko maiatzean.

15 NBE, Kontseilu Ekonomiko eta Soziala, Giza Eskubideen Batzordea, *Egia jakiteko eskubideari buruzko azterlana. Nazio Batuen Giza Eskubideetarako Goi Komisarioaren Txostena*. 2006ko urtarrilaren 9a (E/CN.4/2006/91).

16 *Ibid.*, 3. orria.

17 *Giza eskubideak babesteko eta sustatzeko printzipio eguneratuen sorta, zigorgabetasunaren aurka borrokatzeko*: 4. printzipioa (E/CN.4/2005/102/Add. 1, 3. eta s orriak).

18 SUBIJANA ZUNZUNEGUI, I: “LA JUSTICIA A LAS VÍCTIMAS DEL TERRORISMO. Una exégesis de la prescripción compatible con el relato de las víctimas”, EGUZKILORE aldizkaria, 23. zenbakia, Donostia, 2009ko abendua, 79 – 86 orrialdeak.

IV. Epaitegietan zer egin den, eta erakunde terroristak Euskal Autonomia Erkidegoan egin dituen eta heriotza eragin duten atentatuen harira

---

Ezertan hasi baino lehen, argitu dezagun ETAk eraildako 853 biktimetatik, aztertu dugun laginetik alegia, 572 Euskal Autonomia Erkidegoan zituela erail.

1. taula: ETAk zenbat pertsona erail dituen Euskal Autonomia Erkidegoan

	BIKTIMEN KOPURUA
GIPUZKOA	316
BIZKAIA	212
ARABA	44
GUZTIRA	572

1. ETAk 1977ko urriaren 16a baino lehenago egindako atentatuak

ETAk aurrera eraman duen jarduera kriminala dela-eta gure justizia-auzitegiek egin duten lanari dagokionez, garbi-garbi bi garai bereizi behar ditugu: 1977an Auzitegi Nazionala sortu aurrekoa eta ondokoa.

Ordura arte, jurisdikzio militarri zegokion terrorismo-delituaz arduratzea eta haiek epaitzea. Baina, 1977an, hiru errege-lege-dekretu bidez, indarrak gabe geratu zen Ordena Publikoko eta Diru Delituetakoko Auzitegia, terrorismo-gaietako eskumenak jurisdikzio arruntaren eskuetan geratu ziren, eta Auzitegi Nazionala sortu zen jurisdikzio arruntaren barruko erakunde modura. Horrenbestez, horrelako delituaz arduratzeko eta haiek epaitzeko eskumena jurisdikzio militarretik jurisdikzio arruntera igaro zen.

Derrigorra da, hortaz, lehen bloke bat bereizita uztea, hau da, multzo honetan, ez dakigu egilea nor den eta ikerketa eta epaitze-lana -halakorik izan bada- ez da Auzitegi Nazionalaren ardura izan, baizik eta auzitegi militarrena edo Ordena Publikoko Auzitegiarena. 1977an, gainera, Amnistia Legea onartu zen¹⁹, bai terrorismo-delituengatik kondenaturik zeudenentzat bai justiziarekin kausaren bat kitatzeke zeukatenentzat ere, eta ez da erraza gertatzen, oso zaila da, kasu horiei dagozkien espediente judizialak kontsultatzea, artxibategi bat baino gehiagotan banaturik baitaude.

Terrorismoaren Biktimen Fundazioak, 2011n, ETAREN oraindik argitu gabeko 349 erailketaren zerrenda bidali zuen. Haren ondotik, eta terrorismo-biktimentzako arreta hobetzeko lankidetzeta-hitzarmen bat sinatu ondoren Botere Judizialaren Kontseiluak eta Euskal Autonomia Erkidegoko administrazio orokorrak, Auzitegi Nazionalako Biktimen Arretarako Bulegoak lanari heldu zion: ETA talde terroristak ekinean hasi zenez geroztik 1977ra arte egin zituen terrorismo-delituen sumarioen bila hasi zen, urte hartan sortu baitzen Auzitegi Nazionala. Gaitza lantegia. Hasi ziren, bada, sumario haien bila, Madrilgo eta Burgosko Gobernu Militarrean, A Coruñaiko Laugarren Lurralde Auzitegi Militarreko artxiboetan eta Ferrolgo Ipar Mendebaldeko Bitarteko Artxibo Militarrean. Eta han beharko bila hasi, esana dugun moduan 1977ra arte auzitegi militarrek baitzeukaten terrorismo-delituaz arduratzeko eta haiek epaitzeko eskumena. Edonola ere, beste bilaketa-ahalegin batzuk ere egin ziren Salamancako Artxibo Historikoan, Salamancako Probintzia Artxibo Historikoan eta Madrilgo Probintzia Auzitegian.

---

¹⁹ 46/1977 Legea, urriaren 15ekoa, Amnistiakoa.

2. ETAk 1977ko urriaren 16a baino beranduago egindako atentatuak

a) Epaitegietan zati batean argitutako kasuak

Multzo honetan dauden kasuak Auzitegi Nazionalak ikertu eta epaitu ditu, ez da egon egile materiala kondentatzeko epairik, baina bai atentatuan parte hartu duten beste batzuen aurkakoa (sopikunak, ezkutatzaileak, bultzatzaileak eta abar) edo absolutzio-epaia egon da.

Bigarren multzo honetan, eman diren epai gehienak aztertu ditugu, baina, Datuak Babesteko Legea dela-eta, ezinezkoa da haien zuzeneko aipamenik egitea, eta beste informazio-iturri ireki batzuk beharko dira erabili haiek aipatzeko.

b) Argitu gabeko kasuak

Hirugarren multzo honetan daude gainerako kasuak, hau da, kasu hauetan, ez dugu ezaguerarik inolako epairik egon denik. Gehienak artxibatuta daude, egileak eta parte-hartzaileak identifikatu ezinik.

Hirugarren multzo honetan bildu ditugun beste batzuk, berriz, 2011n gai hau publiko egin ondoren atzera berriz ireki direnak dira, baina diligentziak noiz egingo zain daude (gehienetan, ETAk 90eko urteez geroztik egindako atentatuak dira, nahiz eta baden 80ko salbuespenen bat ere). Eta, beste batzuetan, denboraren joana dela-eta ezinezkoa izango da argitzea, egileen erantzukizun penala iraungita egongo baita.

Kasu horietan izan ditugu zailtasunik handienak egilea nor izan ote zen jakiteko informazioen bat inguratze-ko. Ikusi egin behar beste inolako informazio-iturritara iristen ote garen; esate baterako, epaitegiko sumarioa bera edo polizia-txostenak.

Bereziki aipatu beharrekoak dira epaitegiko espedientea espurgaturik daukaten kasuak, halakoetan ezinezkoa baita haiek aurkitzea eta aztertzea.

2. taula: ETAk Euskal Autonomia Erkidegoan erail dituen biktimen artetik, zenbatetan ez den egilea kondentatu.

	AMNISTIATUAK	ZATI BATEAN ARGITUAK	ARGITU GABEAK	EGILEA AURKITU EZ
GIPUZKOA	32	29	93	122
BIZKAIA	11	32	77	109
ARABA	0	5	16	21
GUZTIRA	43	66	186	252

3. taula: ETAk Euskal Autonomia Erkidegoan erail dituen biktimen artetik, kondenatu ez direnak

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
José Antonio Pardines Arcay	68/7/7	Villabona	Amnistiatur
Melitón Manzananas González	68/8/2	Irun	Amnistiatur
Fermín Monasterio Pérez	69/4/9	Arrigorriaga	Amnistiatur
Eloy García Cambra	72/8/29	Galdakao	Amnistiatur
Gregorio Posada Zurrón	74/4/3	Azpeitia	Amnistiatur
Manuel Pérez Vázquez	74/6/3	Ataun	Amnistiatur
Martín Durán Grande	74/9/11	Bilbao	Amnistiatur
Jerónimo Vera García	74/10/29	Pasaia	Amnistiatur
Argimiro García Estévez	74/12/17	Arrasate-Mondragón	Amnistiatur
Luis Santos Hernández	74/12/17	Arrasate-Mondragón	Amnistiatur
José Díaz Linares	75/3/29	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
José Ramón Morán González	75/4/22	Getxo	Amnistiatur
Andrés Segovia Peralta	75/5/6	Gernika	Amnistiatur
Fernando Llorente Roiz	75/5/7	Bilbao	Amnistiatur
Domingo Sánchez Muñoz	75/5/14	Gernika	Amnistiatur
Mariano Román Madroñal	75/6/5	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
Carlos Arguimberri Elorriaga	75/7/7	Deba	Amnistiatur
Francisco Expósito Camio	75/7/31	Usurbil	Amnistiatur
Demetrio Lesmes Martín	75/8/8	Hernani	Amnistiatur
Esteban Maldonado Llorente	75/10/5	Arantzazu (Oñati)	Amnistiatur
Jesús Pascual Martín Lozano	75/10/5	Arantzazu (Oñati)	Amnistiatur
Juan Moreno Chamorro	75/10/5	Arantzazu (Oñati)	Amnistiatur
Manuel López Treviño	75/10/18	Zarautz	Amnistiatur
Antonio Echeverría Albisu	75/10/24	Oiartzun	Amnistiatur
Manuel Vergara Jiménez	76/1/17	Ordizia	Amnistiatur
Victor Legorburu Ibarreche	76/2/9	Galdakao	Amnistiatur
Julián Galarza Ayastuy	76/2/10	Zizurkil	Amnistiatur
Emilio Guezala Aramburu	76/3/1	Lezo	Amnistiatur

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Manuel Albizu Idiáquez	76/3/13	Getaria	Amnistiatur
Ángel Berazadi Uribe	76/3/18	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
Vicente Soria Blasco	76/3/30	Soraluze	Amnistiatur
Miguel Gordo García	76/4/11	Barakaldo	Amnistiatur
Antonio de Frutos Sualdea	76/5/3	Legazpi	Amnistiatur
Luis Carlos Albo Llamosas	76/6/9	Basauri	Amnistiatur
Juan María de Araluce Villar	76/10/4	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
José María Elícegui Díaz	76/10/4	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
Alfredo García González	76/10/4	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
Antonio Palomo Pérez	76/10/4	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
Luis Francisco Sanz Flores	76/10/4	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
Constantino Gómez Barcia	77/3/13	Arrasate-Mondragón	Amnistiatur
Antonio Galán Aceituno	77/4/29	Tolosa	Amnistiatur
Manuel Orcera de la Cruz	77/5/18	Donostia / San Sebastián	Amnistiatur
Javier de Ybarra y Bergé	77/5/20	Alto Barazar	Amnistiatur
Valentín Godoy Cerezo	77/6/26	Vitoria-Gasteiz	Ez
Antonio Hernández Fernández-Segura	77/10/8	Gernika-Lumo	Zati batean
Ángel Rivera Navarrón	77/10/8	Gernika-Lumo	Zati batean
Augusto Guillermo Unceta Barrenechea	77/10/8	Gernika-Lumo	Zati batean
José Díaz Fernández	77/11/2	Irun	Ez
Manuel Lemus Noya	78/2/24	Santurtzi	Zati batean
Joaquín Ramos Gómez	78/3/5	Vitoria-Gasteiz	Ez
Miguel Raya Aguilar	78/3/5	Vitoria-Gasteiz	Ez
José Vicente del Val del Río	78/3/5	Vitoria-Gasteiz	Ez
José María Acedo Panizo	78/3/10	Aduna	Ez
Esteban Beldarrain Madariaga	78/3/16	Galdakao	Zati batean

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Martín Merquelán Sarriegui	78/5/23	Oiartzun	Ez
José María Portell Manso	78/6/28	Portugalete	Espurgatua
José Javier Jaúregui Bernaola	78/7/8	Lemoa	Ez
Alfonso Estevas-Gilmain Muñoz	78/8/28	Hondarribia	Ez
Aurelio Salgueiro López	78/8/28	Arrasate-Mondragón	Ez
José Antonio Ferreiro González	78/9/23	Vitoria-Gasteiz	Zati batean
Francisco de Asís Liesa Morote	78/10/3	Bilbao	Ez
Anselmo Durán Vidal	78/10/9	Elgoibar	Ez
Ángel Pacheco Pata	78/10/9	Markina	Ez
José Benito Díaz García	78/10/13	Bilbao	Ez
Elías García González	78/10/13	Bilbao	Ez
Ramón Muiño Fernández	78/10/13	Bilbao	Ez
Alberto Villena Castillo	78/10/14	Lekeitio	Ez
Luis Carlos Gancedo Ron	78/10/22	Getxo	Ez
Luciano Mata Corral	78/10/22	Getxo	Ez
Andrés Silverio Martín	78/10/22	Getxo	Ez
Epifanio Benito Vidal Vazquez	78/10/25	Durango	Ez
Rafael Reaola Landa	78/11/2	Lezo	Ez
Luis Candendo Pérez	78/11/9	Antzuola	Ez
José Benito Sánchez Sánchez	78/11/20	Basauri	Zati batean
Benjamín Sancho Legido	78/11/20	Basauri	Zati batean
Elías Elexpe Astondoa	78/11/26	Amorebieta-Etxano	Ez
Heliodoro Arriaga Ciaurri	78/11/27	Villabona	Zati batean
Alejandro Hernández Cuesta	78/11/30	Irun	Ez
Vicente Rubio Ereño	78/12/9	Santurtzi	Ez
Saturnino Sota Argai	78/12/13	Vitoria-Gasteiz	Zati batean
Joaquín María Azaola Martínez	78/12/19	Getxo	Ez
José Luis Vicente Cantón	78/12/31	Laudio/Llodio	Ez
Ciriaco Sanz García	79/1/5	Laudio/Llodio	Zati batean
Hortensia González Ruiz	79/1/6	Beasain	Ez

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Antonio Ramírez Gallardo	79/1/6	Beasain	Ez
José Díez Pérez	79/2/3	Andoain	Ez
Vicente Irusta Altamira	79/2/8	Ibarruri (Muxika)	Ez
Sergio Borrajo Palacín	79/2/14	Vitoria-Gasteiz	Ez
Benito Arroyo Gutiérrez	79/2/23	Alto de Itziar	Ez
Miguel Chávarri Isasi	79/3/9	Beasain	Ez
José María Maderal Oleaga	79/3/16	Bilbao	Espurgatua
Adolfo Mariñas Vence	79/4/6	Tolosa	Ez
Miguel Orenes Guillamont	79/4/7	San Sebastián	Ez
Juan Bautista Peralta Montoya	79/4/7	Donostia / San Sebastián	Ez
José Miguel Maestre Rodríguez	79/5/2	Ordizia	Ez
Antonio Peña Solís	79/5/2	Ordizia	Ez
Andrés Antonio Varela Rúa	79/6/7	Tolosa	Ez
Ángel Baños Espada	79/6/13	Lemoiz	Ez
Héctor Abraham Muñoz Espinoza	79/6/19	Irun	Ez
Francisco Medina Albala	79/6/22	Donostia / San Sebastián	Ez
Diego Alfaro Orihuela	79/6/22	Donostia / San Sebastián	Espurgatua
Jesús María Colomo Rodríguez	79/7/21	Beasain	Ez
Emilio López de la Peña	79/7/28	Bilbao	Ez
Miguel Ángel Saro Pérez	79/7/28	Bilbao	Ez
Moisés Cordero López	79/7/28	Donostia / San Sebastián	Ez
Antonio Pastor Martín	79/7/28	Donostia / San Sebastián	Ez
Juan José Tauste Sánchez	79/8/4	Eibar	Ez
Antonio Nieves Cañuelo	79/8/8	Loiu	Ez
Manuel Ferreira Simois	79/8/13	Portugalete	Ez
José María Pérez Rodríguez	79/8/30	Zumarraga	Ez
Aureliano Calvo Val	79/8/30	Donostia / San Sebastián	Ez
Modesto Carriegas Pérez	79/9/13	Barakaldo	Ez

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Julián Ezquerro Serrano	79/9/19	Bilbao	Ez
Aurelio Pérez-Zamora Cámara	79/9/19	Bilbao	Ez
Lorenzo González-Vallés Sánchez	79/9/23	Donostia / San Sebastián	Zati batean
Sixto Holgado Agudo	79/9/26	Errenteria	Ez
Luis María Uriarte Alza	79/9/29	Lemoa	Espurgatua
Pedro Goiri Rovira	79/9/30	Getxo	Espurgatua
Antonio Mesa Portillo	79/10/11	Getxo	Ez
Manuel Fuentes Fontán	79/10/31	Portugalete	Espurgatua
Fernando Rodríguez Espínola	79/11/12	Oiartzun	Ez
Jesús García García	80/1/5	Barakaldo	Zati batean
Jesús Ignacio Velasco Zuazola	80/1/10	Vitoria-Gasteiz	Zati batean
Francisco Moya Jiménez	80/1/14	Elorrio	Zati batean
José Miguel Palacios Domínguez	80/1/19	Getxo	Ez
Alfredo Ramos Vázquez	80/1/23	Barakaldo	Zati batean
Juan Manuel Román Moreno	80/1/27	Basauri	Ez
Alfredo Díez Marcos	80/2/1	Ispaster	Zati batean
José Gómez Martiñán	80/2/1	Ispaster	Zati batean
José Gómez Trillo	80/2/1	Ispaster	Zati batean
Antonio Marín Gamero	80/2/1	Ispaster	Zati batean
José Martínez Pérez-Castillo	80/2/1	Ispaster	Zati batean
Victoriano Villamor González	80/2/1	Ispaster	Zati batean
Miguel Rodríguez Fuentes	80/2/8	Pasaia	Ez
Enrique Aresti Urien	80/3/25	Bilbao	Ez
Francisco Pascual Andreu	80/4/6	Orio	Ez
Florentino Lopetegui Barjacoba	80/4/6	Orio	Ez
Luis Martos García	80/4/16	Irun	Zati batean
José Torralba López	80/4/16	Irun	Zati batean
Rufino Muñoz Alcalde	80/4/28	Errenteria	Ez
José Espinosa Viscarret	80/5/8	Pasaia	Ez
Antonio Moreno Núñez	80/5/9	Santurtzi	Ez

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Jesús Holgado Sabio	80/5/15	Donostia / San Sebastián	Ez
José Manuel Rodríguez Fontana	80/5/15	Donostia / San Sebastián	Ez
Dionisio Villadangos Calvo	80/5/15	Donostia / San Sebastián	Ez
Tomás Sulibarria Goitia	80/6/3	Bilbao	Ez
José Pablo García Lorenzo	80/6/19	Amorebieta-Etxano	Ez
Julio Santiago Expósito Pascual	80/6/20	Sestao	Ez
Luis María Hergueta Guinea	80/6/25	Vitoria	Ez
Joaquín Becerra Calvente	80/7/2	Amurrio	Ez
Antonio Gómez Ramos	80/7/13	Orio	Zati batean
Aurelio Navío Navío	80/7/13	Orio	Zati batean
Mario González Blasco	80/8/2	Eibar	Ez
Jesús María Echeveste Toledo	80/8/28	Irun	Ez
Antonio Fernández Guzmán	80/9/3	Santurtzi	Ez
Basilio Altuna Fernández de Arroyabe	80/9/6	Erentxun	Ez
José María Urquizu Goyoaga	80/9/13	Durango	Ez
José Ignacio Ustarán Ramírez	80/9/29	Vitoria-Gasteiz	Ez
Benito Morales Fabián	80/10/2	Errenteria	Ez
Sergio Canal Canal	80/10/3	Durango	Zati batean
Jesús Hernando Ortega	80/10/3	Durango	Zati batean
José Antonio Merenciano Ruíz	80/10/3	Durango	Zati batean
Carlos García Fernández	80/10/7	Eibar	Zati batean
Juan Manuel García Cordero	80/10/23	Donostia / San Sebastián	Zati batean
Juan Carlos Fernández Azpiazu	80/10/29	Donostia / San Sebastián	Zati batean
Juan de Dios Doval Mateos	80/10/31	Donostia / San Sebastián	Zati batean
Miguel Zunzunegui Arratibel	80/11/12	Ataun	Zati batean
Vicente Zorita Alonso	80/11/14	Santurtzi	Ez
Aurelio Prieto Prieto	80/11/21	Tolosa	Ez

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Antonio Díaz García	81/1/5	Errenteria	Ez
Vicente Sánchez Vicente	81/4/8	Barakaldo	Ez
Francisco Francés Garzón	81/4/9	Bilbao	Ez
José María Félix Latiegui Balmaseda	81/4/14	Usurbil	Zati batean
Esteban Álvarez Merayo	81/6/5	Donostia / San Sebastián	Ez
María José García Sánchez	81/6/16	Zarautz	Zati batean
Ignacio Ibarguchi Erostarbe	81/6/24	Tolosa	Zati batean
Juan Manuel Martínez Castaños	81/6/24	Tolosa	Zati batean
Pedro Conrado Martínez Castaños	81/6/24	Tolosa	Zati batean
Antonio Murillo Chacón	81/6/26	Hernani	Ez
Magín Fernández Ferrero	81/7/5	Barakaldo	Ez
Félix Galíndez Sánchez	81/7/25	Amurrio	Ez
Santiago González de Paz	81/10/17	Santurtzi	Ez
Manuel Hernández Seisdedos	81/11/26	Getxo	Zati batean
Benigno García Díez	82/1/27	Ondarroa	Zati batean
José Fragoso Martín	82/2/16	Oiartzun	Zati batean
Modesto Martín Sánchez	82/3/15	Errenteria	Ez
Antonio Pablo Fernández Rico	82/5/2	Ondarroa	Zati batean
Ángel Pascual Múgica	82/5/5	Bilbao	Ez
Antonio Huegun Aguirre	82/5/14	Eibar	Espurgatua
Daniel Henríquez García	82/6/3	Bilbao	Ez
Alberto López Jaureguizar Poncela	82/7/16	Getxo	Ez
Miguel Garrido Romero	82/8/25	Mungia	Ez
Vicente Gómez Duarte	82/8/25	Mungia	Ez
Antonio Cedillo Toscano	82/9/14	Errenteria	Zati batean
Alfonso López Fernández	82/9/14	Errenteria	Zati batean
Jesús Ordoñez Pérez	82/9/14	Errenteria	Zati batean
Juan Seronero Sacristán	82/9/14	Errenteria	Zati batean
Domingo Javier García González	82/10/22	Getxo	Ez

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Francisco González Ruiz	82/10/31	Vitoria-Gasteiz	Ez
Juan Ramón Joya Lago	82/12/12	Tolosa	Zati batean
Juan Manuel García Mencía	82/12/29	Irun	Ez
Manuel López Fernández	82/12/29	Irun	Ez
Joaquina Patricia Llanillo Borbolla	83/2/12	Tolosa	Ez
Aniano Sutil Pelayo	83/3/27	Donostia / San Sebastián	Ez
Emilio Juan Casanova López	83/6/23	Donostia / San Sebastián	Ez
Francisco Machío Martos	83/7/7	Azpeitia	Ez
Manuel Francisco García San Miguel	83/7/13	Sopela	Zati batean
Rafael Gil Marín	83/7/31	Getaria	Ez
Enrique Rúa Díaz	83/7/31	Getaria	Ez
Manuel Benito José	83/10/3	Portugalete	Ez
José Reyes Corchado Muñoz	83/10/15	Oñati	Ez
Alberto Martín Barrios	83/10/18	Bilbao	Ez
Cándido Cuña González	83/10/20	Errenteria	Ez
Manuel Carrasco Merchán	83/11/5	Villabona	Ez
Antonio de Vicente Comesaña	83/11/12	Bermeo	Zati batean
Francisco Javier Collado Azurmendi	83/12/8	Zegama	Ez
Pablo Garraza García	83/12/9	Errenteria	Ez
Francisco Arín Urcola	83/12/15	Tolosa	Ez
José Naranjo Martín	84/3/27	Elorrio	Ez
José Verdú Ortiz	84/4/6	Galdakao	Ez
Antonio Velasco Benito	84/4/21	Bilbao	Ez
Juan Flores Villar	84/5/14	Hondarribia	Ez
Manuel Vicente González Vilorio	84/6/18	Ispaster	Ez
Antonio Torrón Santamaría	84/7/19	Portugalete	Ez
José María Martínez Martínez-Cubero	84/9/21	Valle de Trápaga-Trapagaran	Ez
Victoriano Collado Arribas	84/9/28	Alegría-Dulantzi	Ez

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Agustín David Pascual Jove	84/9/28	Alegría-Dulantzi	Ez
José Luis Veiga Pérez	84/9/28	Alegría-Dulantzi	Ez
Carlos Díaz Arcocha	85/3/7	Vitoria-Gasteiz	Zati batean
Jesús Ildfonso García Vadillo	85/4/29	Galdakao	Ez
Máximo Díaz Bardera	85/5/21	Donostia / San Sebastián	Ez
Francisco Rivas López	85/5/21	Donostia / San Sebastián	Ez
Moisés Cosme Herrero Luengo	85/5/26	Getxo	Ez
Eugenio Recio García	85/6/18	Santurtzi	Ez
Juan Merino Antúnez	85/7/9	Donostia / San Sebastián	Ez
Antonio Jesús Trujillo Comino	85/7/9	Donostia / San Sebastián	Ez
Fernando Amor Calvo	85/8/3	Luiaondo	Ez
José Expósito Afán	85/8/4	Elgoibar	Ez
Alejandro Sáenz Sánchez	85/12/30	Lasarte-Oria	Ez
Manuel Fuentes Pedreira	86/5/20	Arrigorriaga	Ez
Antonio Ramos Ramírez	86/6/8	Arrasate/ Mondragón	Zati batean
José Miguel Moros Peña	86/6/27	Portugalete	Ez
José María Baltasar Gil	86/6/28	Zarautz	
Adrián González Revilla	86/7/26	Aretxabaleta	Ez
Ignacio Mateu Istúriz	86/7/26	Aretxabaleta	Ez
Julio César Sánchez Rodríguez	86/10/28	Bilbao	Zati batean
María Luisa Sánchez Ortega	87/2/19	Bilbao	Ez
Vicente Montoya Salazar	87/9/25	Barakaldo	Ez
Pedro Ballesteros Rodríguez	88/3/19	Durango	Zati batean
José Luis Barrios Capetillo	88/9/17	Santurtzi	Ez
Cristóbal Díaz García	88/10/29	Bilbao	Ez
José Calvo de la Hoz	89/4/12	Getxo	Zati batean
Juan Bautista Castellanos Martín	89/4/25	Bilbao	Ez
Luis Reina Mesonero	89/9/12	Bilbao	Ez

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Ignacio Bañuelos Lasso	89/11/15	Bilbao	Ez
José Ignacio Pérez Álvarez	90/1/30	Galdakao	Ez
Aureliano Rodríguez Arenas	90/3/1	Donostia / San Sebastián	Ez
Benjamín Quintano Carrero	90/4/4	Pasaia	Ez
Elena María Moreno Jiménez	90/4/6	Donostia / San Sebastián	Ez
Miguel Paredes García	90/4/6	Donostia / San Sebastián	Ez
Virgilio Do Nacimiento Afonso	90/5/23	Donostia / San Sebastián	Ez
José Lasanta Martínez	90/6/13	Donostia / San Sebastián	Zati batean
Ignacio Urrutia Bilbao	90/6/28	Donostia / San Sebastián	Zati batean
Carlos Arberas Arroyo	90/10/6	Plentzia	Ez
José Francisco Hernández Herrera	90/11/18	Santurtzi	Ez
Daniel López Tizón	90/11/18	Santurtzi	Ez
Vicente López Jiménez	90/12/13	Donostia / San Sebastián	Zati batean
Luis Alfredo Achurra Cianca	90/12/14	Amorebieta-Etxano	Zati batean
Francisco Díaz de Cerio Gómez	91/1/31	Bilbao	Ez
Luis Aragón Guillén	91/3/16	Donostia / San Sebastián	Ez
Manuel Echevarría Echevarría	91/3/21	Bilbao	Ez
María del Koro Villamudría Sánchez	91/4/15	Donostia / San Sebastián	Ez
Francisco Álvarez Gómez	91/5/9	Ortuella	Zati batean
Carlos Pérez Dacosta	91/7/28	Getxo	Ez
Eduardo Sobrino González	91/10/23	Donostia / San Sebastián	Ez
Juan Carlos Trujillo García	91/10/23	Donostia / San Sebastián	Ez
Juan Manuel Helices Patino	92/4/23	Irun	Zati batean
José Manuel Fernández Lozano	92/8/17	Oiartzun	Ez
Juan Manuel Martínez Gil	92/8/17	Oiartzun	Ez

BIKTIMAREN IZENA	DATA	LEKUA	ZENBATERAINO ARGITUA
Ricardo González Colino	92/9/14	Donostia / San Sebastián	Ez
José Luis Luengos Martínez	92/9/29	Errenteria	Ez
Juvenal Villafañe García	93/9/16	Andoain	Ez
Ramón Doral Trabadelo	96/3/14	Irun	Ez
Isidro Usabiaga Esnaola	96/7/26	Ordizia	Ez
Eugenio Olaciregui Borda	97/1/30	Donostia / San Sebastián	Ez
Francisco Arratibel Fuentes	97/2/11	Tolosa	Ez
Modesto Rico Pasarín	97/2/17	Bilbao	Zati batean
José Manuel García Fernández	97/5/3	Abanto-Zierbena	Zati batean
José Luis Caso Cortines	97/12/11	Irun	Zati batean
Manuel Francisco Zamarreño Villoria	98/5/25	Errenteria	Ez
Jesús María Pedrosa Urquiza	00/6/4	Durango	Ez
Froilán Elespe Inciarte	01/3/20	Lasarte-Oria	Ez
José María Lidón Corbi	01/11/7	Getxo	Zati batean
Ana Isabel Arostegi Legarreta	01/11/23	Beasain	Ez
Francisco Javier Mijangos Martínez de Bujo	01/11/23	Beasain	Ez

ETAk Euskadin erail dituen biktimen artetik, zenbatetan ez da egilea kondenatu: 295

V. Azter ditzagun banan bana, terrorismoaren biktimen arabera

Zehaztu dugu zein diren lan honetan aztertuko ditugun biktimak. Orain, adibide modura, hiru kasu auke-ratuko ditugu –talde bakoitzeko bana–, ikusteko ea praktikan ere ikerketaren planteamendua zuzena den:

1. kasua

Biktimaren izena: José Antonio Pardines Arcay.

Atentatuaren data: 1968/07/07.

Atentatuaren lekua: Villabona (Gipuzkoa).

Zenbateraino argitu den: Amnistiataua.

Zer informazio daukagun:

Nola gertatu zen

Ikus dezagun Vidas Rotas liburuak nola azaltzen duen zer gertatu zen: *“José Antonio, soltero, de veinticinco años, estaba regulando el tráfico en una zona de obras de la carretera Nacional I, junto a su compañero de patrulla Félix de Diego Martínez, que sería asesinado en 1979. Pardines estaba en un extremo de las obras y su compañero en el otro, a dos kilómetros de distancia. Un Seat 850 Coupé, con matrícula de Zaragoza, ocupado por los miembros de ETA Iñaki Sarasketa y Francisco Javier Etxebarrieta (él escribía Echebarrieta) Ortiz, Txabi, se detuvo junto a Pardines. El agente debió de encontrar algo sospechoso en la matrícula porque solicitó la documentación del vehículo y se dirigió a la parte trasera de este para mirar el número del bastidor y contrastarlo con el que aparecía en los documentos que le habían entregado.*

Treinta años después del crimen, Iñaki Sarasketa relató a la periodista Loirdes Garzón (Suplemento La Revista de El Mundo de 7 de junio de 1998) cómo habían ocurrido los hechos:

Txabi me dijo: “Si lo descubre, le mato”. “No hace falta”, contesté yo, “lo desarmamos y nos vamos”. “No, si lo descubre lo mato”. Salimos del coche. El guardia civil nos daba la espalda, de cuclillas mirando el motor en la parte de detrás. Sin volverse empezó a hablar: “Esto no coincide...”. Txabi sacó la pistola y le disparó en ese momento. Cayó boca arriba. Txabi volvió a dispararle tres o cuatro tiros más en el pecho. Había tomado centraminas y quizá eso influyó. En cualquier caso, fue un día aciago. Un error. Como otros muchos en estos veinte años. Era un guardia civil anónimo, un pobre chaval. No había ninguna necesidad de que aquel hombre muriera.

El otro guardia civil, Félix de Diego Martínez, alertado por un camionero, se acercó con su motocicleta hasta el lugar donde se hallaba Pardines, al que encontró muerto en medio de un charco de sangre.

El autor material del crimen, Txabi Etxebarrieta, murió unas horas más tarde en un enfrentamiento con la Guardia Civil en Tolosa. Sarasketa fue detenido y condenado a muerte, aunque la pena le fue conmutada por cadena perpetua. Salió en libertad en 1977 con la amnistía aprobado como parte de las medidas de democratización y reforma impulsadas durante la Transición. El día que mataron a José Antonio Pardines los etarras se dirigían a San Sebastián para preparar otro asesinato: el del inspector Melitón Manzanos²⁰.

Gertatutakoaren erantzuleak eta epaiketa

Vidas Rotas liburuan azalduta dagoen moduan, atentatuaren egilea, Txabi Etxebarrieta, atentatua baino ordu batzuk beranduago hil zen, Guardia Zibilarekiko enfrontamendu batean, Tolosan. Ignacio Sarasketa bere ki-deari buruz ABC egunkariak 1968ko ekainaren 28an argitaratu zuenez, 1968ko ekaineko 15eko gerra-kontseiluan epaitu zuten, eta 30 urteko espetxe-zigorra jarri zioten. Ordea, forma-akats bat zela-eta, epaiketa berriro egin behar izan zuten urte hartako ekainaren 27an; eta, azkenean, heriotza-zigorra ezarri zioten. Kondena, halere, konmutatu egin zioten azkenean, eta, ordezkotzat, zigorraldi gorena ezarri zioten, 30 urte.

20 ALONSO, R/DOMÍNGUEZ, F/GARCÍA REY, M: *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa Calpe, Madrid, 2010, 19-20 orr.

Berrito egin zuten Donostiako gerra-kontseilua

San Sebastián 27. En el cuartel de Infantería se ha celebrado por segunda vez el juicio sumarísimo contra Ignacio Sarasqueta Ibáñez, de diecinueve años de edad, acusado del asesinato del guardia civil de Tráfico José Pardines Arcay, hecho que tuvo lugar en la carretera de Villabona el pasado 7 de junio. Abierta la audiencia pública, el juez instructor anunció que la sentencia dictada el pasado día 15 de los corrientes había sido devuelta sin ratificar por la Capitanía General, considerando que había incurrido en defectos de forma que no hacían válida.

El juicio transcurrió de una forma análoga al anterior, leyendo a continuación el juez instructor el apuntamiento y haciendo una relación de los hechos, procediéndose seguidamente al interrogatorio del acusado y al del único testigo, Eduardo Osa.

El Ministerio Fiscal inició su informe explicando el defecto de forma a que se había aludido en un principio y que fue objeto de la repetición de este Consejo de guerra. Estimo que no es la primera vez que se repite un Consejo de guerra, dando, por ejemplo, el caso de que la semana pasada en la misma sala también se había repetido otro.

La falta de procedimiento que se había cometido y por la que se anuló el juicio anterior, radicaba en el hecho de que formó parte del Consejo, en calidad de vocal, un capitán de Veterinaria, siendo así que los oficiales de los cuerpos auxiliares sólo pueden intervenir en los Consejos de guerra incoados contra miembros de su propio Cuerpo.

Por tanto –dijo–, para velar por la recta pureza del procedimiento y evitar posibles reclamaciones en el presente o en el futuro, el juicio fue anulado. Hizo notar también que el actual Consejo estaba formado por miembros que integraban el Consejo del pasado día 15, exceptuando al vocal ponente.

En su informe ratificó lo expuesto en el juicio anterior, concluyendo de nuevo en la petición de la pena de muerte, diez años de prisión por tenencia ilícita de armas, un millón de pesetas de indemnización a la familia del guardia asesinado y el abono al Estado de los daños causados y las costas periciales.

El defensor repitió hoy los puntos fundamentales de su informe anterior. El consejo de guerra se dio por terminado, quedando visto para sentencia.

Azkenik, ABCk 1968ko ekainaren 29an ekarri zuenez, hiltzera kondenatu zuten, baina estatu-buruak zigor hori konmutatu egin zion.

El jefe del Estado conmuta la pena de muerte a Ignacio Sarasqueta

Este fue condenado por el asesinato de un guardia civil.

Madrid 28. El Jefe del Estado español ha conmutado la pena de muerte a Ignacio Sarasqueta Ibáñez, implicado en el asesinato del guardia civil José Pardines, ocurrido en la localidad guipuzcoana de Villabona. La pena de muerte se ha conmutado por la de máxima reclusión, que resulta ser de treinta años.

La noticia del indulto ha sido confirmada en las últimas horas de la tarde de hoy. El ministro de Información y Turismo, señor Fraga Iribarne, ha salido del Consejo de Ministros que se celebraba, con el fin de informar al gobernador civil de Guipúzcoa del indulto concedido por el Jefe del Estado, ejerciendo el derecho de gracia. La primera autoridad provincial llamó, a su vez, al presidente de la Diputación, señor Epelde, y al alcalde de San Sebastián.

Ignacio Sarasqueta Ibáñez, que tiene diecinueve años de edad, es guipuzcoano, nacido en la localidad de Oyarzun, y actualmente residía en Eibar. Sus padres, don Ignacio y doña Rosa, no han podido reaccionar al conocer la noticia del indulto concedido a su hijo. El matrimonio Sarasqueta tiene ocho hijos, de los que Ignacio es el mayor.

Esta mañana, a las once, don Ignacio Sarasqueta, acompañado de su hijo menor, Mariano, que cuenta dos años de edad, ha visitado a su hijo en la Prisión Provincial de Martutene, de San Sebastián. Según han informado sus familiares, don Ignacio salió muy confortado de la entrevista con su hijo.

Don Ignacio Sarasqueta se encuentra trabajando en la localidad de Éibar, como empleado de una empresa de bienes de consumo, donde trabajaba también su hijo Ignacio como administrativo.

Como se sabe, Ignacio Sarasqueta Ibáñez fue acusado de intervenir en el asesinato del guardia civil José Pardines. Después de apresado, fue juzgado por un Tribunal militar, en juicio sumarísimo, a me-

diados de junio. En este primer juicio se le condenó a treinta años de reclusión. Por defecto de forma de este juicio, fue anulado y ayer, día 27, tuvo lugar el segundo juicio cuya sentencia fue la pena de muerte, según se ha sabido hoy, a raíz de la noticia del indulto. El defecto de forma del primer juicio consistía en que en Tribunal figuraba un capitán de Veterinaria, siendo así que un oficial de Cuerpos Auxiliares solamente puede intervenir cuando son juzgadas personas pertenecientes al Cuerpo del que forman parte.

NOTA DE LA DIRECCIÓN GENERAL DE PRENSA

En relación con este indulto, la Dirección General de Prensa, ha enviado, a través de sus servicios informativos, la siguiente nota:

“Se Excelencia el Jefe del Estado ha ejercido el derecho de gracia respecto a Ignacio Sarasqueta Ibáñez, condenado a muerte por el consejo de guerra sumarísimo celebrado en San Sebastián el pasado día 27.

El indultado fue condenado a la última pena por asesinato del guardia civil de Tráfico don José Pardines Aray, en Villabona (Guipúzcoa), el 7 de junio”. Europa Press.

Gaur egun non dago sumarioa?

Auzitegi Nazionalak bidali digun informazioaren arabera²¹, jatorrizko sumarioa Burgosko gobernu militarrean dago.

Analisisa eta proposamena

Kasu honetan, egia jakiteko eskubidean lagundu ahal izango litzateke, Eusko Jaurlaritzaren agiri ofizial bat eginez eta familiari emanaz, eskuragarri dagoen informazioarekin batera. Egia handiena aitortuko luke, pertsonalki: baietz, bidegabekeria gorria eta aitzakiarik gabea pairatu duela biktimak, ETAren terrorismoak eraginda.

---

21 Auzitegi Nazionalak Biktimen Arretarako daukan bulegoak txosten bat egin zuen, Eusko Jaurlaritzako Justizia eta Administrazio Publiko Sailarekin lankidetzan, ekinean hasi zenetik 1977ra arte -urte horretan sortu baitzen Auzitegi Nazionala- ETAk egin zituen terrorismo-delituei dagozkien sumarioen bilaketari buruz.

---

2. kasua

Biktimaren izena: Joaquín Ramos Gómez.

Atentatuaren data: 1978/03/05.

Atentatuaren lekua: Gasteiz (Araba).

Zenbateraino argitu den: Argitu gabe.

Zer informazio daukagun:

Nola gertatu zen

Ikus dezagun Vidas Rotas liburuak nola azaltzen duen zer gertatu zen: *“Tres policías muertos y otros dos heridos fue el balance del ametrallamiento de una patrulla ocurrido a las 20:00 horas del 5 de marzo de 1978 en el barrio vitoriano de Zaramaga. El atentado fue perpetrado por miembros del Comando Araba de ETA que media hora antes se habían apoderado de un turismo Seat 1430 en el aparcamiento del hospital de Txagorritxu. Con él se dirigieron hasta la calle de los Reyes de Navarra, donde esperaron la llegada de un Jeep de la Policía Armada ocupado por un cabo y tres agentes. Otros dos agentes que estaban de patrulla en la zona penetraron en el interior del vehículo oficial para informar a sus compañeros de los avatares de su ronda.*

Dos o tres terroristas armados con fusiles ametralladores dispararon varias ráfagas contra el Jeep, que fue alcanzado por medio centenar de impactos de bala. Cometido el atentado, los miembros de ETA se dieron a la fuga y llegaron a la zona de Betoño, donde abandonaron el vehículo que habían robado previamente”²².

Gertatutakoaren erantzuleak eta epaiketa

Ez dago daturik. 2000ko apirilaren 5ean behin-behineko largespen-autoa eman zen, ezin zelako jakin nor izan ziren egileak edo partaideak²³. Prentsan ere ez dugu egileei buruzko arrastorik aurkitu.

Gaur egun non dago sumarioa?

Auzitegi Nazionalak ematen duen informaziotik dakigunez, sumarioa 101/78 da, Auzitegi Nazionalako 1 zk. dun Instrukzioko Epaitegi Nagusikoa²⁴.

Analisia eta proposamenak

Kasu honetan, beste informazio-iturri batzuk miatu beharko ditugu (hala nola epaitegiko sumarioa edo polizia-txostenak), ea lortzen dugun biktimei datu batzuk ematea egileei buruz eta atentatuaren inguruabarrei buruz, benetan izan dezaten egia jakiteko eskubidea.

Gainera, kasu honetan, egia jakiteko eskubidean lagundu ahal izango litzateke, Eusko Jaurlaritzaren agiri ofizial bat eginez eta familiari emanez, eskuragarri dagoen informazioarekin batera. Egia handiena aitortuko luke, pertsonalki: baietz, bidegabekeria gorria eta aitzakiarik gabea pairatu duela biktimak, ETAREN terrorismoak eraginda.

---

22 ALONSO, R/DOMÍNGUEZ, F/GARCÍA REY, M: *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa Calpe, Madril, 2010, 100-102 orrialdeak.

23 Auzitegi Nazionalako Fiskaltzaren txostena. 2011n egin zuten, Terrorismoaren Biktimen Fundazioak eskatuta, ETAK 1960 eta 2010 bitartean eraildako 349 biktimaren zerrenda batean oinarriturik.

24 Auzitegi Nazionalako Fiskaltzaren txostena. 2011n egin zuten, Terrorismoaren Biktimen Fundazioak eskatuta, ETAK 1960 eta 2010 bitartean eraildako 349 biktimaren zerrenda batean oinarriturik.

3. kasua

Biktimaren izena: Antonio Hernández Fernández-Segura.

Atentatuaren data: 1977/10/08.

Atentatuaren lekua: Gernika-Lumo (Bizkaia).

Zenbateraino argitu den: Zati batean argitu da.

Zer informazio daukagun:

Nola gertatu zen

Ikus dezagun Vidas Rotas liburuak nola azaltzen duen han zer gertatu zen: Antonio Hernándezek hogeita hiru urte zituen, ezkondua, eta sei hilabeteko semea zeukan. Augusto Guillermo Unceta Barrenechea Bizkaiko Aldundiko lehendakariaren bizkar-zain zebilen. Egun hartan, hura: *“se dirigió al frontón Jai Alai de Gernika, localidad de la que había sido alcalde, para jugar un partido de pala con unos amigos. Le acompañaban dos agentes de la Guardia Civil que formaban parte de su escolta. A las 12:50 horas, el presidente de la Diputación estacionó su vehículo en un aparcamiento próximo al frontón, mientras los dos guardias de su escolta, que viajaban en otro automóvil, se detuvieron un poco más adelante. Augusto Unceta se apeó y abrió el maletero para recoger la bolsa con la ropa de deporte. En ese momento un individuo le disparó un primer tiro en la cabeza, al que siguió una ráfaga de metrallera. En total, once impactos de bala que le ocasionaron la muerte de forma instantánea.*

Los guardias civiles Ángel Rivera Navarrón y Antonio Hernández Fernández-Segura se encontraban todavía dentro de un turismo cuando desde un Seat 1430 fueron tiroteados. Los agentes dieron marcha atrás para alejarse del foco de los disparos, pero la maniobra quedó interrumpida por la colisión con otro turismo ocupado por tres personas. Uno de los agentes pudo sacar la pistola y salir del coche, pero no tuvo tiempo de responder al fuego de los terroristas y cayó sobre el pavimento con el arma en la mano. Su compañero también pudo salir del coche, pero falleció a los pocos minutos. Ángel Rivera presentaba diecisiete impactos de bala, mientras que el segundo agente fue alcanzado por doce”.

Gertatutakoaren erantzuleak eta epaiketa

Atentatuaren ustezko egileak direla-eta, hau jakin dugu, zabalik dauden iturrietatik: “1978ko abenduan, polizia ETaren aurkako operazio handi bat amaitu zuen. Operazio hartan atxilotu zuten José Antonio Torre Altonaga, Medios. Hark egindako deklarazioek eman zuten bidea jakiteko nor izan ziren aurreko urteetako atentatu batzuen egileak. Eta, hala, jakin ahal izan zen bi liberatu hauek parte hartu zutela, ustez, Augusto Uncetaren eta haren bizkar-zainen hilketan: José Manuel Pagoaga Gallastegui Peixotok eta Francisco Javier Aya Zulaica Trepak (ABC, 1978/12/24). Guardia Zibilaren webean, bestalde, irakur dezakegu hiltzaileak “bi urte beranduago harrapatu zituztela. Baina haietako bi bakarrik: Martín Apaolaza Azkargorta eta Miguel Ángel Goyonetxea Fradua. Akusatu-eserlekuan eseri ziren, baina absolbitu egin zituzten, probarik ez zegoenez eta delituak iraungita zeudenez. Auzitegi Nazionalako 47/89 eta 18/90 sumarioak”²⁵.

Konprobatu dugu informazio hori Auzitegi Nazionalan²⁶, eta, hala da, Miguel Ángel Goycochea Fradura eta Martín Apaolaza Azkargorta epaitu eta absolbitu zituzten gertakari haiengatik (bata, auzitegi zigor-arloko salako bigarren atalean, 18/90 epaia, maiatzaren 10ekoa; eta, bestea, Auzitegi Nazionalako zigor-arloko salako bigarren atalean, 47/89 epaia, maiatzaren 17koa).

Gaur egun non dago sumarioa?

Auzitegi Nazionalak ematen duen informaziotik dakigunez, sumarioa 28/77 da, Auzitegi Nazionalako 2 zk. dun Instrukzioko Epaitegi Nagusikoa²⁷.

25 GRECH, MJ: *Augusto Unceta y sus dos escoltas; Carlos Sanz, Alberto Toca y Juan José Pulido*, 2011/10/08. Hemen: <http://blogs.libertaddigital.com/in-memoriain/augusto-unceta-y-sus-dos-escoltascarlos-sanz-alberto-toca-y-juan-jose-pulido-10445/>

26 Auzitegi Nazionalako Fiskaltzaren txostena. 2011n egin zuten, Terrorismoaren Biktimen Fundazioak eskatuta, ETAk 1960 eta 2010 bitartean eraildako 349 biktimaren zerrenda batean oinarriturik.

27 Auzitegi Nazionalako Fiskaltzaren txostena. 2011n egin zuten, Terrorismoaren Biktimen Fundazioak eskatuta, ETAk 1960 eta 2010

Analisia eta proposamenak

Kasu honetan, aztertu beharko litzateke zer aukera dagoen bi ebazpen judizialean jasota dauden datuak publiko egin ahal izateko.

Gainera, kasu honetan, egia jakiteko eskubidean lagundu ahal izango litzateke, Eusko Jaurlaritzaren agiri ofizial bat eginez eta familiari emanez, eskuragarri dagoen informazioarekin batera. Egia handiena aitortuko luke, pertsonalki: baietz, bidegabekeria gorria eta aitzakiarik gabea pairatu duela biktimak, ETaren terrorismoak eraginda.

VI. Ondorioak eta gomendioak

LEHENA.- Egia jakiteko eskubidea edukitzeak esan nahi du biktimek eta zuzeneko senitartekoek eskubidea dutela oso-osorik ezagutzeko gertatu diren egintzak, biktima bihurtu dituztenak alegia, eta egintzetan nork parte hartu zuen, eta gorabehera zehatzak, bereziki, gertatu diren urraketak, eta motibazioa. ETak markadetan zehar aurrera eraman duen jarduera terroristari dagokionez, terrorismoaren biktimen ehuneko handi batek ez du ordainik jaso zuzenbide efektiboaren aldetik. Baina, legez ezinezkoa izan arren terrorismo-biktima batzuei justizia eskaintzea (adibidez, denborak aurrera egin duela-eta erantzukizun penala iraugita geratu delako), egia jakiteko eskubidearen ikuspuntutik, terrorismo-biktimei aukera eman behar diegu osorik eta ahalik eta xehenen ezagutu ditzaten biktima bihurtu zituen dena delako atentatu terroristaren inguruko gorabeherak, eta nork parte hartu zuen, eta egin ziren urraketan inguruko gorabehera zehatzak eta motibazioa.

BIGARRENA.- Lan honen bidez, alde batetik, terrorismo-biktimei ahalik eta xehenen azaldu nahi dizkiegu biktima bihurtu zituen dena delako atentatu terroristaren inguruko gorabeherak; eta, bestetik, eragindako bidegabekeria gaitzesteko adierazpen publiko bat ere eskaini nahi diegu, baieztatuko duena mina ez zela ez ausaz ez beste inoren edo biktimaren beraren erruz gertatu, baizik eta, soil-soilik, terroristen legez kanpoko jokabide baten eraginez.

HIRUGARRENA.- ETak eraildako 853 biktimetatik, 572 Euskal Autonomia Erkidegoan erail zituen. 252 biktimen hiltzaileak ez dira kondenatu, eta 43 amnistiatu egin zituzten.

LAUGARRENA.- Aholku batzuk: ikerketa-ildo honetan aurrera jarraitu nahi izatera, espediente judizialetera iritsi ahal izateko lankidetzaren mekanismo batzuk taxutu beharko dira, bai Terrorismo Biktimen Arretarako Bulegoarekin, bai direnak direlako artxibo militarrekin. Eta beste informazio-biderik ere azter daiteke, hala nola polizia-txostenak edo beste agiri batzuk.

VII. Bibliografia

Agiriak eta txostenak

AUZITEGI NAZIONALEKO FISKALTZA: Auzitegi Nazionaleko Fiskaltzaren txostena. 2011n egin zuten, Terrorismoaren Biktimen Fundazioak eskatuta, ETAK 1960 eta 2010 bitartean eraildako 349 biktimaren zerrenda batean oinarriturik. 2017ko otsailean eguneraturik dago.

FONSECA, C: 1960tik 2014ra erakunde terroristek egin zituzten heriotza-atentatuen egoera prozesari buruzko txostena. Euskal Kasua, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusiak eskatuta egina, 2014ko abenduan.

EUSKO JAURLARITZAKO BAKEGINTZA ETA BIZIKIDETZARAKO IDAZKARITZA NAGUSIA: Euskal kasuan 1960tik 2010era bizi-eskubidearen aurka egin diren urraketen argazkiak herriz herri, (bigarren argitaldia) 2016ko azaroa, <http://www.euskadi.eus/retratos-municipales/web01-s1leh-bak/es/>

AUZITEGI NAZIONALA. Auzitegi Nazionaleko lehendakariaren txostena, 2011n egina: Balance Provisional sobre la información solicitada por las víctimas de ETA en relación con 349 atentados cometidos por la referida banda terrorista.

AUZITEGI NAZIONALA. Auzitegi Nazionalak Biktimen Arretarako daukan bulegoak txosten bat egin zuen, Eusko Jaurlaritzako Justizia eta Administrazio Publiko Sailarekin lankidetzan, ekinean hasi zenetik 1977ra arte -urte horretan sortu baitzen Auzitegi Nazionala- ETAK egin zituen terrorismo-delituei dagozkien sumarioen bilaketari buruz.

AUZITEGI NAZIONALA. 2012, 2013, 2014, 2015 eta 2016 urteetako memoriak.

Web orriak

Barne Ministerioaren web orria: http://www.interior.gob.es/documents/10180/1210621/fallecidos_terrorismo_indemniza_dos_02_01_2015.pdf/8e8df51d-947b-462a-a6d8-130e3f4d7f79

Eusko Jaurlaritzaren Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia: <http://www.euskadi.eus/web01-apvictim/es/o11aConsultaWar/victima?locale=es>

Egile-lanak

ALONSO, R/DOMÍNGUEZ, F/GARCÍA REY, M: Vidas rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA, Espasa Calpe, Madrid, 2010.

CALDERÍN, J: Agujeros del sistema: más de 300 asesinatos de ETA sin resolver, Ikusager Ediciones, Vitoria-Gasteiz, 2015.

LÓPEZ ROMO, R: Foronda txostena. Terrorismoaren eragina euskal gizartean, Valentín de Foronda Gizarte Historiarako Institutua, Euskal Herriko Unibertsitatea. Catarata argitaletxea, Madrid, 2015.

SÁNCHEZ, M/SIMÓN, M: Historia de un desafío. Cinco décadas de lucha sin cuartel de la Guardia Civil contra ETA, I eta II liburukiak, Ediciones Península, Bartzelona, 2017.

SUBIJANA ZUNZUNEGUI, I: "LA JUSTICIA A LAS VÍCTIMAS DEL TERRORISMO. de la prescripción compatible con el relato de las víctimas", EGUZKILORE aldizkaria, 23. zenbakia, Donostia, 2009ko abendua, 79-86 orrialdea.

Prentsako informazioa

CEBERIO, M: 314 asesinatos de ETA sin condena, El País-en argitaratua 2011-12-28.

GRECH, MJ: Augusto Unceta y sus dos escoltas; Carlos Sanz, Alberto Toca y Juan José Pulido, 8/10/2011. Hemen: <http://blogs.libertaddigital.com/in-memoriain/augusto-unceta-y-sus-dos-escoltas-carlos-sanz-alberto-toca-y-juan-jose-pulido-10445/>

VELASCO, F: Los 377 crímenes sin esclarecer de ETA llegan a las Naciones Unidas, La Razón egunkarian argitaratu zen 2015eko martxoaren 30ean.

Bestelako agiriak

NBE, Kontseilu Ekonomiko eta Soziala, Giza Eskubideen Batzordea, Egia jakiteko eskubideari buruzko azterlana. Nazio Batuen Giza Eskubideetarako Goi Komisarioaren Urteroko Txostena. 2006Ko urtarrilaren 9a (E/CN.4/2006/91).

TERRORISMOAREN BIKTIMEN ELKARTEEN SARE EUROPARRA (NAVTE): Terrorismoaren biktimen eskubideen gutuna, Turinen aurkeztua 2009ko maiatzean.

I. eranskina

ETAk eraildako biktimak

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM ²⁸	EJ ²⁹	VR ³⁰	H ^a D ³¹	FT ³²	AN ³³
José Antonio Pardines Arcay	68/7/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Melitón Manzananas González	68/8/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Fermín Monasterio Pérez	69/4/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Eloy García Cambra	72/8/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José Humberto Fouz Escudero	73/3/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jorge Juan García Carneiro	73/3/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fernando Quiroga Veiga	73/3/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Antonio Bueno Fernández	73/12/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Luis Carrero Blanco	73/12/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José Luis Pérez Mogena	73/12/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Gregorio Posada Zurrón	74/4/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Pérez Vázquez	74/6/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Martín Durán Grande	74/9/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Antonio Alonso Palacín	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
María Jesús Arcos Tirado	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Félix Ayuso Pinel	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Francisca Baeza Alarcón	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Baldomero Barral Fernández	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Gerardo García Pérez	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Francisco Gómez Vaquero	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Antonio Lobo Aguado	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Llanos Gancedo	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	

28 BARNE MINISTERIOA. Barne Ministerioaren web orria: http://www.interior.gob.es/documents/10180/1210621/fallecidos_terrorismo_indemnizados_02_01_2015.pdf/8e8df51d-947b-462a-a6d8-130e3f4d7f79

29 EUSKO JAURLARITZA. Eusko Jaurlaritzaren Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiaren web gunea: <http://www.euskadi.eus/web01-apvictim/es/o11aConsultaWar/victima?locale=es>

30 VIDAS ROTAS. ALONSO, R/DOMÍNGUEZ, F/GARCÍA REY, M: *Vidas Rotas. Historia de los hombres, mujeres y niños víctimas de ETA*, Espasa Calpe, Madril, 2010.

31 HISTORIA DE UN DESAFÍO. SÁNCHEZ, M/SIMÓN, M: *Historia de un desafío. Cinco décadas de lucha sin cuartel de la Guardia Civil contra ETA*, Volúmenes I y II, Ediciones Península, Bartzelona, 2017.

32 INFORME FORONDA. LÓPEZ ROMO, R: *Foronda txostena. Terrorismoaren eragina euskal gizartean*, Valentín de Foronda Gizarte Historiarako Institutua, Euskal Herriko Unibertsitatea. Catarata argitaletxea, Madril, 2015.

33 AUZITEGI NAZIONALEKO INFORMAZIOA

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Luis Martínez Marín	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
María Josefina Pérez Martínez	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Concepción Pérez Paino	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
María Ángeles Rey Martínez	74/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Jerónimo Vera García	74/10/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Argimiro García Estévez	74/12/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Luis Santos Hernández	74/12/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José Díaz Linares	75/3/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José Ramón Morán González	75/4/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Andrés Segovia Peralta	75/5/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Fernando Llorente Roiz	75/5/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Domingo Sánchez Muñoz	75/5/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Mariano Román Madroñal	75/6/5	BAI	EZ	BAI	BAI	EZ	
Ovidio Díaz López	75/6/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Carlos Arguimberri Elorriaga	75/7/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Francisco Expósito Camio	75/7/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Demetrio Lesmes Martín	75/8/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Esteban Maldonado Llorente	75/10/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Jesús Pascual Martín Lozano	75/10/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Juan Moreno Chamorro	75/10/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel López Treviño	75/10/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Antonio Echeverría Albisu	75/10/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Vergara Jiménez	76/1/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Victor Legorburu Ibarreche	76/2/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Julián Galarza Ayastuy	76/2/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Emilio Guezala Aramburu	76/3/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Albizu Idiáquez	76/3/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Ángel Berazadi Uribe	76/3/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Vicente Soria Blasco	76/3/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José María González Ituero	76/4/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José Luis Martínez Martínez	76/4/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Miguel Gordo García	76/4/11	BAI	EZ	BAI	BAI	BAI	
Antonio de Frutos Sualdea	76/5/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Luis Carlos Albo Llamosas	76/6/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	H^a D	FT	AN
Juan María de Araluce Villar	76/10/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José María Elícegui Díaz	76/10/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Alfredo García González	76/10/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Antonio Palomo Pérez	76/10/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Luis Francisco Sanz Flores	76/10/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Constantino Gómez Barcia	77/3/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Antonio Galán Aceituno	77/4/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Orcera de la Cruz	77/5/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Javier de Ybarra y Bergé	77/5/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Valentín Godoy Cerezo	77/6/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Antonio Hernández Fernández-Segura	77/10/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Rivera Navarrón	77/10/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Augusto Guillermo Unceta Barrenechea	77/10/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Díaz Fernández	77/11/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Joaquín Imaz Martínez	77/11/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julio Martínez Ezquerro	77/12/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Manuel Baena Martín	78/1/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Lemus Noya	78/2/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Joaquín Ramos Gómez	78/3/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Raya Aguilar	78/3/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Vicente del Val del Río	78/3/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Acedo Panizo	78/3/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Esteban Beldarrain Madariaga	78/3/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Andrés Guerra Pereda	78/3/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alberto Negro Viguera	78/3/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel López González	78/5/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Ángel Iñigo Blanco	78/5/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Marcos González	78/5/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfredo Aristondo Trincado	78/5/18	EZ	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Martín Merquelán Sarriegui	78/5/23	BAI	EZ	BAI	BAI	EZ	BAI
Antonio García Caballero	78/6/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Martín González	78/6/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Portell Manso	78/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Domingo Merino Arévalo	78/7/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Javier Jaúregui Bernaola	78/7/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Antonio Pérez Rodríguez	78/7/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Manuel Sánchez-Ramos Izquierdo	78/7/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José García Gastiain	78/8/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfonso Estevas-Gilmair Muñoz	78/8/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Aurelio Salgueiro López	78/8/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Amancio Barreiro Gens	78/9/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Antonio Ferreiro González	78/9/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Lorenzo Soto Soto	78/9/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Zafra Régil	78/9/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramiro Quintero Ávila	78/10/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco de Asís Liesa Morote	78/10/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Anselmo Durán Vidal	78/10/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Pacheco Pata	78/10/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Benito Díaz García	78/10/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Elías García González	78/10/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Muiño Fernández	78/10/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alberto Villena Castillo	78/10/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Luis Carlos Gancedo Ron	78/10/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luciano Mata Corral	78/10/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Andrés Silverio Martín	78/10/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Epifanio Benito Vidal Vazquez	78/10/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Olaiz Michelena	78/10/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Reaola Landa	78/11/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Cruz Hurtado Fernández	78/11/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Legasa Ubiría	78/11/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mariano Criado Ramajo	78/11/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Candendo Pérez	78/11/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Lucio Revilla Alonso	78/11/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Rodríguez de Lama	78/11/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Francisco Mateu Cánoves	78/11/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Benito Sánchez Sánchez	78/11/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Benjamín Sancho Legido	78/11/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Elías Elexpe Astondo	78/11/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Heliodoro Arriaga Ciaurri	78/11/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alejandro Hernández Cuesta	78/11/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel León Ortega	78/12/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Gabriel Alonso Perejil	78/12/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Cruz Salcines	78/12/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Sarrais Llasera	78/12/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Rubio Ereño	78/12/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Saturnino Sota Argaiz	78/12/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Jiménez Gómez	78/12/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Diego Fernández-Montes Rojas	78/12/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Joaquín María Azaola Martínez	78/12/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Garrido Caro	78/12/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Arrizabalaga Arcocha	78/12/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Lisardo Sampil Belmonte	78/12/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Vicente Cantón	78/12/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Berlanga Robles	79/1/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Herrera Hernández	79/1/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Constantino Ortín Gil	79/1/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ciriaco Sanz García	79/1/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Hortensia González Ruiz	79/1/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Ramírez Gallardo	79/1/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel García Poyo	79/1/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Gómez Gómez-Jiménez	79/1/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Mota Calvo	79/1/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Ulayar Liciaga	79/1/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Esteban Sanz Gómez	79/1/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Fernando Artola Goicoechea	79/1/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Félix de Diego Martínez	79/1/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Díez Pérez	79/2/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Antonio Vivot Undabarrena	79/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Irusta Altamira	79/2/8	EZ	BAI	BAI	BAI	BAI	
César Pinilla Sanz	79/2/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Sergio Borrajo Palacín	79/2/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Benito Arroyo Gutiérrez	79/2/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Chávarri Isasi	79/3/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José María Maderal Oleaga	79/3/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Antonio Recio Claver	79/3/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Fernández Serrano	79/4/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Adolfo Mariñas Vence	79/4/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Miguel Orenes Guillamont	79/4/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Bautista Peralta Montoya	79/4/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ginés Pujante García	79/4/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Dionisio Imaz Gorostiza	79/4/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Bautista García	79/4/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Ruiz Rodríguez	79/4/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Antonio Díaz Román	79/4/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Miguel Maestre Rodríguez	79/5/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Peña Solís	79/5/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Pérez García	79/5/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Ábalos Giménez	79/5/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Gómez Borrego	79/5/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Gómez Hortigüela	79/5/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Agustín Laso Corral	79/5/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Berasátegui Mendizábal	79/6/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Andrés Antonio Varela Rúa	79/6/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Baños Espada	79/6/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Héctor Abraham Muñoz Espinoza	79/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Medina Albala	79/6/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Diego Alfaro Orihuela	79/6/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Jesús María Colomo Rodríguez	79/7/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Emilio López de la Peña	79/7/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Ángel Saro Pérez	79/7/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Moisés Cordero López	79/7/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Pastor Martín	79/7/28	BAI	BAI	BAI	EZ	BAI	BAI
José Manuel Amaya Pérez	79/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Dorothy Fertig	79/7/29	EZ	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	H ^a D	FT	AN
José Manuel Juan Boix	79/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Luna Azol	79/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Emilio Pérez Palma	79/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Guadalupe Redondo Vian	79/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Dionisio Rey Amez	79/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan José Tauste Sánchez	79/8/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Nieves Cañuelo	79/8/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Ferreira BAlmois	79/8/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio López Carrera	79/8/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Pérez Rodríguez	79/8/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Aureliano Calvo Val	79/8/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Modesto Carriegas Pérez	79/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julián Ezquerro Serrano	79/9/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Aurelio Pérez-Zamora Cámara	79/9/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Lorenzo González-Vallés Sánchez	79/9/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Sixto Holgado Agudo	79/9/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis María Uriarte Alza	79/9/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Pedro Goiri Rovira	79/9/30	EZ	EZ	BAI	BAI	BAI	
Alfonso Manuel Vilariño Orce	79/9/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Sanz Biurrun	79/10/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Mesa Portillo	79/10/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Germán González López	79/10/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Fuentes Fontán	79/10/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Fernando Rodríguez Espínola	79/11/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Juan Luis Aguirreurreta Arzamendi	79/11/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Alés Martínez	79/11/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel García Pérez	79/11/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Sánchez Marfil	79/11/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Cruz Montoya Ortueta	79/12/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús García García	80/1/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Sebastián Arroyo González	80/1/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Ignacio Velasco Zuazola	80/1/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Moya Jiménez	80/1/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
José Miguel Palacios Domínguez	80/1/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfredo Ramos Vázquez	80/1/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Domínguez Jiménez	80/1/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Manuel Román Moreno	80/1/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfredo Díez Marcos	80/2/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Gómez Martiñán	80/2/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Gómez Trillo	80/2/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Marín Gamero	80/2/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Martínez Pérez-Castillo	80/2/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Victoriano Villamor González	80/2/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Rodríguez Fuentes	80/2/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Astuy Rodríguez	80/2/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Arocena Arbeláiz	80/2/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eugenio Saracibar González de Durana	80/2/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Ramírez Villar	80/3/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Dámaso Sánchez Soto	80/3/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Artero Quiles	80/3/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Enrique Aresti Urien	80/3/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Piris Carballo	80/3/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Pascual Andreu	80/4/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Florentino Lopetegui Barjacoba	80/4/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eugenio Lázaro Valle	80/4/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Martos García	80/4/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Torralba López	80/4/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rufino Muñoz Alcalde	80/4/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Oyaga Marañón	80/5/1	EZ	BAI	BAI	BAI	BAI	
Jesús Vidaurre Olleta	80/5/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José Espinosa Viscarret	80/5/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Moreno Núñez	80/5/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Ramón Baglieto Martínez	80/5/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Hologado Sabio	80/5/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José Manuel Rodríguez Fontana	80/5/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Dionisio Villadangos Calvo	80/5/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Ceferino Peña Zubía	80/5/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Francisco Puig Mestre	80/5/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Ramón Ruiz Fernández	80/5/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Tomás Sulibarria Goitia	80/6/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Postigo Mejías	80/6/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Pablo García Lorenzo	80/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julio Santiago Expósito Pascual	80/6/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis María Hergueta Guinea	80/6/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Elío López Camarón	80/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julio Muñoz Grau	80/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Justino Quindos López	80/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Joaquín Becerra Calvente	80/7/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Gómez Ramos	80/7/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Aurelio Navío Navío	80/7/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Ledo Taboada	80/7/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco López Bescos	80/7/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mario González Blasco	80/8/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús María Echeveste Toledo	80/8/28	BAI	BAI	BAI	BAI	EZ	BAI
Antonio Fernández Guzmán	80/9/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Basilio Altuna Fernández de Arroyabe	80/9/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Urquizu Goyoaga	80/9/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio García Argente	80/9/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mariano González Huergo	80/9/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Hernández Espigares	80/9/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfonso Martínez Bellas	80/9/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ignacio Ustarán Ramírez	80/9/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Coto Abad	80/9/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Benito Morales Fabián	80/10/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Sergio Canal Canal	80/10/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Hernándo Ortega	80/10/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Antonio Merenciano Ruiz	80/10/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Avelino Palma Brioa	80/10/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Prado Mella	80/10/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Vázquez Platas	80/10/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Carlos García Fernández	80/10/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Lorenzo Motos Rodríguez	80/10/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Manuel García Cordero	80/10/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jaime Arrese Arizmendiarieta	80/10/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Felipe Alejandro Extremiana Unanue	80/10/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Carlos Fernández Azpiazu	80/10/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan de Dios Doval Mateos	80/10/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Pérez López de Orueta	80/10/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julio César Castillejos Pérez	80/11/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Modesto García Lorenzo	80/11/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Lasa Arruabarrena	80/11/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Arturo López Hernández	80/11/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Retamar Nogales	80/11/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Alberto Lisalde Ramos	80/11/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Sotero Mazo Figueroa	80/11/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Zunzunegui Arratibel	80/11/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Zorita Alonso	80/11/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan García León	80/11/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Aurelio Prieto Prieto	80/11/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Garcarena Baraibar	80/11/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Fernández Valcárcel	80/11/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Joaquín Martínez BAlmón	80/11/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Ángel San Martín Fernández	80/11/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Lasa de Rezola	80/12/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Javier Moreno Castro	80/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Díaz García	81/1/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Oliva Hernández	81/1/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Leopoldo García Martín	81/1/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Ryan Estrada	81/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Raimundo Moya	81/3/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Romeo Rotaeche	81/3/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Prieto Gracia	81/3/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Costa Otamendi	81/3/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Vicente Sánchez Vicente	81/4/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Francisco Francés Garzón	81/4/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Félix Latiegui Balmaseda	81/4/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Oswaldo José Rodríguez Fernández	81/4/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Cadarso San Juan	81/4/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Nogueras García	81/5/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Rodríguez Taboada	81/5/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Guillermo Tevar Seco	81/5/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Olaya de la Flor	81/5/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Sánchez Barallo	81/5/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Esteban Álvarez Merayo	81/6/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María José García Sánchez	81/6/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis de la Parra Urbaneja	81/6/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Ibarguchi Erostarbe	81/6/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Manuel Martínez Castaños	81/6/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Conrado Martínez Castaños	81/6/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Murillo Chacón	81/6/26	BAI	EZ	BAI	EZ	BAI	
Magín Fernández Ferrero	81/7/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Miranda Blanco	81/7/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ovidio Ferreira Martín	81/7/10	BAI	EZ	BAI	BAI	BAI	BAI
Joaquín Gorjón González	81/7/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Félix Galíndez Sánchez	81/7/25	EZ	BAI	BAI	BAI	BAI	
Santiago González de Paz	81/10/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Hernández Seisdedos	81/11/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Benigno García Díez	82/1/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Fragoso Martín	82/2/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Benjamín Fernández Fernández	82/2/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Modesto Martín Sánchez	82/3/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Cristina Mónica Illarramendi Ricci	82/3/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Agustín Martínez Pérez	82/3/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfonso Maside Bouzo	82/3/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Enrique Cuesta Jiménez	82/3/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Antonio Gómez García	82/3/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramiro Carasa Pérez	82/3/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Luis Garcera López	82/4/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Pablo Fernández Rico	82/5/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Pascual Múgica	82/5/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Antonio Huegun Aguirre	82/5/14	BAI	BAI	BAI	BAI	EZ	
Luis Manuel Allende Porrúa	82/6/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Daniel Henríquez García	82/6/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Vega Gil	82/6/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Fernández Pernas	82/6/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Aybar Yáñez	82/6/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Antonio García González	82/7/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alberto López Jaureguizar Poncea	82/7/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Garrido Romero	82/8/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Gómez Duarte	82/8/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Cedillo Toscano	82/9/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfonso López Fernández	82/9/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Ordoñez Pérez	82/9/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Seronero Sacristán	82/9/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Emilio Fernández Arias	82/9/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alberto Toca Echeverría	82/10/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Jiménez Mayoral	82/10/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Gregorio Hernández Corchete	82/10/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
César Uceda Vera	82/10/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Domingo Javier García González	82/10/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco González Ruiz	82/10/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Victor Lago Román	82/11/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Manuel Patiño Casanova	82/11/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Ramón Joya Lago	82/12/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Manuel García Mencía	82/12/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel López Fernández	82/12/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Mateo Pastor	83/2/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Benicio Alonso Gómez	83/2/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Iturriondo García	83/2/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Aníbal Alfonso Izquierdo Emperador	83/2/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Joaquina Patricia Llanillo Borbolla	83/2/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Ezequiel Martínez García	83/3/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Aniano Sutil Pelayo	83/3/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Pedro Barquero González	83/5/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Dolores Ledo García	83/5/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julio Segarra Blanco	83/5/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Conejo Salguero	83/5/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fidel Lázaro Aparicio	83/5/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eduardo Vadillo Vadillo	83/6/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Maldonado Moreno	83/6/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Emilio Juan Casanova López	83/6/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Blanco Cereceda	83/6/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Machío Martos	83/7/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Francisco García San Miguel	83/7/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramiro Salazar Suero	83/7/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Gil Marín	83/7/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Enrique Rúa Díaz	83/7/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Manuel Peronié Díaz	83/8/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Arturo Quintanilla Salas	83/9/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pablo Sánchez César	83/9/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Benito José	83/10/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan José Pulido Pavón	83/10/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Flores Jiménez	83/10/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfredo Juan Suar Muro	83/10/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Reyes Corchado Muñoz	83/10/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alberto Martín Barrios	83/10/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Cándido Cuña González	83/10/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Lorenzo Mendizábal Iturrarte	83/10/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Carrasco Merchán	83/11/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Martínez Trelles	83/11/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio de Vicente Comesaña	83/11/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
José Antonio Julián Bayano	83/11/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Javier Collado Azurmendi	83/12/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pablo Garraza García	83/12/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Arín Urcola	83/12/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Eduardo Navarro Cañada	83/12/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Guillermo Quintana Lacaci	84/1/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mikel Solaun Angulo	84/2/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Enrique Casas Vila	84/2/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Ortiz de Urbina Garayalde	84/3/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Naranjo Martín	84/3/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Bernardo Pérez Sobrino	84/4/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Verdú Ortiz	84/4/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Alcocer Jiménez	84/4/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Tomás Palacín Pellejero	84/4/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan José Visiedo Calero	84/4/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Velasco Benito	84/4/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Ángel Rodríguez Sánchez	84/5/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Flores Villar	84/5/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Luis Ollo Ochoa	84/5/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Diego Torrente Reverte	84/6/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Zapatero Antolín	84/6/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Vicente González Vilorio	84/6/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alberto Aznar Feix	84/7/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Torrón Santamaría	84/7/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Rodríguez Rosales	84/7/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Martínez Martínez-Cubero	84/9/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Victoriano Collado Arribas	84/9/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Agustín David Pascual Jove	84/9/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Veiga Pérez	84/9/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Gajate Martín	84/10/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Sánchez BAlerro	84/11/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Joseph Couchot	84/11/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mohamed Ahmed Abderramán	84/11/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Luis Alberto Asensio Pereda	84/12/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Enríquez Criado	84/12/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Javier Fernández Lajusticia	84/12/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Pardo Romero / Pedro García Suárez / Miguel Castellanos Escamilla	84/12/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Tomás Larrañaga Arenas	84/12/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Agapito Sánchez Angulo	85/1/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ricardo Tejero Magro	85/2/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Manuel Facal Soto	85/2/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Díaz Arcocha	85/3/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Ildefonso García Vadillo	85/4/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Máximo Antonio García Kleiner	85/5/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Lorenzo Navarro Izquierdo	85/5/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan José Uriarte Orue	85/5/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Máximo Díaz Bardera	85/5/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Rivas López	85/5/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Moisés Cosme Herrero Luengo	85/5/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
José Martínez Parens	85/5/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfredo Aguirre Belascoain	85/5/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Miguel Sánchez	85/5/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Esteban del Amo García	85/6/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan García Jiménez	85/6/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Romero González-Calatayud	85/6/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Millarengo de Bernardo	85/6/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eugenio Recio García	85/6/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Montes Abad	85/6/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Estanislao Galíndez Llano	85/6/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Merino Antúnez	85/7/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Jesús Trujillo Comino	85/7/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fausto Escrigas Estrada	85/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Agustín Ruiz Fernández de Retana	85/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fernando Amor Calvo	85/8/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
José Expósito Afán	85/8/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Clément Perret	85/8/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eugene Kenneth Brown	85/9/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Félix Gallego Salmón	85/9/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Manuel Ibarzábal Duque	85/11/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Melchor García	85/11/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Isidoro Díez Ratón	85/11/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Herrero Quiles	85/11/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mario Manuel Leal Baquero	85/12/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Atarés Peña	85/12/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alejandro Sáenz Sánchez	85/12/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Cristóbal Colón de Carvajal y Maroto	86/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Trigo Muñoz	86/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Antonio Álvarez Díez	86/3/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ignacio Aguirrezabalaga de la Granja	86/3/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alberto Amancio Alonso Gómez	86/4/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan José Catón Vázquez	86/4/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Javier Domínguez González	86/4/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Carlos González Rentero	86/4/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Mateos Pulido	86/4/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Enrique Moreno Arguilea	86/5/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Fuentes Pedreira	86/5/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Ramos Ramírez	86/6/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Casillas Martín	86/6/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ricardo Sáenz de Ynestrillas Martínez	86/6/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Vesteiro Pérez	86/6/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Miguel Moros Peña	86/6/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Carlos Marrero Sanabria	86/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Muriel Muñoz	86/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Baltasar Gil	86/6/28	EZ	EZ	EZ	BAI	EZ	BAI
Carmelo Bella Álamo	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Ignacio Calvo Guerrero	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
José Calvo Gutiérrez	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Ángel Cornejo Ros	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Javier Esteban Plaza	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Andrés José Fernández Pertierra	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús María Freixes Montes	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Joaquín García Ruiz	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Ángel de la Higuera López	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Santiago Iglesias Godino	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Jiménez Jimeno	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Lancharro Reyes	86/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Adrián González Revilla	86/7/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Mateu Istúriz	86/7/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Picatoste González de Echávarri	86/8/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Dolores González Catarain	86/9/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel González Pozo	86/10/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Garrido Gil	86/10/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Daniel Garrido Velasco	86/10/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María José Teixeira Gonçalves	86/10/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Daniela Velasco Domínguez de Vidaurreta	86/10/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julio César Sánchez Rodríguez	86/10/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Genaro García de Andoain Larrinaga	86/11/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Royo Gimenez	86/12/11	BAI	EZ	EZ	BAI	EZ	BAI
José Antonio Peña Medina	86/12/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel José Ramos Saavedra	87/1/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Rivera Sánchez	87/1/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Luisa Sánchez Ortega	87/2/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio González Herrera	87/3/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Fructuoso Gómez	87/4/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Félix Peña Mazagatos	87/4/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Teresa Torrano Francia	87/4/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carmen Pascual Carrillo	87/5/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Milagros Amez Franco	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Sonia Cabrerizo Mármol	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Susana Cabrerizo Mármol	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Felipe Caparrós Ubierna	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Teresa Daza Cecilia	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Paz Diéguez Fernández	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Emilia Eyre Diéguez	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mercedes Manzanares Servitjá	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María del Carmen Mármol Cubillo	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Matilde Martínez Domínguez	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Morales Ocaña	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mercedes Moreno Moreno	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Consuelo Ortega Pérez	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luisa Ramírez Calanda	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Enrique Saltó Viñuales	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Bárbara Serret Cervantes	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Valero Sánchez	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Rosa Valldellou Mestre	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Xavier Valls Bauzá	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jordi Vicente Manzanares	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Silvia Vicente Manzanares	87/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Galnares Barrera	87/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Ángel López Martínez-Comenero	87/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Ligeró Hec	87/8/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Mucientes Sanz	87/8/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Cristóbal Martín Luengo	87/9/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Ávila García	87/9/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Federico Carro Jiménez	87/9/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Montoya Salazar	87/9/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Wenceslao Maya Vázquez	87/9/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Cruz Yoldi Orradre	87/10/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Mateo Melero	87/11/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Ángel Alcaraz Martos	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
José Ignacio Ballarín Cazaña	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Silvia Ballarín Gay	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Esther Barrera Alcaraz	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miriam Barrera Alcaraz	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rocio Capilla Franco	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Emilio Capilla Tocado	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María del Carmen Fernández Muñoz	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Dolores Franco Muñoz	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Julián Pino Arriero	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Silvia Pino Fernández	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Gómez Solís	87/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Ballesteros Rodríguez	88/3/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Azcárraga Pérez-Caballero	88/3/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Espina Vargas	88/4/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Gómez Osuna	88/4/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Sebastián Aizpiri Leyaristi	88/5/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Javier Zabaleta Aizpitarte	88/6/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Fernández Álvarez	88/8/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Antonio Ferri Pérez	88/8/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Antonio Fonte Salido	88/9/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Martín Martínez Velasco	88/9/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Barrios Capetillo	88/9/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Bañuelos Echevarría	88/10/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julio Gangoso Otero	88/10/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan José Pacheco Cano	88/10/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Cristóbal Díaz García	88/10/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jaime Bilbao IgleBAlas	88/11/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Delgado Villalonga	88/11/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Antonio Barrado Recio	88/12/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Engraciano González Macho	88/12/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Calvo de la Hoz	89/4/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Bautista Castellanos Martín	89/4/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Antonio García Andrés	89/5/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
José Antonio Montes Gila	89/5/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Hortelano García	89/5/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Jódar Cabrera	89/5/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Sánchez García	89/5/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Gregorio Caño García	89/6/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Julio Barangua Arbués	89/7/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José maría Martín-Posadillo Muñiz	89/7/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Conrada Muñoz Herrera	89/8/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Reina Mesonero	89/9/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carmen Tagle González	89/9/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Pedro González Manzano	89/9/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ángel Álvarez Suárez	89/10/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eladio Rodríguez García	89/11/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Bañuelos Lasso	89/11/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Martínez Moreno	89/11/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ignacio Pérez Álvarez	90/1/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Aureliano Rodríguez Arenas	90/3/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel Jesús Mota IgleBAlas	90/3/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Benjamín Quintano Carrero	90/4/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Elena María Moreno Jiménez	90/4/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Miguel Paredes García	90/4/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	
Virgilio Do Nacimiento Afonso	90/5/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Almagro Carmona	90/6/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael San Sebastián Flechoso	90/6/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Lasanta Martínez	90/6/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Hervás Mañas	90/6/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Urrutia Bilbao	90/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Manuel Alba Morales	90/9/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Alberto Sánchez García	90/9/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Arberas Arroyo	90/10/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Francisco Hernández Herrera	90/11/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Daniel López Tizón	90/11/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Díaz García	90/12/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Juan José Escudero Ruiz	90/12/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Gómez Salazar	90/12/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eduardo Hidalgo Carzo	90/12/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Marcos Martínez	90/12/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Pérez Pérez	90/12/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente López Jiménez	90/12/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Alfredo Achurra Cianca	90/12/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis García Lozano	91/1/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Isidro Jiménez Dual	91/1/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Díaz de Cerio Gómez	91/1/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Edmundo Casañ Pérez-Serrano	91/3/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Aragón Guillén	91/3/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Echevarría Echevarría	91/3/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Manuel Cruz Martín	91/4/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María del Koro Villamudria Sánchez	91/4/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Robles Fuentes	91/5/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Álvarez Gómez	91/5/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Chíncoa Alés	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Cipriano Díaz Sánchez	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Maudilla Duque Durán	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ana Cristina Porras López	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
María Pilar Quesada Araque	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Nuria Ribó Parera	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rosa María Rosa Muñoz	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vanessa Ruiz Lara	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Mayo García	91/5/29	BAI	BAI	EZ	BAI	EZ	BAI
Juan Salas Piriz	91/5/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Enrique Aguilar Prieto	91/6/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Raúl Suárez Fernández	91/6/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Valentín Martín Sánchez	91/6/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Andrés Muñoz Pérez	91/6/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ricardo Couso Río	91/6/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Donato Calzado García	91/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Raimundo Pérez Crespo	91/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Pérez Ortega	91/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Sánchez Lozano	91/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Claraco López	91/7/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Domínguez Pérez	91/7/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Jiménez Barrero	91/7/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Pérez Dacosta	91/7/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Gil Mendoza	91/8/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfonso Mentxaka Lejona	91/8/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Cebrián Cabezas	91/9/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Jiménez Vargas	91/9/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Victor Manuel Puertas Viera	91/9/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Carballar Muñoz	91/10/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eduardo Sobrino González	91/10/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Carlos Trujillo García	91/10/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fabio Moreno Asla	91/11/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Carbonero Fernández	91/11/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Javier Urritegui Aramburu	91/11/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Javier Delgado González-Navarro	91/12/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ángel Garrido Martínez	91/12/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Arturo Anguera Vallés	92/1/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Anseán Castro	92/1/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Broseta Pons	92/1/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Virgilio Mas Navarro	92/1/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Antonio Querol Queralt	92/1/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Carrillo García	92/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Carlos Navia Refojo	92/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Antonio Núñez Sánchez	92/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Emilio Domingo Tejedor Fuentes	92/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Ricote Castillo	92/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel García Rabadán	92/2/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eutimio Gómez Gómez	92/2/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Ricondo Somoza	92/2/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julia Ríos Rioz	92/2/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
José San Martín Bretón	92/2/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Enrique Martínez Hernández	92/3/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio José Martos Martínez	92/3/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan José Carrasco Guerrero	92/3/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Aquilino Joaquín Vasco Álvarez	92/3/31	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Manuel Helices Patino	92/4/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Manuel Fernández Lozano	92/8/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Manuel Martínez Gil	92/8/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Heredero Gil	92/9/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ricardo González Colino	92/9/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Luengos Martínez	92/9/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Miranda Puertas	92/11/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Antonio Santamaría Vaqueriza	93/1/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ramón Domínguez Burillo	93/1/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Emilio Castillo López de la Franca	93/3/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ángel María González Sabino	93/6/2	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Javier Baró Díaz de Figueroa	93/6/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Manuel Calvo Alonso	93/6/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Alberto Carretero Sogel	93/6/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fidel Dávila Garijo	93/6/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Domingo Olivo Esparza	93/6/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Robles López	93/6/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Romero Álvarez	93/6/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juvenal Villafañe García	93/9/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Dionisio Herrero Albiñana	93/10/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Joseba Goicoetxea Asla	93/11/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Leopoldo García Campos	94/2/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fernando Jiménez Pascual	94/4/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Vicente Beti Montesinos	94/4/18	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Benigno Villalobos Blanco	94/4/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Peralta Utrera	94/5/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan José Hernández Rovira	94/6/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Manuel Olarte Urreizti	94/7/27	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
Francisco Joaquín Martín Moya	94/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
César García Contonente	94/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Veguillas Elices	94/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Antonio Díaz Losada	94/8/9	EZ	EZ	BAI	BAI	BAI	BAI
José Santana Ramos	94/8/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfonso Morcillo Calero	94/12/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Leiva Loro	95/1/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Domingo Durán Díez	95/1/13	EZ	BAI	BAI	EZ	BAI	BAI
Gregorio Ordóñez Fenollar	95/1/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mariano de Juan Santamaría	95/4/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Margarita González Mansilla	95/4/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eduardo López Moreno	95/4/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Enrique Nieto Viyella	95/6/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Rebollo García	95/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis González Villanueva	95/12/10	BAI	EZ	BAI	EZ	EZ	BAI
Ignacio Mendiluce Etxeberri	95/12/10	BAI	EZ	BAI	EZ	EZ	BAI
Manuel Carrasco Almansa	95/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Santiago Esteban Junquer	95/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ramón Intriago Esteban	95/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Florentino López del Castillo	95/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Félix Ramos Bailón	95/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Martín Rosa Varela	95/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Josefina Corresa Huerta	95/12/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luciano Cortizo Alonso	95/12/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fernando Música Herzog	96/2/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Tomás y Valiente	96/2/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Doral Trabadelo	96/3/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Ángel Ayllón Díaz-González	96/5/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Isidro Usabiaga Esnaola	96/7/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Cuesta Abril	97/1/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eugenio Olaciregui Borda	97/1/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Rafael Martínez Emperador	97/2/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Domingo Puente Marín	97/2/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Arratibel Fuentes	97/2/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	H^a D	FT	AN
Modesto Rico Pasarín	97/2/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Javier Gómez Elósegui	97/3/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Andrés Samperio Sañudo	97/4/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Manuel García Fernández	97/5/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Ángel Blanco Garrido	97/7/12	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Daniel Villar Enciso	97/9/5	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Aguirre Larraona	97/10/13	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Caso Cortines	97/12/11	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ignacio Iruretagoyena Larrañaga	98/1/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alberto Jiménez-Becerril Barrio	98/1/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ascensión García Ortiz	98/1/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Tomás Caballero Pastor	98/5/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Alfonso Parada Ulloa	98/5/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Francisco Zamarreño Villoria	98/5/25	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Pedro Antonio Blanco García	00/1/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fernando Buesa Blanco	00/2/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jorge Díez Elorza	00/2/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis López de la Calle	00/5/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús María Pedrosa Urquiza	00/6/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Martín Carpena	00/7/15	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan María Jaúregui Apalategui	00/7/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Korta Uranga	00/8/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Casanova Vicente	00/8/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Irene Fernández Perera	00/8/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ángel de Jesús Encinas	00/8/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Manuel Indiano Azaustre	00/8/29	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Luis Ruiz Casado	00/9/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Portero García	00/10/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Emilio Muñoz Cariñanos	00/10/16	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Máximo Casado Carrera	00/10/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Escudero García	00/10/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Armando Medina Sánchez	00/10/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	Hª D	FT	AN
José Francisco de Querol y Lombardero	00/10/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jesús Sánchez Martínez	00/10/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ernest Lluch Martín	00/11/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Cano Consuegra	00/12/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ángell Gervilla Valladolid	00/12/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ramón Díaz García	01/1/26	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Ángel Santos Laranga	01/2/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Josu Leonet Azkune	01/2/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Iñaki Totorika Vega	01/3/9	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Santos Santamaría Avendaño	01/3/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Froilán Elespe Inciarte	01/3/20	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Miguel Giménez Abad	01/5/6	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Santiago Oleaga Elejabarrieta	01/5/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Justo Oreja Pedraza	01/6/28	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Ortiz de la Rosa	01/7/10	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José Javier Múgica Astibia	01/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Mikel María Uribe Aurkia	01/7/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
José María Lidón Corbi	01/11/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ana Isabel Arostegi Legarreta	01/11/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Francisco Javier Mijangos Martínez de Bujo	01/11/23	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Priede Pérez	02/3/21	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Cecilio Gallego Alaminos	02/8/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Silvia Martínez Santiago	02/8/4	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Juan Carlos Beiro Montes	02/9/24	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Antonio Molina Martín	02/12/17	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Joseba Pagazaurtundua Ruiz	03/2/8	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Julián Embid Luna	03/5/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Bonifacio Martín Hernández	03/5/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Diego Armando Estacio Sivisapa	06/12/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Alonso Palate Sailema	06/12/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Raúl Centeno Bayón	07/12/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Fernando Trapero Blázquez	07/12/1	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Isaías Carrasco Miguel	08/3/7	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

BIKTIMAREN IZENA	DATA	BM	EJ	VR	H ^a D	FT	AN
Juan Manuel Piñuel Villalón	08/5/14	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Luis Conde de la Cruz	08/9/22	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Ignacio Uría Mendizabal	08/12/3	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Eduardo Antonio Puelles García	09/6/19	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Carlos Enrique Sáenz de Tejada García	09/7/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Diego Salvá Lezáun	09/7/30	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI	BAI
Jean-Serge Nerín	10/3/16		BAI	BAI	BAI	BAI	BAI

ETAk guztira zenbat biktima erail dituen: 853

II. eranskina

ETA erakunde terroristak egindako erailketak direla-eta izandako prozedura judizialetan Auzitegi Nazionalak eman dituen epaiak

SAN 66/1979, abenduaren 14koa (1. atala)
SAN 17/1980, martxiareb 13koa (1. atala)
SAN 13/6/1980, (1. atala)
SAN 57/1980, ekainaren 26koa (1. atala)
SAN 85/1980, azaroaren 3koa (18. atala)
SAN 95/1980, urriaren 10ekoa (1. atala)
SAN 55/1981, (1. atala)
SAN 29/6/1981, (1. atala)
SAN 124/1981, irailaren 28koa (1. atala)
SAN 169/1981, (1. atala)
SAN 171/1981, azaroaren 23koa (1. atala)
SAN 4/2/1982, (1. atala)
SAN 4/1982 (1. atala)
SAN 12/1982, otsailaren 28koa (1. atala)
SAN 18/1982, otsailaren 8koa (1. atala)
SAN 19/1982, (1. atala)
SAN 21/1982 (1. atala)
SAN 146/1982 (1. atala)
SAN 154/1982, (1. atala)
SAN 9/1983, urtarrilaren 18koa (1. atala)
SAN 2/2/1983 (1. atala)
SAN 58/1983 (1. atala)
SAN 66/1983, maiatzaren 23koa (1. atala)
SAN 99/1984 (1. atala)
SAN 34/1985, apirilaren 18koa (1. atala)
SAN 35/1985, apirilaren 18koa (1. atala)
SAN 36/1985, apirilaren 19koa (1. atala)
SAN 37/1985, apirilaren 20koa (1. atala)
SAN 108/1985 (1. atala)
SAN 19/1986 (1. atala)
SAN 24/1986, apirilaren 30ekoa (1. atala)
SAN 36/1986, uztailaren 5ekoa (1. atala)
SAN 48/1986 (1. atala)
SAN 27/1987 (1. atala)

SAN 28/1987, maiatzaren 22koa (1. atala)
SAN 5/5/1987 (1. atala)
SAN 1/1988, urtarrilaren 14koa (1. atala)
SAN 14/1988 (1. atala)
SAN 35/1988, maiatzaren 7koa (1. atala)
SAN 78/1988, azaroaren 29koa (1. atala)
SAN 79/1988, azaroaren 29koa (1. atala)
SAN 10/2/1989 (1. atala)
SAN 49/1989 (1. atala)
SAN 9/1990, apirilaren 6koa (1. atala)
SAN 9/5/1990 (1. atala)
SAN 9/4/1991 (1. atala)
SAN 25/1991 (1. atala)
SAN 27/1991, ekaiaren 4koa (1. atala)
SAN 22/1992, ekaiaren 9koa (1. atala)
SAN 15/5/1993 (1. atala)
SAN 20/1993 (1. atala)
SAN 24/1993, ekainaren 9koa (1. atala)
SAN 16/1994, (1. atala)
SAN 26/1995, ekainaren 19koa (1. atala)
SAN 27/1995, (1. atala)
SAN 40/1995 (1. atala)
SAN 4/1996 (1. atala)
SAN 36/1996 (1. atala)
SAN 70/1996, abendauren 19koa (1. atala)
SAN 21/1997 (1. atala)
SAN 38/1997, ekainaren 24koa (1. atala)
SAN 68/1997 (1. atala)
SAN 14/1/1998 (1. atala)
SAN 17/1998 (1. atala)
SAN 1/1999 (1. atala)
SAN 44/1999 (1. atala)
SAN 11/5/1999 (1. atala)
SAN 5/2000 (1. atala)

SAN 6/2001 (1. atala)	SAN 14/1985 (2. atala)
SAN 52/2001 (1. atala)	SAN 50/1985 (1. atala)
SAN 5/2002 (1. atala)	SAN 67/1985 (2. atala)
SAN 25/2002 (1. atala)	SAN 10/1986, otsailaren 6koa (2. atala)
SAN 38/2002 (1. atala)	SAN 20/1986 (2. atala)
SAN 4/2003 (1. atala)	SAN 34/1986 (1. atala)
SAN 15/2003, martxoaren 20koa (1. atala)	SAN 38/1986 (2. atala)
SAN 32/2003 (1. atala)	SAN 69/1986 (2. atala)
SAN 21/2005 (1. atala)	SAN 39/1987 (2. atala)
SAN 58/2005 (1. atala)	SAN 39/1988 (2. atala)
SAN 80/2005 (1. atala)	SAN 45/1988 (2. atala)
SAN 34/2007, apirilaren 27koa (1. atala)	SAN 60/1988 (2. atala)
SAN 9/2009, otsailaren 4koa (1. atala)	SAN 61/1988 (2. atala)
SAN 22/4/2010 (1. atala)	SAN 47/1989, maiatzaren 17ko (2. atala)
SAN 47/2011 (1. atala)	SAN 54/1989 (2. atala)
SAN 63/2012, uztailaren 31koa (1. atala)	SAN 69/1989 (1. atala)
SAN 22/2013, martxoaren 13koa (1. atala)	SAN 79/1989 (2. atala)
SAN 23/2013, martxoaren 15ekoa (1. atala)	SAN 82/1989 (2. atala)
SAN 58/2013, urriaren 14koa (1. atala)	SAN 18/1990, otsailaren 10ekoa (1. atala)
SAN 60/2015, abenduaren 2koa (1. atala)	SAN 54/1990, otsailaren 18koa (2. atala)
SAN 15/1980, otsailaren 15ekoa (2. atala)	SAN 61/1990 (2. atala)
SAN 98/1981, irailaren 8koa (2. atala)	SAN 67/1990 (1. atala)
SAN 106/1981 (2. atala)	SAN 14/1991 (2. atala)
SAN 110/1981 (1. atala)	SAN 30/1991 (2. atala)
SAN 4/2/1982 (2. atala)	SAN 47/1991 (2. atala)
SAN 11/1982, otsilaren 5ekoa (2. atala)	SAN 56/1991, abenduaren 10ekoa (2. atala)
SAN 26/1982 (2. atala)	SAN 59/1991 (2. atala)
SAN 119/1982, azaroaren 3koa (12. atala)	SAN 25/1992 (1. atala)
SAN 143/1982, abenduaren 4koa (2. atala)	SAN 50/1993 (2. atala)
SAN 150/1982, abenduaren 17koa (2. atala)	SAN 56/1993 (2. atala)
SAN 25/1983, martxoaren 3koa (2. atala)	SAN 9/1994, otsailaren 11koa (2. atala)
SAN 37/1983 (2. atala)	SAN 12/1994 (2. atala)
SAN 61/1983 (1. atala)	SAN 20/1994 (1. atala)
SAN 33/1984 (2. atala)	SAN 27/1994, apirilaren 28koa (2. atala)
SAN 34/1984, maiatzaren 28ko (2. atala)	SAN 40/1994 (2. atala)
SAN 48/1984, ekainaren 5ekoa (2. atala)	SAN 45/1994 (1. atala)
SAN 60/1984 (2. atala)	SAN 44/1995 (2. atala)
SAN 86/1984 (1. atala)	SAN 72/1995 (2. atala)
SAN 11/1985, martxoaren 11koa (2. atala)	SAN 4/1996, urtarrilaren 18koa (2. atala)

SAN 47/1996, uztailaren 2koa (2. atala)	SAN 17/1985 (3. atala)
SAN 16/1997 (2. atala)	SAN 20/1985, maiatzaren 24koa (3. atala)
SAN 22/1999 (1. atala)	SAN 25/1985 (3. atala)
SAN 79/1999 (2. atala)	SAN 32/1985, ekainaren 16koa (3. atala)
SAN 40/2000 (2. atala)	SAN 33/1985, ekainaren 15ekoa (3. atala)
SAN 41/2000, urriaren 10ekoa (2. atala)	SAN 45/1985 (3. atala)
SAN 45/2000 (2. atala)	SAN 48/1985 (1. atala)
SAN 1/2001, urtarrilaren 11koa (2. atala)	SAN 56/1985 (3. atala)
SAN 3/2001 (2. atala)	SAN 10/1986 (3. atala)
SAN 21/2001 (1. atala)	SAN 20/1986 (3. atala)
SAN 23/2001 (2. atala)	SAN 34/1986 (3. atala)
SAN 28/2001 (2. atala)	SAN 50/1986 (3. atala)
SAN 33/2001 (2. atala)	SAN 98/1986 (3. atala)
SAN 4/2002 (2. atala)	SAN 72/1987 (3. atala)
SAN 6/2002 (2. atala)	SAN 21/1988 (3. atala)
SAN 26/2002 (2. atala)	SAN 28/1988 (1. atala)
SAN 51/2002 (2. atala)	SAN 40/1988 (3. atala)
SAN 23/2004, ekainaren 30ekoa (2. atala)	SAN 44/1988, ekainaren 10ekoa (3. atala)
SAN 24/2004 (2. atala)	SAN 61/1988 (3. atala)
SAN 37/2007, ekainaren 6koa (2. atala)	SAN 64/1988 (1. atala)
SAN 33/2009, maiatzaren 5ekoa (2. atala)	SAN 16/1989 (3. atala)
SAN 14/2011, apirilaren 27koa (2. atala)	SAN 29/1989 (3. atala)
SAN 14/2012, apirilaren 30ekoa (2. atala)	SAN 33/1989 (3. atala)
SAN 22/2012, maiatzaren 17koa (2. atala)	SAN 49/1989 (3. atala)
SAN 29/2012, ekainaren 18koa (2. atala)	SAN 56/1989 (3. atala)
SAN 2/2014, martxoaren 25ekoa (2. atala)	SAN 19/1990 (3. atala)
SAN 13/2014, ekainaren 12koa (2. atala)	SAN 20/1990, martxoaren 16ekoa (3. atala)
SAN 2/2015, urtarrilaren 16koa (2. atala)	SAN 31/1990, maiatzaren 3koa (4. atala)
SAN 13/1982, martxoaren 12koa (2. atala)	SAN 33/1990, maiatzaren 3koa (8. atala)
SAN 14/1982, martxoaren 15ekoa (3. atala)	SAN 50/1990 (3. atala)
SAN 25/1982, apirilaren 1ekoa (3. atala)	SAN 55/1990, azaroaren 3koa (3. atala)
SAN 47/1982, maiatzaren 3koa (21. atala)	SAN 57/1990, azaroaren 8koa (3. atala)
SAN 84/1982, azaroaren 3koa (22. atala)	SAN 59/1990 (3. atala)
SAN 96/1982 (3. atala)	SAN 8/1991 (1. atala)
SAN 6/1983, urtarrilaren 28ko (3. atala)	SAN 14/1991 (3. atala)
SAN 19/1983 (3. atala)	SAN 17/1991 (3. atala)
SAN 52/1983, irailaren 24koa (3. atala)	SAN 34/1991 (3. atala)
SAN 67/1984 (3. atala)	SAN 40/1991 (3. atala)
SAN 13/1985 (1. atala)	SAN 2/1992, urtarrilaren 25ekoa (3. atala)

SAN 25/1992 (3. atala)	SAN 24/2003 (1. atala)
SAN 17/1993 (1. atala)	SAN 36/2004 (4. atala)
SAN 44/1993, azaroaren 3koa (15. atala)	SAN 55/2010, irailaren 13koa (4. atala)
SAN 20/1994 (3. atala)	SAN 31/2013, azaroaren 27koa (4. atala)
SAN 12/1995 (1. atala)	SAN 14/3/1981
SAN 37/1995, ekainaren 23koa (3. atala)	SAN 18/9/1981
SAN 1/1996, urtarrilaren 11koa (3. atala)	SAN 12/7/1982
SAN 22/1996 (3. atala)	SAN 13/7/1982
SAN 28/1996 (1. atala)	SAN 26/11/1982
SAN 56/1996 (3. atala)	SAN 22/3/1983
SAN 7/1997 (1. atala)	SAN 25/5/1983
SAN 38/1997 (3. atala)	SAN 2/2/1984
SAN 26/1999 (3. atala)	SAN 17/5/1984
SAN 28/1999 (3. atala)	SAN 21/5/1984
SAN 20/3/2000 (3. atala)	SAN 8/10/1984
SAN 3/2001 (3. atala)	SAN 23/4/1985
SAN 33/2001, abenduaren 18koa (3. atala)	SAN 23/9/1985
SAN 7/2002 (3. atala)	SAN 2/12/1985
SAN 13/2002 (1. atala)	SAN 28/4/1986
SAN 20/2002, uztailaren 11koa (3. atala)	SAN 4/10/1986
SAN 26/2002 (3. atala)	SAN 18/12/1986
SAN 36/2003, urriaren 17koa (3. atala)	SAN 27/4/1987
SAN 37/2003, azaroaren 12koa (3. atala)	SAN 38/1987
SAN 32/2003 (3. atala)	SAN 16/1/1988
SAN 7/2004 (1. atala)	SAN 15/2/1988
SAN 37/2004 (3. atala)	SAN 6/10/1988
SAN 48/2011, abenduaren 7koa (3. atala)	SAN 11/10/1988
SAN 21/2012, maiatzaren 3koa (3. atala)	SAN 7/3/1989
SAN 28/2012, ekainaren 21ekoa (3. atala)	SAN 33/1990
SAN 22/2013, uztailaren 23koa (3. atala)	SAN 74/1990
SAN 21/2014, irailaren 18koa (3. atala)	SAN 8/2/1991
SAN 24/2014, urriaren 13koa (3. atala)	SAN 18/3/1992
SAN 22/2014, irailaren 24koa (3. atala)	SAN 15/3/1993
SAN 10/2015, martxoaren 23koa (3. atala)	SAN 28/9/1993
SAN 11/2015, martxoaren 23koa (3. atala)	SAN 8/10/1993
SAN 19/2015, maiatzaren 3koa (5. atala)	SAN 29/11/1993
SAN 26/2015, ekainaren 24koa (3. atala)	SAN 15/11/1994
SAN 37/2015, urriaren 8koa (3. atala)	SAN 21/3/1994
SAN 10/2003 (3. atala)	SAN 7/4/1995

SAN 3/11/1995
SAN 18/12/1995
SAN 8/2/1996
SAN 24/5/1996
SAN 16/4/1997
SAN 23/1/1998
SAN 19/1/1999
SAN 31/3/2000
SAN 11/4/2000
SAN 25/9/2000
SAN 37/2000
SAN 20/2/2001
SAN 24/2003
SAN 19/2/2003
SAN 10/4/2003
SAN 7/5/2004
SAN 30/7/2004
SAN 28/12/2004
SAN 11/5/2005
SAN 12/12/2005

SAN 16/12/2005
SAN 2/1/2006
SAN 30/6/2006
SAN 6/9/2006
SAN 27/9/2006
SAN 15/5/2007
SAN 6/6/2007
SAN 4/10/2007
SAN 29/10/2007
SAN 72/2007, abenduaren 26koa
SAN 80/2007, abenduaren 4koa
SAN 3/6/2008
SAN 10/3/2010
SAN 28/7/2010
SAN 16/11/2010
SAN 18/5/2011
SAN 19/5/2011
SAN 15/11/2011
SAN 1/3/2016

3

• dokumentua

IVAC/KREI-k Biktimen eta Giza
Eskubideen Zuzendaritzarentzat
egindako ikerketen laburpena
(2016-2019)

IVAC/KREI-k Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzarentzat egindako ikerketen laburpena (2016-2019)

Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritzaren Idazkaritza Nagusia

---

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia

PRESIDENCIA
Secretaría General
para la Paz y la Convivencia

2016:

Biktimizazioa erakunde terroristek EAEn gauzatutako bahiketengatik: ikuspegi biktimologiko narratiboa

Azterketa biktimologiko hau, erakunde terroristetako bahiketen ondoriozko biktimizazio-prozesuetan zentratua, Eusko Jaurlaritzako Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzaren eta EHUKo Kriminologiaren Euskal Institutuaren arteko lankidetzak-hitzarmenaren barruan egin da, 2016. urtean. Egia bada ere azterlan gutxi daudela testuinguru horietan bahitutakoei buruz, Eusko Jaurlaritzako Bake eta Bizikidetzako Idazkaritzak eta beste instituzio eta organismo batzuek hainbat azterlan bultzatu dituzte, Euskal Autonomia Erkidegoaren (EAE) barruan eta kanpoan, terrorismoaren eta beste indarkeria-fenomeno eta botere-abusu batzuen larritasunari eta ondorioei buruz. Ildo horretatik, geure buruari galdetu behar diogu ea zer ekarri ahal dugun, apal-apal, ezaugarri horiek dituen azterlan batekin, ikuspegi kritikoaz, alde eginez perspektiba ez oso zientifikoetatik edo nahita teknikoetatik “bakearen industria” esaten zionari dagokionez (Walklate 2016; Chacón 2016). Gure ustez, haren interesa oinarritzen da ikuspegi biktimologikoan, zeinetatik berrikusi eta interpretatzen baitira beste diziplina batzuetatik datozen iturriak. Haien bidez ezagutzen dugu zer inpaktu duten dimentsio biktimal desberdinek bahiketa-kasuetan, eta zer aukera dagoen haiek erreparatzeko, bereziki oroimen-eginbeharraren bidez.

Talde terrorista eta beste delinkuentzia-forma batzuen artean jasota dagoen erlazioa gorabehera, bahiketen kasuetan (Clutterbuck 1978, 30), proiektu honen funtsa dira: aurretik biktimizazio terroristari buruz egin diren beste ikerketa batzuen emaitzak, agerian uzten dutenak zer gutxi aztertu diren bahiketetako biktimak, Euskal Herriari eta estatuko gainerako herrialdeetan azken hamarkadetan –terrorismo jihadistak hedatu baino lehenago– jardun diren talde terroristei dagokienez. Gai horri buruz, batez ere bi azterlan monografiko daude: Pérezena (2008), kronika hemerografikoa jasotzen duena, eta Lera eta Leonisiorena (2015), Politika Zientziaren ikuspuntutik egina¹. Era berean, aipagarriak dira oraintsu egindako azterlanak, terrorismoa testuinguruan jartzeari buruzkoak (López Romo 2014) eta bereziki pertsona estortsionatu eta mehatxatuei buruzkoak. Hemen, Intxaurbe, Ruiz eta Urrutia (2016) aipatu behar dira; izan ere, txosten bat argitaratu dute *ETAk mehatxatutako pertsonen jasandako injustiziar buruz (1990-2011)*². Era berean, Deustuko Unibertsitateko Etika Zentroak argitaratutako eta Izaskun Saez de la Fuente Soziologia eta Politika Zientziako doktoreak zuzendutako azterlana, *ETAk enpresaburuei eragindako estortsioari buruzkoa*, perspektiba historiko³, ekonomiko, soziopolitiko eta etiko-juridiko batetik egina⁴. Ikerketa horrek jasotzen ditu enpresaburuei –gehienak estortsionatuak– egindako 60 elkarrizketa eta pasatako 130 galdera sorta baino gehiago. Sáez de la Fuenteren arabera: “uste dugu icebergaren punta ukitu dugula, eta edozein herritarrek aurreikus zezakeena baino nahikoa egoera orokorragoa zela. Ez dugu hitz egiten soilik enpresa handi eta ertainei egiten zitzaien estortsioari buruz, baizik eta, estilorik mafiosoenean, gizarte- eta enpresa-egituretan sartzea lortu zuen mikroestortsio-fenomenoaz (Santarén 2015)⁵.

1 Biak hasi ziren 1970ean eta 1997an bukatu, eta barnean hartzen dituzte hala ETAK bahitzearen ondoriozko biktimizazioa, gehien-gehienena, nola gainerako delitu terroristena. Gure azterlanean, barnean sartu dugu beste banda armatu edo erakunde terrorista batzuen bahiketen ondoriozko biktimizazioa, eta haien denbora-eremua 2007a arte luzatzen da; izan ere, urte horretan aurkitzen dugu ETAREN bahiketa-ahalegin baten azken erreferentzia, gure analisi jurisprudenzialaren barruan, nahiz eta erakunde horrek 2011ko urriaren 20an iragarri behin betiko uzten zuela jarduera armatua. Beste erakunde terrorista batzuek gauzatutako bahiketarako, Landaren lana (2008) kontsultatu da.

2 Aurrekari modura, nahiz eta beste helburu batzuk izan, ikus bedi IVAC/KREIren azterlana (de la Cuesta 2012) eta Arartekoaren txosten bereziko mehatxatu taldeei buruzko apartatua (Varona et al. 2009).

3 ETAREN bahiketei dagokienez, estortsio horren hastapenei buruz eta “iraultza-zerga”ri buruz jakiteko, ikus Fernández Soldevilla (2016).

4 Ikerketa hori 2013a eta 2016a bitartean egin zen, eta haren izenburua da: *Oroimena, etika, justizia. ETAk enpresa-munduan aurka eragindako estortsioari eta indarkeriari buruzko txostena*. Ikus haren helburuen laburpena hemen: <http://socialesyhumanas.deusto.es/cs/Satellite/socialesyhumanas/es/centro-etica-aplicada/investigacion-7/conflictos-y-culturas-de-paz/generico>.

5 Hemen, Proyecto Retornari buruz egin dugun azterlanean (2011n garatua), biktimen testigantza erreskatatzen dugu: “Enpresaburu askok beste toki batean daukate egoitza fiskala, nahiz eta Euskal Herriari bizi. Beharbada, orain, ez dute hainbeste beldur asasinatuko, bahituko edo estortsionatuko ote dituzten, baina gizarte-presioaren beldur dira” (de la Cuesta et al. 2012).

Nolanahi ere, perspektiba biktimologiko baten falta igartzen da, zeinak azpimarratu behar baititu biktimen euren esperientziak eta zelan interpretatzen dituzten gizarte-agenteeek. Biktimologiaren korronterik berrie-
nen artean, biktimizazio- eta desbiktimizazio-prozesuez arduratzen den zientzia sozial enpiriko eta dizi-
plinartekoa den aldetik (Varona et al. 2015), ikuspegi narratiboa bilatzen da lan honetan, aukera emango
duena batera ulertzeko prozesu horien dimentsio objektibo eta subjektibo askotarikoak eta konplexuak.
Ikuspegi narratibo hori presente dago hainbat diziplinatan duela hamarkada batzuetatik hona, baina ez da
geratzen kritiketatik kanpo, zeren, batzuetan, halako erlatibotasunean erotzen da, gustu postmodernistara,
zeinak ukatzen baitu errealitate partekatu bat dagoela. Ikuspegi narratiboak ulertzen du gizakiok historiak
ehuntzen ditugula, eta haiek gure esperientzietara eta geure buruaren ulermenera eta testuingurura egoki-
tzen direla (Phoenix et al. 2016; Carrabine 2016; Sveinung 2016).

Ikuspegi hori beranduago heldu da eremu kriminologikora (Presser 2016) eta biktimologikora (Pember-
ton 2016), baina, biktimizazio-prozesuen ezaugarriak direla eta, funtsezkoa da zenbait angelu ilun osatzea
azaltzeko zer interakzio dagoen agente eta egituren artean (Simonsen eta Ross Kjaergard 2016) eta ana-
lizatzeko zelan narrazio horiek, beharbada ideologia modura, aukera ematen duten bortxakeria-ekintzak
justifikatzeko, bereziki kolektibo eta politikoak.

Biktimologia narratiboaren esparru teorikoaren barruan, azterlan honetan, bahiketen ondoriozko biktimiza-
zioak landu dira, zentratuak Euskal Herrian jardun duten erakunde terroristek edo haiekin zerikusia dutenek
1970etik gauzatu dituzten bahiketetan. Europako eremutik kanpo, nabarmentzekoa da lan akademikoak
egin direla, oro har, bahiketei buruz, barne harturik bahiketa terroristak, Estatu Batuetan eta Kolonbian
(Mantilla eta Novoa 1999), baita Latinoamerikako beste herrialde batzuetan, han ere eragina izan baitute.
Orain bai, Euskal Herriko Unibertsitateko Liburutegiko katalogo orokorrean bilaketa eta berrikusketa biblio-
grafikoa egin ostean, batik bat *Scopus* eta *Web of Science* datu-baseetan, bibliografia urria aurkitu dugu
gure azterlanaren xedeari⁶ aplikatzeko, bilaketa oso espezifikoak izan baita espazioan eta denboran.

Ikerketa honen azken helburua da: ezagutza zehatzagoa eskaintzea biktimizazio- eta desbiktimizazio-pro-
zesuen aniztasunari buruz, Euskal Herrian jardun duten erakunde terroristek, batez ere ETak⁷ edo harekin
zerikusia zutenek, Euskal Herrian gauzatutako bahiketen kasuetan, erreferentziazat hartuta zein alditan
gertatu ziren (batez ere 1970 eta 1997 bitartean), eta analizatuta zein diren aldagaiak edo faktore garrantzi-
tsuak haiek testuinguruan jartzeko.

Era berean, hiru helburu espezifiko zenbatu ditzakegu:

1) Esploratzea zer erlazio dagoen dimentsio objektibo eta subjektiboen artean era honetako biktimizazio-pro-
zesuetan, hausnarketa bat eginez “biktima ideala” delakoaren eraikuntzari buruz.

2) Jasotzea zer narratiba egin dituzten hainbat agentek prozesu horietako biktimei buruz; esaterako, auzite-
giek, hedabideek, adituek, segurtasun-indar eta -kidegoetakoek eta gazte batzuek. Hori dena metodologia
kualitatibo baten barruan, inongo asmorik gabe ondorio orokorgarriak edo lagin adierazgarriak lortzeko,
nahiz eta esanguratsuak izan.

3) Esploratzea zein den memoria errestitatiboaren kontzeptua prozesu horietan.

Aurreko enumerazioa ikusita, gure helburuen artean ez da sartzen biktima guztiak zenbatzea eta identifi-
katzea, baizik eta hurbilpen kualitatiboa egitea kasu horietako biktimizazio-prozesuetara eta haien egungo
esanahira, azkenengoz bahitu zenetik hogeitaz urte pasa direnean. Azterlanak urriak direnez, uste dugu analisi
espezifikoak behar direla ikuspegi biktimologiko partikular eta, beraz, mugatu batetik eginak. Jasandako bik-
timizazioei dagokienez, inklusibitate-asmoak ez du zerikusirik azterlan espezifikoaren premiarekin, nahiz eta
inork ere ez lukeen zalantzatan jarriko beste eremu batzuetan, arrisku txikiagoa baitago politika erabiltzeko.
Gure ikuskeraren arabera, gaur egun arriskua dago erabilera identitarioan erortzeko zenbatze- eta inklusi-
bitate-helburuak interpretatzerakoan, baina Biktimologia akademiko batek aurka egin behar dio horri, zeren
bakarrik aurki dezake legitimitasuna zorrotasun metodologikoan eta kritikari irekita.

---

6 Liburu eta aldizkarietan, “terrorismo y secuestro”, “víctimas de secuestros”, “terrorist kidnap” sarrera guztiak bilatu dira, 2016ko maia-
tzean egindako bilaketa batean eta urte horretako abenduan eguneratua. Ikus bilaketa-protokoloa eranskinean.

7 Hemen, kontrastatu behar da kontatzean zer alde dauden Eusko Jaurlaritzako Oinarri-txostenaren (Carmena et al. 2013, 14) eta Llera
eta Leonisoren azterlanen artean (2015), zeina, nolanahi ere, mugatzen baita ETAr eta haren antzeko erakundeetara.

Sarrera-apartatuaren ostean, azterlanak segitzen du testuinguruan jartzen aztertutako biktimizazio-prozesuak. Horretarako, Historiako, Politika Zientzietako eta Kazetaritzako lan berri batzuetara jo dugu. Ondoren, dimentsio objektiboetan izendatu dugun atalean geratuko gara (Euskal Herrian, mugatutako aldian, erakunde terroristek gauzatutako bahiketen ondoriozko biktimizazioen dimentsio objektiboetan). Hor, hiru ikuspuntu bereizten ditugu: juridikoa, psikologikoa eta soziojuridikoa edo filosofikoa, diziplinarteko erlazioa bilatu nahian. Hurrengo epigrafean, berriz, dimentsio subjektiboak bilatuko ditugu (indibidualki bizi izandakoak), biktimei buruz hedabideek, auzitegiek eta Segurtasun Indar eta Kidegoetako agenteek egin dituzten narratibekin. Azken epigrafea, amaitzeko, Biktimologiako ikasleek eurek, oroimen protesiko edo jarauntsi modura, sortutako narratibari buruzkoa da, eta hausnartzen du zein den postlekukoaren zeregina kultura batez ere bisual baten esparruan. Azkenik datoz laburbiltze bat, zerrrenda bibliografiko bat eta eranskin batzuk, erabilitako datuak biltzeko protokoloak jasotzen dituztenak.

Metodologia kualitatiboaz eta Eversi (2016) jarraikiz, bereizi egin ditugu: teknika analitikoak, iturri bakotzean bilatutakoaren arabera; datuak lotzeko taktikak, eta haiek interpretatzeko estrategiak. Montes de Oca-ekin bat etorriz (2016):

“Horrek esan nahi du berriro hartzea ‘hermeneutika bikoitza’ soziala ulertzeko ezagutza zientifiko edo aditua –ezagutza-eremu partikular bateko azalpen teoriko-kontzeptualak– trinkotzea lortuta, analisiko subjektuen sen edo legoarekin... ikertzailea bere autonomia propiotik lotzen da informazioaileekin –besteak (alter)– interdependentzia-lotura batean (autonomia-heteronomia)... Bereziki, erlazio horrek dakar subjektu bien arteko lotura, nortzuek nor bere akzio eta enuntziatio-izaera propiotik elkarri eragiten baitiote elkar aitortuta”.

Autore horrek bere buruari galdetzen dio ere ea zelan maneiatu kontraesanezko informazioa, triangulazio-arriketa batetik sortzen dena, ikerketa-teknikak eta perspektibak bateratzean. Gure azterlanak metodologia kualitatibo bati erantzuten dio ikuspegi narratibo baten barruan, zeina lehenago deskribatu baita azterlan biktimologikoen esparruan. Aurkibidean proposatutako egiturari jarraikiz, erabilitako ikerketa-tekniken artean, jasotzen dira: berrikuspen bibliografikoa ez ezik, hainbat diziplina bereizi eta integratzen dira: berri eta ebazpen judizialen edukiaren analisisa (Auzitegi Nazionalarena eta Auzitegi Goreneko artxibategi historikoa-rena), kasuak ikertuta; adituei eta segurtasun-indar eta -kidegoetako kideei⁸ egindako elkarrizketa eta galdera sortak; bi eztabaida talde ikasleekin; eta bat ikasleekin eta terrorismoaren zeharkako biktimekin (baina ez bahiketen biktimekin, baizik eta soil-soilik asasinatuetakoekin).

Datu kualitatiboak antolatu eta analizatzeko, *NVIVO* programa eskuratu zen, baina analisisa batez ere erlazionalekoa da, eta ez da oinarritzen frekuentziak kodetzean edo zenbatzean.

⁸ Lan egin da aukera- edo komenientzia-lagin kualitatibo batekin, “elur-bola” estrategiari jarraituz eta, nolana ere, ikerketaren etikari lotutako kontuak errespetatuz eta, bereziki, harremanetan jarri diren pertsonen anonimotasun-nahia errespetatuz. Hemeroteketan eskuragarri dauden datuak eta interes publikokoak izaki, azterlanak erabili eta erreproduzitu dira, zeinek datu-baseak jasotzen baitituzte biktimen izen-abizenak eta guzti (Pérez 2008; Landa 2008; Llera eta Leonisio 2015).

2017:

Terrorismoko biktimen interes prosozialak, sistema penalaren helburuei dagokienez. Nola ikusten duten haiek justizia, gizarte-bizitzako geruza gainjarri modura

---

“Badira iragan biziak eta iragan hilak. Zenbait iragan orainaren ikertzaile zorrotzenak dira, eta etorkizuneko tranpolinik onenak” (Le Cobusier, Katedralak zuriak zirenean, 1937)

Lan hau ikerketa-lan baten fruitua da, hain zuzen ere “Terrorismoaren biktimen emozioak eta arrazoiak: eskubideak eta asmoak hilketa terroristetan jarrera zigortzaile eta erreparatzaileei buruz (1. parte)” izeneko lanarena, Kriminologiaren Euskal Institutuaren eta Eusko Jaurlaritzako Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritzaren (BGEZ) lankidetzaren hitzarmenaren barruan egina. Horrek dakar lan kuantitatibo eta kualitatiboekin segitzea duela hamar urte terrorismo-biktimei buruz irekitako ikerketa-ildo bat, zeina baita biktimek, esperientzia indibidual modura eta zentzu etiko-politikoaz (Reyes Mate 2017), justizia- eta injustizia-kontzeptuen inguruan dituzten eskubide, premia eta igurikimenei buruzkoa (de la Cuesta, 2012, 2014a, 2014b; Varona, 2015, 2016, 2017b), eta bide ematen baitu hausnartzeko ea zer aukera dagoen erantzuteko eta erreparatzeko.

Biktimologiako ikerketa-lerro berrienetako baten ardatza da biktimen ongizatea hobetzea, baita haiek gizarteari ekarpenak egitea, ikuskera babesle batetik haratago. Ongizatearen kontzeptuak ikuspuntu eskusiboki terapeutikoa gaintzen du. Biktimen giza eskubideen juridifikazioa eta espezifikazioa eskala globaleko prozesu argia bada ere, praktikan, badira ikerketa batzuk, zalantzatan jartzen dutenak zein puntutaraino aplikatzen diren eskubide horiek eta juridifikazio horrek zer neurritan hobetu duen, berez, haien egoera eta okerragotu ahal izan duen beste aktore batzuen. Nahiz eta beste azterlan batzuetan, biktimen interesei erantzuteko (Varona, 2018c), zenbait gai jorratu dugun zuzenbide biktimekin sinbolikoarekin eta Zuzenbidearen (penalaren) mugekin erlazioatuak, ikerketa honekin fokuratu nahi ditugu terrorismoko biktimen esperientzia indibidualak, jarrera eta igurikimen modura, erantzun judizial eta sozialari dagokionez, gero biktimen irudi soziala eraikitzeari buruzko gai kulturekin erlazioatzeko. Sakon daiteke zelan biktimaren kontzeptu subjektiboa ezin uler daitekeen beraren kontzeptu soziala barik; kontzeptu sozialak, berriz, halako autonomia bat du, beharbada bat ez datorrena biktimen esperientziekin.

Ikerketa honen helburu orokorra da egiaztatzea zein puntutaraino den erreala biktima mendekariaren eta emozioek gaintuaren mitoa, eta zelan mito horrek sortu eta finkatu ditzakeen eraikuntza sozialak. Helburu orokor hori lortu nahi da, bestalde, sarreraren ostean dauden lau kapituluetan.

Lehenengoan definitzen da zein diren azterlan honek lantzen dituen funtsezko kontzeptuak: terrorismoko biktimak, eskubideak, premiak eta interesak; kalteberatasunaren eta afektuen teoriaren inguruko emozioak eta arrazoiak; jarrera zigortzaileak eta erreparatiboak eta interes prosozialak. Definizio hori, berriz, oso modu zehatzean landu da ikerketa honen esparruko bibliografia espezifikorekin, esparru hori oso garrantzitsua baita. Bigarren kapituluaren lantzen da zein diren joera zigortzaileak eta erreparatiboak neurtzeko tresnetako batzuk, eta zer muga duten tresna horiek. Hirugarren kapituluaren, Euskal Herriko azterlan espezifikoa jasoko dugu, justizia zigortzailearen helburuen inguruko joerei buruzkoa, biktimizazio terroristei dagokienez, eta biktima eta gazteei pasatako galdera sorten emaitzak eta kontrasteak aurkeztuko ditugu. Laugarren kapituluaren, aztertuko dugu zer emaitza lortu diren eztabaida talde batean, zeina sortu baita biktima eta ikasleekin, joera horien dimentsio indibidual eta sozialei buruz. Bosgarren kapituluaren, oroimen erreparatiboaren kontzeptuan sakontzen da, iragana eta etorkizuna integratzeko proposamen modura, justiziaren beste ikuspegi batean, zeinak, beharbada, bide emango baitu hobeto ulertzeko zer aukera dagoen lotura integratzaile bat egiteko zigor- eta erreparazio-nozioen artean. Amaitzeko, azterlanak laburbiltze bat egiten du, eta haren ostean datoz bibliografia eta eranskinak. Laburbiltze horretan, hainbat hausnarketa sartzen dira, terrorismoko biktimen irudia eta haien estereotipoak eraikitzeari buruzkoak.

Proposatutako helburuen zerbitzura segitutako metodologiaren barruan, berriro ere galde daiteke ea zelan jardun lankidetzan komunitate akademikoaren eta terrorismo-biktimekin lan egiten duten erakunde eta zerbitzuen artean, kontuan hartuz helburu eta interes propio eta komunak. Jabeturik zer zailtasun dagoen gai honi buruz ikertzeko, bereziki biktimak berreskuratu eta erreparatzeko eta biktimagileak birgizarteratzeko loturari dagokionez, ahaleginak egin dira ideiak partekatzeko, ikerketa-galdera garrantzitsuak eraiki eta gartzeko ekintza parte-hartzaileko ikerketa baten proposamen pean.

Biktimologia kritikoaren esparru teorikoaren barruan, aipatuko da zelan jorratu emozioak biktima- eta zigor-politiketan, oinarritzat hartuta zein diren egungo ezagutza neurozientifikoak, afektuen teoria (Gregg eta Seigworth, 2010) eta kalteberatasunaren teoria. Hirurogeiko hamarkadatik, afektuen teoriak, Spinoza eta beste autore batzuen aurrekariarekin eta Silvan Tomkinsek Psikobiologiatik egiten duen ekarpenarekin, hainbat korrante teoriko aurkezten ditu, bat etorri azterlan feministekin, azterlan kulturekin, Filosofia politikoa-rekin, Psikologia eta Psikoanaliziarekin. Nahiz eta afektuen teoriak hainbat interpretazio⁹ izan, hemen batez ere aipatzen dugu Spinozatik datorren korrantea, arrazoa emozioarekin erlazionatzeko aukerei dagokienez. Nolanahi ere, egungo kontzepzio neurozientifiko eta kultural askok defendatzen dute zerbait prekontziente dela, aukera kognitibo guztien aurrekoa, pentsamenduaren eta ekintzaren motibatzaile diren emozioen zerregina.

Metodologia mistoari jarraikiz ikerketa-ekintza parte-hartzaileen barruan, hainbat azterlanetan kontrastatutako hipotesi bat landuko da biktimen motibazio prosozialei buruz, premia indibidualetatik haratago. Galde sorta bat emango da, joera zigortzaile eta errestitutibo buruzkoa, terrorismoko, zenbait delitutako eta erakunde terroristetako –nahiz eta ETak eragin duen biktimizaziorik gehien– biktima zuzenei eta zeharkakoei zuzendua, EAE barrukoak zein kanpokoak. Galde sorta egituratua da, eredu konparatu bati jarraikiz, eta Likert eskala erabiltzen du. Haren emaitzak konparatu egingo dira EAEn gazteekin egindako beste azterlan batekin. Azken eztabaida taldeak aukera emango du emaitza horiei buruz sakontzeko; horrez gain, ñabardurak kontrastatu ahal izango dira aurretik egindako beste ikerketa batzuekin.

Nolanahi ere, komeni da ohartaraztea ezen egindako galde sortak ez direla lagin esanguratsu bat, eta emaitzak ezin direla orokortu; hala ere, errealitate batzuk badira esanguratsuak, subjektu parte-hartzaileek bizi duten bezala. Ildo horretatik, eztabaida taldearen garapenak aukera ematen du motibazio-analisi bat egiteko, bat datorrena Kriminologiako Europako Elkarteko¹⁰ Ikerketa Kualitatiboetako Metodologiei eta Epistemologiei buruzko Lantaldeak egindako proposamenekin. Nahiz eta jarrera zigortzaileak izan egungo Kriminologiak¹¹ gehien lantzen duen gaietako bat, ikerketa honek klabe biktimologikoan ikusten ditu, jarrera errestitutiboekin eta interes prosozialekin duten erlazioan, hurrengo kapituluan definituko diren moduan. Era berean, modu zabalagoan kokatzen dira diziplina anitzek sistema penaleko emozioez oraintsu agertu duten interesean¹².

10 Talde horri buruz, ikus informazio gehiago hemen: <https://www.esc-eurocrim.org/index.php/activities/working-groups/66-qualitative-research-methodologies-and-epistemologies-wg-qrme>.

11 Ikus, besteak beste, Matthews (2005); Sessar (1999); Chen eta Einat (2015); Brown eta Socia (2017), eta Adrianssen eta Aertsen (2015). Espainian, ikus Marteache (2012); Varona (2008); Becerril (2014); Ferrer (2015) eta Antón-Mellón et al. (2017)

12 Ikus, adibide modura, Morforteko Unibertsitateko tematika horri buruz klusterreko web-orria (<http://www.dmu.ac.uk/research/research-faculties-and-institutes/health-and-life-sciences/community-and-criminal-justice-research/emotion-and-criminal-justice.aspx>). Cfr. Karstedt, Loader eta Strangek (2011) zuzendutako monografia eta Lege Soziologiako Nazioarteko Erakundeak oraintsu antolatutako tailerra, disziplinartekoa, titulu hau duena: *Sharing and regulating emotions in legal spaces: Mediation, restoration, and reconciliation* (Oñati, maiatzaren 31 - ekainaren 1a, 2018), S. Karstedtek (Kriminologia eta Justizia Penaleko Eskola, Griffith Unibertsitatea, Australia), Darío Páezek (EHU) eta B. Rimék (Lovainako Unibertsitatea, Belgika) koordinatua, hainbat eta hainbat unibertsitatetako eta herrialdeetako ikertzaileen parte-hartzearekin.

2018:

Biktimen islak hedabide digitaletan eta sare sozialetan

“Datuak ez diraitsuak. Geu gara datuak, sinpleki kode bitar batera murriztuta” (Ferguson 2017, 123)

1. Sarrera

Solas egitea da elkarrekin hitz egitea. Itxuraz erraza eta ohikoa dena konplexu bilakatzen da hitz egite horren baldintzetan eta testuinguruetan pentsatzen badugu. “Solas egitearen” hirugarren adiera da: “beste konpainian bizitzea”, baina dagoeneko ez da erabiltzen. Lan honek aztertzen du zer solas izan daitekeen egungo espazio digitaletan biktimizazio terrorista iraganekoen eta egungoen inguruan, eta zelan elkarriketa horiek baldintzatzen duten biktimen irudia eta, are gehiago, haien inguruko diskurtso sozio-juridikoak.

Azterlan honetan, ez dugu lantzen zer erlazio sinbiotiko dagoen terrorismoaren eta hedabideen artean mezu terrorista transmititzeko (VV.AA. 2003) eta biztanleria edo biztanle batzuk ikartzeko (Denoix de Saint Marc et al. 2015, 20). Lan honek ez du aztertzen zer jokabide duten hedabideek terrorismoaren aurrean, baizik eta zein den hedabide digitalen eta sare sozialen zeregin zehatza terrorismo-biktimak irudikatze, erreferentziatza hartuta 2018. urtea. Hainbat herrialdeetako errealitateetatik, hausnartzen da zein den hedabide sozialen zeregina oroimen-, erreparazio- eta adiskidetze-prozesuetan.

Ikerketa-ildo jarraitu baten barruan (Varona 2018a), Europako, Espainiako eta EAEko arlo horretako legeriek definitzen dute zein den biktimizazio terroristaren kontzeptua. Lehengoari dagokionez, Europako Legebiltzarreko eta Kontseiluaren 2017ko martxoaren 15eko 2017/541 Zuzentarauko bigarren kontuan hartuzkoan, zeina terrorismoaren aurkako borrokari buruzkoa baita, espresuki esaten da, balio kalteu supraindibidualak adieraziz:

Batasuneko oinarri diren balio unibertsalak –giza duintasuna, askatasuna, berdintasuna, elkartzasuna eta giza eskubideez eta funtsezko askatasunaz baliatzea– urratzeko modurik larrienetako bat dira egintza terroristak. Era berean, demokraziaren eta Zuzenbide Estatuaren kontrako erasorik larrienetako bat dira; izan ere, demokrazia eta Zuzenbide Estatuaren printzipio amankomunak dira estatu kide guztietan, eta haietan oinarritzen da Batasuna.

Zuzentarau beraren 27. kontuan hartuzkoan, definizio zehatzagoa jasotzen da, ikerketa honek hartu duena kontuan, eta igorpen argi bat egiten da era guztietako delituetako¹³ biktimen eskubideei buruzko Zuzentarau espezifikora.

2012/29/EB Zuzentarauko 2. artikulua definitzen du zer den terrorismo-biktima, hau da: terrorismo-delitu batek zuzenean eragindako kalte edo galeraren bat jasan duen pertsona fisikoa, batik bat lesio fisikoak edo mentalk, kalte emozionalak edota galera ekonomikoak jasan dituen; delitu batek zuzenean eraginda hil egin den pertsona baten senitartekoak, eta pertsona horren heriotzaren ondorioz kalte edo galeraren bat jasan dutenak. Terrorismitik bizirik irauten duten biktimen

---

¹³ Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren 2012/29/EB Zuzentaraua, 2012ko urriaren 25ekoa, delituen biktimen eskubideen, laguntzen eta babesaren inguruko gutxieneko arauak ezartzen dituena. Zuzentarau horrek Kontseiluaren 2001/220/JAI esparru-erabakia ordeztzen du. Zuzentarau hori gure antolamendu juridikoan txertatu zen Delitu-biktimen Estatutuari buruzko apirilaren 27ko 4/2015 Legearen bidez eta hura garatzeko Erreglamenduaren bidez, zeina onartu baitzen abenduaren 11ko 1109/2015 Errege Dekretuaren bidez, zeinak lege hori garatzen baititu eta Delituaren Biktimen Laguntzarako Bulegoak arautzen. 2012/29 Zuzentarauaren aurrekari dira: Nazio Batuen 1985ko abenduaren 8ko A/RES/40/9 Ebazpena, delituen eta botere-abusuaren biktimentzako oinarritzko justizia-printzipioei buruzkoa; Europako Kontseiluko Ministro Batzordearen 1985eko ekainaren 28ko R (85) 11 Gomendioa, Zuzenbide penalaren esparruan biktimek duten posizioari buruzkoa, eta Europako Kontseiluko Ministro Batzordearen R (2006) 8 Gomendioa, delitu-biktimei laguntzeari buruzkoa. Ebazpen horrek eta gomendio horiek ez dute balio juridiko loteslerik, baina balio hori dute Europako zuzentzauek, Espainiako estatutuak eta terrorismo-biktimei buruzko legeria espezifikokoak, hala estatukoak nola erkidegokoak (Espainiakoak: 29/2011 Legea, irailaren 22koa, Terrorismoaren Biktimak Aitortu eta Osorik Babestekoak. EAEkoak: 4/2008 Legea, ekainaren 19koa, Terrorismoaren Biktimei Aitorpena eta Erreparazioa egitekoak).

senitartekoak, aipatutako artikuluan definitzen diren moduan, irispidea dute biktimei laguntzeko zerbitzuetara eta babes-neurrietara, zuzentarau horretan xedatutakoarekin bat etorriz.

2. Solasean aritzeko artea

Indibidualki eta sozialki jasandako sufrimenduaren eta injustiziaren partaide egiten gaitu solasak, baina “gizatasun partekatua eta elkarrekiko errespetuaren sententzia ere sortzen du” (Zeldin 2014, 126). Horrek guztiak aldaketa txiki baina iraultzailea ekar dezake pertsonen eguneroko bizitzan. Ideia hori inportantea da, zeren gure lanaren ardatza da jakitea zer aukera eta muga dituzten terrorismo-biktimei buruzko informazioak eta solasek ingurune digital batzuetan. Terrorismo-biktimen lankidetzaz egindako azterlan batzuen ostean, ondorioztatu dezakegu ezen solasaren elementua funtsezkoa dela haien igurikimenterako eta bizikidetzarako.

Zeldin historiagileak dioskunez (2014, 19), solasaren interesa da: “hasieran ginena ez, baizik eta hasten dena beste pertsona arean diferente bat izaten amaitzeko asmoaz”. Ildo horretatik, esperimendu bat da, “baina inoiz ez daude bermatuta haren emaitzak”. Arriskua dakar. Abentura bat da, zeinetan onartzen baitugu mundua elkarrekin kozinatzea, eta ahalegintzen baikara haren zaporea izan ez dadin hain mingotsa”.

Ezin egon daiteke solas gozagarri, elkarrekiko errespeturik gabe, inoren duintasunaren adierazgarri baita. Horrez gain, erabaki behar dugu norantz zuzentzen dugun geure solas-boterea, eta zertarako erabiltzen dugun:

Ez da bakarrik informazioa lortzea edo emozioak partekatzea... Solasean aritzea topaketa bat da, oroitzen eta ohitura diferenteak dituzten adimenena. Adimenak aurkitzen direnean, ez dituzte soilik trukitzen egintzak: aldatu, birmoldatu egiten dira; haietatik inplikazio desberdinak ateratzen dituzte, eta pentsamenduaren bide berriei ekiten diete. Solasak ez ditu bakarrik kartak nahasten berriro, baizik eta karta berriak sortzen ditu (Zeldin 2014, 31-2).

Azken finean, aipatutako autoreari jarraikiz, “pentsatzea da: ideiak batzea, ideiek elkarrekin jolastea, ikas dezatela dantza egiten eta elkar besarkatzen” (116. or); ideiak, zeinak egintza isolatu eta testuingururik gabekoetatik edo deskonektatuetatik harago baitoaz; solasak, aukera ematen dutenak “ulertzen dudaren eta ez dudaren arteko muga topatzeko” (120. or), berba hutsetik haratago. Kontua ez da bakunak izatea; izan ere, solasak baldintza batzuk eskatzen ditu aurretik.

3. Metodologia eta egitura: Gaiaren egoera berrikustea, azterlan kuantitatiboko eta analisi kualitatiboko datu masiboak monitorizatzeko.

Metodologia misto bati jarraikiz, hura desberdina izango da azterlaneko zati bakoitzerako. Sarreraren ostean, irakurleak II. kapitulu aurkituko du, deskribatzailea bera, eta biktimei eta, oro har, hedabideei buruzkoa, bereziki azpimarratzen duena hedabide sozial digitalen zeregina (sare sozialak barne). Kapitulu horretarako eta gainerako zati bat kokatzeko, bibliografia berrikusi da sistematikoki, barnean hartuz lan teoriko eta enpirikoak, aukera ematen digutenak elementu garrantzitsuak ateratzeko, geure datuak testuinguruan jartzeko eta gero analizatzeko helburu orokorraren arabera, zeina hasierako paragrafoetan finkatzen baita (aztertzea zein den hedabide digitalek eta sare sozialek duten zeregina terrorismoko biktimak irudikatzen).

Gai honen aurreko bibliografia berrikusteko, bilaketa bat egin zen 2018ko maiatzaren 15ean —eta urte bereko abenduaren 4an eguneratu— ingeleseko terminologiarekin EHUKo liburutegiko datu-base guztietan, ahalik eta dokumenturik gehienak lortzeko. Bilaketa egiteko, hitz klabe hauen konbinazioa erabili zen: *big data* + gaia *criminology*, eta 119 lan lortu ziren, eta gure ikerketaren irizpideen arabera hautatu.

Era berean, bilaketa zabaldu egin genuen hitz klabe hauekin: *big data* + gaia *methodology* + *social sciences*, eta 162 emaitza lortu genituen; haiek ere hautatu genituen planteatutako helburuetako irizpideei jarraituz.

Aldi berean, oroimen digitalari¹⁴ buruzko bilaketa bat egin genuen, ingelesez eta gaztelaniaz, *Google Scholar*en (datu-base akademikoetatik haratago hedatzeko bilaketa; izan ere, gure gai espezifikoaren erreferen-

14 Arreta bereziko gaia da, ia hamarkada eskas batetik, gizarte-zientzietan eta oroimenari buruzko azterlanetan.

---

tzia gutxi aurkitu genituen). Bilaketa egiteko, hitz klabe hauek erabili ziren: “digital memory”/“online memory” + victims + terrorism.

III. kapitulua, berriz, azterlan kualitatibo batean zentratzen da. Azterlan hori aitzindaria da Biktimologian, zeren metodo konputazionalan oinarritzen da, hedabide digitaletan 2018an argitaratutako makrodatuak jaso eta analizatzeko. Ikusirik Gizarte Zientzietarako planteatutako erronkak, behin eta berriz errepikatuak, kontsiderazio orokor batzuk jasoko ditugu metodo konputazional horien erabilerari eta mugei buruz. Hirugarren kapituluaren hasieran ere, zehatzago adieraziko da zer metodologia erabili den ikerketa honetarako, zeren, gogora dezagun, beraren helburua da jakitea zer irudi ematen duten terrorismo-biktimek hedabide digitaletan.

Informazioa jaso eta prozesatzeko, *big data* teknikak erabili ziren, *Talaia* plataformaren bidez; izan ere, hura erabiltzen dute Elhuyar Fundazioko¹⁵ ikertzaile laguntzaileek. Proiektu honen azken helburua da analizatzea zein den hedabide digitalen zeregina terrorismo-biktimei buruz gizarteak dituen estereotipoak eraikitze edo indartzeko. Horretarako, eta lan guztian legez, terrorismo-biktimaren definizioa emateko, indarrean da- goen legeriara jo da, sarreran zehaztu den bezala.

Berraurkezpen modura, hurrengo koadroan laburbiltzen dugu nola jarri testuinguruan azterlan kuantitatiboa eta kualitatiboa.

Bitarteko eta sare digitaletan terrorismoaren biktimen pertzepzioari buruzko analisiaren testuinguruari buruzko oinarrizko datuak

- Lankidetzeta Elhuyar Fundazioarekin (testuak aztertzeko eta hizkuntza prozesatzeko teknikak, algoritmoen bidez, Totola plataformaren bidez ereduak ateratzeko).
- Iturriak: prentsa digitala (119.078 albiste) eta sare sozialak (twitter - 423.667 txio).
- Eremu geografikoa: EAE, Nafarroa, Espainia, Frantzia, Irlanda eta Erresuma Batua.
- Denbora-eremua: 2018/03/05etik 2018/11/28ra (ia 9 hilabete).
- Zailtasunak: domeinuaren karakterizazioa (“terrorismoaren biktimak” gako-hitzen zerrrenda); kokapen geografikoa (+/-% 40); erabiltzailearen generoaren analisletarako aurrekontu-muga teknikoak...
- Berrien eta txioen laginaren analisi kualitatiboa.
- Finantziarioa: Eusko Jaurlaritzako Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza.

1. grafikoa: Azterlana testuinguruan jartzea

---

¹⁵ Ikus bedi, beherago, zer ataza zehatz egiten dituen ikerketa taldeak.

2019. Lehen azterlana:

Justizia errestauratiboa justizia penaleko eta espetxe-testuinguruetako biktimizazio larrietarako: modalitate berritzaileetatik ikasten

Art in prisons: talking restorative justice through artistic and narrative projects, izeneko mintegi espezializatu bat zela eta, 2019ko apirilean, Oñatiko Lege Soziologiako Nazioarteko Erakundearen bildu ziren, Euskal Herrian, hainbat jatorri geografiko, diziplina eta praktikatako pertsona, adituak edo inplikatutako hala ikasketen eremukoak nola espetxeetako arteari buruzko gaietako adituak. Liburu honetan, mintegi horretako fruitua bera, artista, proiektu praktikoetako koordinatzaile eta ikertzaile gehiago gonbidatu dira parte hartzera, liburuak elkarrekin osatzeko. Oñatiko seminarioan, hainbat tokitako pertsona dauzkagu: Espainiakoak, Italiakoak, Herbehereetakoak, Belgikakoak, Greziakoak, Erresuma Batukoak (Eskozia eta Ipar Irlandakoak), Kanadakoak, Estatu Batuetakoak eta Venezuelakoak. Artista eta akademikoek –ibildu luzekoak nahiz hasiberriak–, eremu horretako teknikari eta arduradunekin batera, geure ikuskerak partekatu ditugu gai lili-ragarri bati buruz, zeina abiatzen baita espetxearen, artearen eta justizia errestauratiboaren arteko lotura ez-agerikotik.

Idea eragilea izan zen aukera bat zela arteak elkarrizketa-prozesu baten modura joko dezakeela eragindako kaltearen gainean, baina haren jatorri eta ondorioen konplexutasuna ez ahazteko erronkarekin. Artea ulertu ahal dugu ezagutzeko modu baten modura, zeinak, zientzia-metodoaren zorrotasunaren berezko mugak gaindituta, lagundu ahal baitigu hobeto ulertzen, batetik, gizatasunaren anbiguotasunak, hutsalke-riarik eta moralkeriarik gabe, eta, bestetik, zer garrantzitsuak diren emozioak, barnean hartzen dutenak irudimen etikoa. Justizia errestauratiboaren definizioak –adostasunik ez badago ere– ezaugarri batzuk partekatzen ditu artearekin, hura ere zaila baita definitzen. Haien artean, nabarmen daiteke, bereziki, sortutako biktimizazioa erreparatzearena, kontuan hartuz, kontsiderazioaren etika batean, kaltetutako pertsonak, errudunak, kaltearen begiraleak eta haiengandik hurbilen dauden komunitateak edo gizarte orokorrean. Justizia errestauratiboak bide ematen du kontuan hartzeko zer aukera dagoen justizia egiteko hainbat eta hainbat alternatibatan. Hala artea nola justizia errestauratiboa izan daitezke indar eraldatzaileak. Georges Braquek baieztatu zuenez: “Artea zauri bat da, argi bilakatu”. Beraz, artea interpreta daiteke, ez bakarrik sufrimenduen osteko edertasun-sortzaile modura, baizik eta batez ere dokumentatu eta ikusgarri egiten duen arte modura; are gehiago, agian ulergarri egiten du sufrimendua, halako moldez non egokiro erreakzioan baitezakegu, gizatasunez esku hartu, parte hartu eta erreparatzeko.

Mintegia egin bitartean, zailtasunak aurkitu ziren artearen eta espetxeko justizia errestauratiboaren arteko erlazioa zehazteko; izan ere, deshumanizatzailea da mugitzen garen testuingurua. Historikoki, idazle eta artista askok arte-adierazpenetan deskubritu zuten modu bat espetxeko baldintzetatik alde eta ihes egiteko. Berezi, egungo eztabaidak –ea haiek toki publikoetan erakutsi behar diren– erakusten du zelan espetxeko *ethosa* hedatzen den handik kanpora tentsio batean, hain zuzen ere delitu astunak egin dituzten presoen arte-adierazpenaren eta hain biktimizekiko errespetuaren arteko tentsio batean.

Orokorrean, erronka bat da espetxeko artea ulertzea (hartzen duen itxura hartzen duela: musika, eskultura, literatura, pintura, argazkilaritza eta abar) terapia hutsa baino zeozer gehiagotzat, halako moldez non aukera ematen baitu, halaber, eztabaidatzeko injustizia sozialaz eta boterearen asimetriez. Azkenik, artea erresistentzia edo interpelazio modura, justifikaziorik eta hutsalke-riarik gabe, ez litzateke kapsulatu behar helburu edo funtzionalitate bat duen tramankulu baten barruan. Arteak beti izango du zerikusia gizarte jakin baten adierazpen pertsonal eta sortzailearekin. Horrek zerbait jakingura-eragile eta dinamiko bilakatzen du artea, hura manipulatzetik harago.

“Espetxe” eta “arte” terminoak oso modu zabalean erabiliz, gure liburuak sei atal ditu. Irudimenaren kontzeptuarekin hasten da (1. kapituluak, Brunilda Pali), narratibekin erlazioan (2. kapituluak, Brenda Morrison, eta 3. kapituluak, Guido Bertagna) eta kasu bakoitzean injustiziak gehien eragin dituen pertsona kaltetuen kontakizunak (4. kapituluak, Anneke van Hoek eta Annemieke Wolthuis). Bigarren atalean, zigorraren asmoa esploratzen da (5. kapituluak, Hal Pepinski), zer esanahi duen espetxeak esperientzia pertsonalean (6. kapi-

---

tulua, Raymond Watson), eta zelan gara dezaketen espetxeratuek artea modu kritikoa (7 kapitulua, Nicola Valentino eta Giulia Spada). Hirugarren atalean, arreta berezia jartzen da espetxean artea egitean modu errestituatiboan (8. kapitulua, Clair Aldington; 9. kapitulua, Annie Buckley eta Annika Yvette Anderson; 10. kapitulua, Tinneke Van Camp eta Emma Hughes; 11. kapitulua, Katerina Soulou; 12. kapitulua, Eva Amann eta Teresa Sousa; 13. kapitulua, Mónica Sáenz eta Carlos Romera, eta 14. kapitulua, Lourdes Fernández). Laugarren atalean, analizatzen da zer esanahi duten zenbait proiektu errestituatibo berriak espetxe barruan eta kanpoan, musikaren bidez (15. kapitulua, Leire Padilla, eta 16. kapitulua Rocío Redondo eta Francisco José Ríos-López) eta poesiaren bidez (17. kapitulua, Javier Ollero). Bosgarren atalean, mugako ekimen errestituatiboak hartzen dira kontuan, hausnarketa bat eginez gure justizia-sistema penala berriro pentsatu beharraz, kritikoki, ikuspuntu politiko, estetiko eta etikoetatik (18. kapitulua, Jaseff Raziel Yauri-Miranda), umorearen bidez egindako gizarte-laneko esperientzien bidez (19. artikulua, Alberto Olalde), baita arte eta humanitateen bidez ere (20. artikulua, Alex Carrascosa). Seigarren atalean, ekarpen berritzaile bat aurki daiteke azaltzen duena zer aukera dagoen justizia errestituatibo eta ezagutza biktimologikoa aplikatzeko suizidioaren tabuari, espetxe-sistemako errealitate presente modura (21. kapitulua, Leire Izaguirre). Amaitzeko, kontsiderazio orokorren kapitulu batekin bukatzen da, zeinak gonbidatzen baitu etorkizunean ikerketak egitera (22. kapitulua, Gema Varona).

Nietzsche filosofoak dantzari kateatutzat jo zuen artista. Kateak apur daitezke (mentalak ere bai), eta, kateatuta ere, artea liberatzailea izan daiteke geure eguneroko bizitzetan, ikertzaile, espetxeratu, biktima, artista, bideratzaile, proiektu-koordinatzaile diziplina gabeko... modura bizitzeko aukeratzen dugun artearen arabera.

Espero dugu lan honek jarraitzea ikerketa sakonago eta muga, horma, diziplina, belaunaldi eta hizkuntzen kuestionatzaile modura. Azken ideia horri dagokionez, akademiako zenbait praktika berdintzaile apurtuz, eta kontuan hartuz ezen artea, bizitza erreala bezala, murgildu egiten dela itzelezko aniztasun batean, irakurleari proposatzen zaio sar dadila liburu batean, zeinak pareka berrikusitako kapituluak baititu, itsu bi-koitzairen sistemari jarraikiz. Haietako batzuk ingelesez idatzita daude, eta beste batzuk gaztelaniaz. Soilik sarrera eta kapitulu bat daude hizkuntza bietan; gainerakoa, berriz, hizkuntza-aberastasunaren adierazpena da, galdu beharko ez litzatekeena. Autoreek batera egindako lanak, argazkien erreproduktzioa barne, gure irudimena elikatzeke opari apal eta delikatua bilakatzen du liburua, proposamena eginez bizi garen espetxeetatik harago jotzeko, kudeaketa teknologiko eta populismo zigortzaileko garai gizagabetzaileetan.

2019. Bigarren azterlana: Ibilera errestituratioa hainbat talde terroristatako biktimekin

---

1. Azterlanaren funtsa, helburua, metodologia eta egitura

“Fantasiak, asmaketak eta sormenak pentsatu egiten dute; irudimenak, berriz, ikusi egiten du” (Munari, 2018)

Lan honek laburpen bat egiten du, hain zuzen ere justizia errestituratioan hamarkadetan lotutako eza-gutza beti mugatuen hausnarketa teorikoarena eta aplikazio praktikoarena. Hiru profesionalak idatzi dute. Haiek elkarrekin lan egiten dute Euskal Herriko Unibertsitateko Kriminologiaren Euskal Institutuko *Justizia Errestituratioaren Teoria eta Praktika Laborategian*, baina desberdinak dituzte prestakuntza (Kriminologia, Zuzenbidea, Gizarte Lana, Soziologia Juridikoa...), lan-esperientziak (bideratzaile, ikertzaile, irakasle...) eta interes-gaiak (biktimizazio-prozesuetako alderdi mikro, meso edo makroak eta haien arteko erlazioak). Orri hauekin, asmoa da jakinaraztea zer ikasi den zalantzetatik eta ongi eta gaizki egindakotik, gero atzera itzuli ahal izateko urteetan gurekin lan egin duten pertsonen (biktima, kalteen erantzule, komunitate, agente kal-tetu, teknikari eta kudeatzaile politikoek) eskuzabal eman digutenaren parte bat. Horrela, sustatu nahi da proiektu errestituratioak garatzea etorkizunean, eta apal-apal ahalegintzea pistak edo ziurtasun txikiak transmititzen, ikusteko ea baliogarriak diren beste pertsona gazteek edo ez hain gazteek ekimen errestituratioak diseina eta gauza ditzaten hainbat eremutan, baina batez ere delitu larritzat jotakoen ostean edo eragin handiko prozesu traumatikoen ostean.

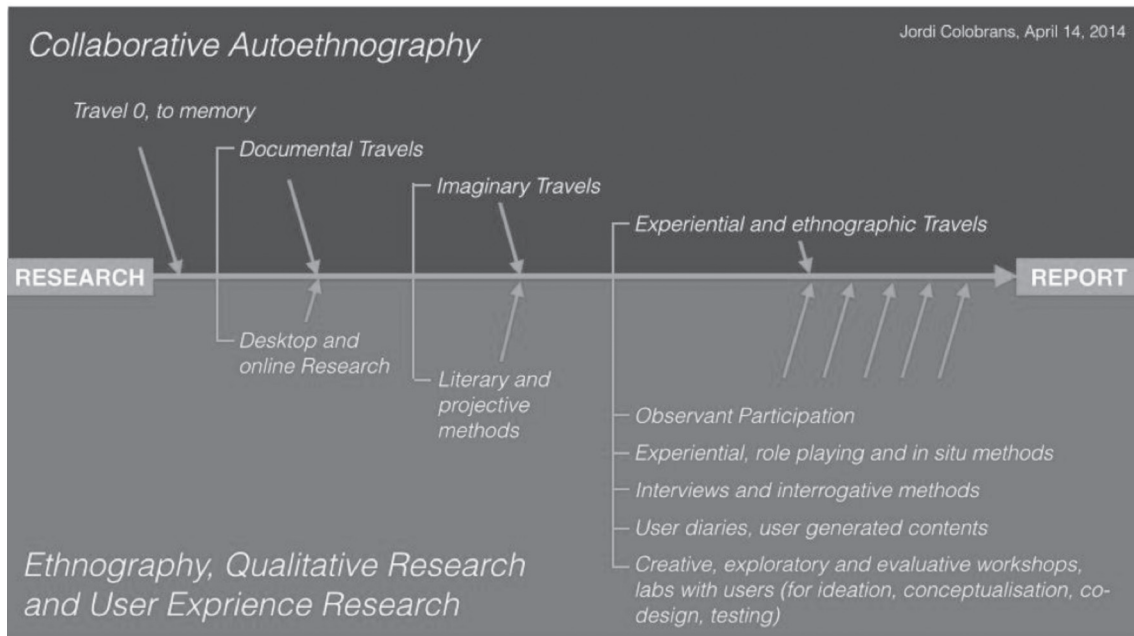
Jarraitu beharreko errezetarik emateko inongo asmorik gabe, sormen mestizo eta diziplinartekoa sustatu nahi da ezagutzatik, arreta berezia jarriaz bat egitean justizia errestituratioaren bi modalitate: zirkulu errestituratioak eta ibilbide errestituratio izendatuko ditugunak, “ibilera errestituratio”aren kontzeptuaren barruan. Azaltzean zer esan nahi dugun “ibilera errestituratio”arekin, justizia errestituratioaren beste modalitate baten modura (bitartekaritzarekin, panelekin, konferentziekin, zirkuluekin eta abarrekin batera), adibide errealek erabiliko dira, sistema penalarrekin lotura gehiago edo gutxiago duten biktimizazioekin egin diren esku-hartze errealeak, zeinak beti baitira sistema horren kuestionatzaileak eta, beraz, sozialki eraldatzaileak, zeren alderdi kritikoak ehotzen dituzte, izaera indibidual, pertsonarteko edo komunitariokoak. Nolanahi ere, nahiz eta kasu errealei buruzko ikuskera autoetnografiko batetik abiatu, konfidentzialtasunaren betebeharra zaintzeko, isilean gordetzen ditugu identifikagarriak izan daitezkeen datuak, eta, behar izan denean, fikziozko paralelismoetara jotzen dugu.

Lehenengo kapituluaren izena da: *Denboran bidaiatu, bide errestituratioak ireki, eta biktimizazio larriak errestituratzeko*, eta Gema Varonaren lana da. Kapitulu horretan azaltzen da zein enfoke teorikoren oinarrian egin den praxi hori, non, oroimen errestituratio boko tokiak, terrorismoa bezalako biktimizazio larrietarako, ulertzen baitira ez-bortxakeriaren topologia modura, egindako proiektuen ereduak emanez, oso anitzak euren artean, adierazten dutenak nor diren protagonistak eta zer urrats egin duten. Era berean, hiru epilogo sartzen dira, proiektu bakoitzean parte hartu duten hiru lagunek idatzitako hausnarketa eta guzti (Adam White, Barbara Dührkhop eta Clair Aldington).

Bigarren kapitulua Alberto Olalde idatzi du, eta haren izenburua da: *Ibilera errestituratioak biktimizazio larriak*. Kapitulu horretan, perspektiba autoetnografiko batetik (ikus. 1. irudia) (Madden, 2017) eta bideratzailearen ikuspuntutik deskribatzen da zein den ibilera errestituratio bat, non zirkuluak eta ibilbideak erabili baitira zeharkako terrorismo-biktima baten toki traumatiko eta esanguratsuetakotatik.

Usearcher's Method

Augmenting and enhancing subjectivity and reflexivity for analytic research purposes
A progressive knowledge enrichment process through user knowledge and researchers self-knowledge interaction

1. irudia Iturria: Colobrans (2014)

Hirugarren kapitulua Idoia Igartuak idatzi du, eta haren titulua da: *Itxusuria*. Kapitulu horretan, analizatzen da zer garapen praktiko bete den zuhurtziagabekeriako giza hilketa baten ondoriozko biktimizazio larri baten, zeinak tartean sartzen baititu inguruko familiak. Auzibide barruko eta kanpoko kasu bat da, non nabarmenduko baita nola bizi den prozesua, zer ondorio izan dituen, zein diren adierazitako eta isildutako premiak eta zelan apurtu den zaintza-agenteekiko konfiantza auzo- eta justizia-sistemako eremuan.

Hiru kapituluetan, zeinen izaera polifonikoak aukera ematen baitu berezita irakurtzeko, justizia errestitiboaren ikuskera desberdinak azaltzen dira, autore bakoitzaren enfokeak errespetatuz; izan ere, haien arteko desberdintasunak aberasgarri izan daitezke lana irakurtzen duten pertsonentzat, aztertutako gaiaren konplexutasunaren kontu emanez. Bibliografia espezifiko batekin haietako bakoitzarentzat, zenbait ilustrazio jaso nahi izan dira modu bisualean transmititzeko zein diren ideia nagusiak, metodologia deskriptibo bati jarraikiz. Kezka ez da hainbeste proiektu horien euskarri juridikoa eta efektu penologikoa, nahiz eta alderdi garrantzitsuak izan eta beste lan batzuetan haietaz jardun (Olalde, 2017; Igartua, 2018; Varona, 2018), baizik eta esku hartzeko metodologia zehatzak ematea eta eztabaidatzea esparru juridiko oinarritu batean, justizia errestitiboaren programen barruan.

2. Bigarren mailako biktimizazioa alegatzea, justizia errestitiboko proiektuak frenatzeko, hain justu ere hura minimizatzeko sortu zirenean?

Hala Estatutuak nola Zuzentzarauak konpromiso orokor bat dute saihesteko edo minimizatzeko bigarren mailako biktimizazioa eta birbiktimizazioa, justizia errestitiboko programak aplikatuta eragin daitezkeena, alde batera utziz justizia klasikoaren administrazioan modu orokorrean (FRA, 2019) dagoen biktimizazio hori. Arriskua daukagu begirune paternalista batean geratzeko, eta hori traba izango litzateke kasuak profesionalen diskreziora bideratzeko, zeinek, oro har, ez baitute prestakuntza larri justizia errestitiboan eta ez baitakite zein diren arlo horretako ikerketa enpiriko ugarien emaitzak, hala gure herrialdeetakoak nola eskala konparatukoak. Emaitza horien artean, nabarmen daitezke pertsonak behar direla prozesu errestitiboetan laguntzeko, batez ere talde-modalitateen bidez (konferentziak edo zirkuluak).

Kasuak programa errestituatiboetara bideratzeko, gure herrialdean dagoen salbuespen legal bakarrak aipatzen du bitartekaritza erabili behar dela genero-bortxakeriako biktima helduen kasuetan. Hain zuzen ere delitu-mota horri dagokionez, Goodmarken ikuspuntutik (2018), justizia errestituatiboak zentzua izan dezake kode ekonomikoan, osasun publikoaren, komunitarioan eta giza eskubideenean. Goodmarken arabera (2018), justizia penalak talderik baztertuenei eragiten die batez ere; baztertuago geratzen dira, eta, nolahi ere, estigmatizazioa eta kaltearen eragilean erantzukizun aktibo falta ekarri ohi du, baita kaltetuak erreparazio gabe geratzea ere. Justizia berriro enfokatu eta biktimei begiratzeak, zeinek premiak, balioak (Holder, 2018)¹⁶ eta eskubideak baitituzte –termino prosozial konplexu, anitz eta dinamikoetan–, aukera emango luke politika judizial eta sozialak egiteko. Gainera, delitu larriei eta zehazki terrorismo-delituei dagokienez, kondenak aplikatu eta gero, bere horretan segitzen du haien deslegitimazio sozialaren erronkak.

Goodmarken argumentazioan (2018), justizia errestituatiboaren oinarria da lau arazo erreali erantzutea: kalteak minimizatzeke premiari, kargutu eta erreparatzeke, aurreikusteari eta kostu-efizientea izateke (Igartua et al., 2015). Horrek ez du esan nahi zigorgabetasuna, terminoaren zentzu arruntan, guztiz kontrakoak baizik: horrek dakar seriotan hartzea bortxakeriaren deslegitimazioa; izan ere, gaia larri inportantea eta konplexua da kokatze zehatzaile edo penal batera murrizteke, zeinak, gainera, erabiltzen dituen denborak ez baitatoz bat biktimen denborekin. Gogora dezagun Biktimen Estatutuak ez duela sortzen soilik justizia-administratioko profesional guztiek duten betebeharra diligentziak jarduteke biktimen eskubideak erreparatzeke, baita betebeharrak positiboak ere hainbat erakunde publikorentzat (justizia penaleko administratiotik haratago), halako moldez non neurri egokiak hartu behar baitira, 2012/29/EB Zuzentaraua txertatu, eta bete daitezkeen Estatutuak jasotzen dituen printzipio eta eskubideak.

Hainbat eremutan eztabaidatzen da ea justizia errestituatiboak izan behar duen eraldatzailea edo sendagarririk, osatzaile huts edo, hala badagokio, zuzentzaile eta erreparatzaile (Urban, 2016). Beharbada, ikuspuntu horiek koordinatu behar dira, zeren, eraldatze-kontzeptu larri utopikoa eta modu arriskutsuan ideologikoa erabiliz gero, dimentsio individuala galtzen da (hala biktimizazioarena nola erantzukizuna hartzearena), eta pertsonak instrumentalizatzen amaitzeko. Horrenbestez, ikuspegi sektoreartekoak behar ditugu, mikro-meso-makroak, biktimizazioaren ikuskera patologikoa eta terapeutikoetan ere erori behar ez dutenak, zeren antagonista eta individualizatzaile izaten amaitzen dute.

Justizia modura justizia errestituatiboak duen garrantziak dakar kaltea aitortzeke premia izatea, hura gaitzesteko, erantzukizuna (aktiboa eta lagundua) hartzeke eta erreparazio solidarioa lortzeke. Ikuspegi zigorzaile estigmatizatzaile barrik, nabarmendu behar da justizia erronka bat edo borondatezko aukera bat dela parte-hartzaileen premiak eta balioak malgutasunez eta sormenez integratzeke, beren ahots propioan eta gizarte osoan. Ibilera errestituatiboak hainbat dinamika dakar. Dinamika horiek, berez, ez dira berriak, baina bat egiten dute justizia errestituatiboaren perspektiba integratzaile batekin, batez ere elkarrizketa erreparatzaile eta eraldatzaile modura.

3. Polarizazio bortitzeko sasoietan, justizia errestituatiboaren zeregina aldarrikatzeko premia, intersubjektibotasun-modalitate konplexuago batzuen bidez

“Hitzak geure garun-erriaekin lotzen dira, geure keinuekin eta geure sentimenduekin. Aldatzen gaituzte. Liburuak eta ideiak arriskutsuak izan daitezke; gaixotu edo zoratu gaitzakete, eta salbatzeko moduak eskaini ditzakete, minetik ihes egiteke bide bat. Baina mesfidatu behar dugu emozio txepelez, erantzun errazez, zeinak pakete distiratsuetan baitatoz “egia”ren etiketa eta guzti (Siri Hustvedt, 2019, 34. or.).

2019ko urriaren 22an, eztabaida interesgarri bat izan zen, justizia errestituatiboak “iluntasun-sasoi”etan izan behar duen egungo zereginari buruz. Lovainako (Belgika) Unibertsitate Katolikoko irakasle Ivo Aertsenen, zeinak lan itzela sortu baitu gaiari buruz eta hainbat eta hainbat proiektutan lagundu baitu mundu guztian (Pali, Lauwaert eta Pleysier, 2019), erretiro-ospakizunean sartu zen. Ospakizun horretan, Gema Varonak parte hartu zuen, Albert Dzur (Bowling Green State University) eta Claudia Mazzucatorekin (Università Cattolica del Sacro Cuore) batera, Katrien Lauwaertek moderatuta (VU Amsterdam).

Sasoi ilunek aipatu nahi zuten zer giro bizi dugun egun munduko hainbat tokitan. Giro hori definitu daiteke polarizatzaile modura, neke demokratikoa eta etengabeko injustizia sozialekoa, eta sumindura sozia-

¹⁶ Holderrek gogoratzen du interes terminoaren jatorri etimologikoa: *inter-esse* ondasun amankomunen erabilera. modura

---

lekoa. Justizia errestitatiboak bide emango luke gorrotoaren eta sufrimenduaren diskurtsoa (batzuetan biktimista) apurtzeko, aukera emanez sarrera emateko kalteari buruz beste modu prebentibo, proaktibo eta errestitatibo batez pentsatzeko, baita denboraren interdependentziaz pentsatzeko ere (iragana orainaren baldintza modura etorkizun hobea izateko). Lovainako Unibertsitateko elkarrizketan, erreparazio modura azaldu zen justizia errestitatiboa, eta ez mendekatze edo umiliazio modura, eta baieztatu zen printzipio etiko eta pragmatismoekin garatu behar dela, zeinen arabera mendekatzeak eta umiliatzeak biktima gehiago eragiten baitute eta errazago egiten baitute biktimagileek erantzukizunik ez hartzea eta aktiboki erreparazioz ez egitea (Estatu Batuak, 2019).

Ildo horretatik, justizia errestitatiboa genesi-idea da (Alcoba, 2019), zeren jakin-mina pizten du eta arreta bereganatzen, espero denetik ateratzen da eta beste ideia batzuk sortzen ditu, mugak eta belaunaldiak gaindituz. Idea original modura, justizia errestitatiboak ibilbide berrien genesia dakar: egitate erreparazioen aurrean, minaren sendagarri baino gehiago aringarri edo askatzaile da. Munariren sailkapenari jarraikiz (2018, 15.or.), justizia errestitatiboak zerikusia du, fantasiarekin baino gehiago, sormenarekin, "lehenago ez zegoen guztia" bezala "eta egingarria dena era funtsezko eta globalean", eta asmaketarekin, nahiz eta haren izaera praktikoak ez duen eragozten beraren dimentsio estetikoan pentsatzea. Munarik sarrerako aipamenean adierazten duenez ere (2018, 17. or.), fantasiak, asmaketak eta sormenak pentsatu egiten dute, harremanak ezarriz ezagutzen artean; irudimenak, berriz, ikusi egiten du. Ildo horretatik, arestian ere aipatu den bezala, liburu honetan irudimentsuak izan nahi izan dugu iduri inprimatu batzuetan islatzeko justizia errestitatiboaren izaera sortzailea (Biffi eta Pali, 2017).

A large, bold, grey number '4' is the central focus. It is partially overlaid by a white, torn-paper-like shape that extends from the top left towards the center. To the right of the number, the word 'dokumentua' is written vertically in a smaller, grey, sans-serif font. Below the text, there is a small grey circle, and to its right, a larger, solid lime-green circle is partially visible on the edge of the page.

dokumentua

Eskuin-muturreko erakunde terroristek
1975. eta 1978. urteen bitartean
eragindako motibazio politikoko biktimei
buruzko txostena

Eskuin-muturreko erakunde terroristek 1975. eta 1978. urteen bitartean eragindako motibazio politikoko biktimei buruzko txostena

---

Giza Eskubideen eta Botere Publikoen
UPV/EHUko UNESCO Katedra

2020ko apirila

Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiaren
enkarguz egina

Euskadi, bien común

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

I. Sarrera

Justifikazioa

Nazio Batuen (NBE) Batzar Orokorrak ebazpen bat onartu zuen 2005eko abenduaren 16an, gai hau zela eta: Oinarrizko printzipio eta jarraibideak, giza eskubideei buruzko nazioarteko arauen urraketa nabarien eta nazioarteko zuzenbide humanitarioaren urraketa larrien biktimek errekurtsoak jarri eta erreparazioa lortzeko duten eskubideari buruzkoak. Ebazpen horrek estatu-kideak behartzen ditu hau bermatzera (...) *“justiziara-ko bide zuzena eta eraginkorra zabaltzea, kontuan hartu gabe azken finean zein den urraketa-aren arduraduna; eta biktimei ematea errekurtso eraginkorrak, ordaina barne (...)”*.

Gai honetan, urriak dira euskal kasuari buruzko azterketa ofizialak, eskuin-muturreko talde terroristen indarkeriaren ondorioz hil ziren biktimeen egoerari buruzkoak. Erakunde horiek, justizian egiaztatuta geratu denez, Estatu-estamentuen partaidetzarekin, inplikazioarekin edo/eta adostasunarekin aritu ziren sarritan.

Erreferentzietako bat dugu txosten hau: 1960. eta 2014. urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuen auzibideari buruzkoa (aurrerantzean, Auzibideari buruzko txostena)¹.

Txosten horren arabera, guztira 40 hildako eragin zituzten atentatu-ekin BVEk eta haren sigla desberdinek: Triple A (Alianza Apostólica Anticomunista), ATE (Antiterrorismo ETA), Acción Nacional Española (ANE) eta Grupos Armados Españoles (GAE). Kasu horietan, azterketaren arabera, 6 epai daude (% 15,00) eta 10 behin-behineko largespen (% 25,00). Gainerako 24 hilketetan (% 60,00), ez dakite zein den auzien egoera prozesala.

GALek eragindako 27 erailketa ere zenbatzen dira. Talde hori Ipar Euskal Herrian aritu zen batez ere, 1983 eta 1986 artean. Erailketa horietatik hamabitan dago epaia (% 44,44); 9 artxibatu dira (% 33,33); sumario batek behin-behineko largespena izan du (% 3,70); eta gainerako 5 kasuak (% 18,51) Frantziako auzibideak dira, eta ez dakigu zer egoera prozesal duten.

Hala ere, auzibideen gaineko informazioaz harago, beste azterketa batzuk ere behar dira, gertatu zenari buruzko deskribapen zabalagoa ematen dutenak: gertaerei buruzko datu eta inguruabar gehiago, biktimearen biografia, biktimizazio-mota... Hartara, kontakizun bat osatu ahalko da, biktimeen memoria ohoratzen, egia-aren alde egiten eta biktimearen senideen nahiz inguru afektiboaren sufrimendua aitortzen lagunduko duena.

Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritzak egindako enkargua lotuta dago azken asmo horrekin. Hala, Giza Eskubideen eta Botere Publikoen EHUko UNESCO Katedrari eskatu zion gertaeren gaineko dokumentazioa eguneratu zezala –biktimizazioen ordena kronologikoa erabilia eta *Auzibideari buruzko txosteneko* zerrenda abiapuntutzat hartuta hautatzeko irizpide gisa–, hauei buruzko zenbait datu sartuta: gertaeren inguruabarrak eta deskribapena, biktimeen nortasuna, egoera prozesalaren eguneratzea eta erreparazioa edo ordaina, halakorik izatekotan.

Arau-esparrua

Giza Eskubideen Nazioarteko Zuzenbideak printzipio, arau, gomendio eta irizpideen zerrenda oparoa ematen du, alde batetik, egiarako eskubidea bermatzeko, eta, bestetik, estatu-kideak behartzeko biktimei, haien senideei edo, oro har, gizarteari informazioa eman diezaieten giza eskubideen urratze larri horiek gertatu ziren inguruabarrei buruz.

“Giza eskubideei buruzko nazioarteko arauen urraketa nabarien eta nazioarteko zuzenbide humanitarioaren urraketa larrien biktimek errekurtsoak jarri eta erreparazioa lortzeko duten eskubideari buruzko oinarrizko printzipio eta irizpideak”² agiriaren 11. printzipioan honako hau ezartzen da: *“Giza eskubideen nazioarteko*

---

1 FONSECA, C. –koord.–, et al.: *1960. eta 2014. urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuen auzibideari buruzko txostena: Euskal kasua*, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia, 2014

2 2005/35 Ebazpena, Giza Eskubideen Batzordearena, 2005eko apirilaren 19koa; 2005/35 Ebazpena, Ekonomia eta Gizarte Arazoeta-

---

arauen ageriko urraketen eta nazioarteko zuzenbide humanitarioen urraketa larrien aurkako baliabideen artean honako eskubideak agertzen dira, biktimari dagozkionak, (...)

- c) informazio egokia urraketei (...) buruz ”.

Era berean, 22 b) printzipioaren arabera, biktimak ordaina edo erreparazioa jasotzeko eskubidearen barruan sartzen da, asebetetze-modalitate moduan, *“egitateak egiaztatzea eta egia osoa ezagutaraztea jendaurrean (...)*”.

Era berean, 24. printzipioak honako hau ezartzen du: *“biktimek eta euren ordezkariak eskubidea izan behar dute euren biktimizazioaren arrazoiei buruzko informazioa eskatu eta lortzeko, orobat giza eskubideei buruzko nazioarteko arauen urraketa nabariaren eta nazioarteko zuzenbide humanitarioaren urraketa larrien arrazoi eta baldintzei buruzkoa. Era berean, urraketa horiei buruzko egia jakiteko modua izan behar dute”.*

Nazio Batuen Giza Eskubideen Batzordeak, saioen 61. aldian, 2005/66 ebazpena ezarri zuen. Bertan, *“egiarako eskubidea errespetatu eta bermatzearen garrantzia aitortzen du, zigorgabetasunarekin amaitzen laguntzeko eta giza eskubideak sustatu eta babesteko”.* Ebazpen horretan bertan, Giza Eskubideen aldeko Nazio Batuen Goi-komisarioaren Bulegoak eskubide horren gaineko azterketa bat presta dezala eskatzen da. Azterketa horretan, *“eskubide horrek nazioarteko zuzenbidean dituen oinarriak, irismenari eta esanahiri buruzko informazioa jaso beharko da”.*

Urtebete geroago, azterketa hori egin zen, eta, bertan, egiarako eskubidea zehaztuta agertzen da, nazioarteko zuzenbidearen esparruan. Azterketaren ondorioak txosten honen kontzeptu- eta araudi-erreferentzien barruan sartuko dira, bai eta Eusko Jaurlaritzaren 107/2012 Dekretua ere, aurrerago aipatuko duguna.

Giza Eskubideen aldeko Nazio Batuen Goi-komisarioaren Bulegoaren azterketari jarraikiz, giza eskubideen urratze nabarmenei eta giza eskubideen arauen urratze larriei buruzko egia ezagutzeko eskubide hori eskubide autonomoa eta besterenezina da, eta Estatuaren betebeharrak bati lotzen zaio: giza eskubideak babestu eta bermatzea, ikerketa eraginkorrak egitea eta baliabide eraginkorrak egon daitezela eta erreparazioa jaso dadila bermatzea. Eskubide horrek, lotura estua baitu beste eskubide batzuekin, aldagai indibidual eta kolektiboak dauzka, eta etenezinezkotzat hartu behar da, murrizketarik gabekotzat. Era berean, estu lotzen zaio estatuen betebeharrari: zigorgabetasuna saihestu eta erauztea³.

58. paragrafoan dioenez, “giza eskubideen urratze nabarmenen kasuetan –hala nola tortura, auzibidetik kanpoko exekuzioak eta desagertu behartuak–, zuzenbide humanitarioaren urratze larrietan eta nazioarteko zuzenbideko bestelako delitu-egoeretan, biktimek eta senideek egia jakiteko eskubidea dute. Egitarako eskubideak gizarte-alderdi bat ere badu: gizartearen eskubidea da egia jakitea krimen aberranteekin zerikusia duten iraganeko gertaerei buruz, bai eta krimen horien inguruabar eta arrazoiei buruz ere, etorkizunean berriz ere errepikatu ez daitezen”.

Erakunde publikoek motibazio politikoko indarkeriaren biktimei arreta eta erreparazioa emateko dituzten betebeharrak zehazten dituen araudi autonomikoari dagokionez, hau onartu zuen Eusko Jaurlaritzak **107/2012 DEKRETUA, ekainaren 12koa, Euskal Autonomia Erkidegoan, 1960tik 1978ra bitartean, motibazio politikoko indarkeria-egoeran izandako giza eskubideen urraketen ondorioz sufrimendu bidegabeak jasan zituzten biktimak aitortzeko eta biktima horiei ordainak emateko.**

Dekretu horrek sarreran dioenez, Eusko Jaurlaritzak *“aitortzen du bidegabea dela biktima haien sufrimendua”, (...)* *“halaber, biktimok erakundearen aldean jasan duten ahanztura amaitzea”. (...)* eta *“adierazten du asmo irmoa duela sufrimendu hori arintzen laguntzeko, eta, horretarako, ordainak emateko neurri batzuk ezartzen dituela”.*

Dekretu horren ostean, hain zuzen ere, urrats bat gehiago eman behar zela ikusi zen, eta legegintzako mugari are gogoangarriago gisa onartu zen, beraz, **12/2016 LEGEA, uztailaren 28koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko.**

---

rako Kontseiluarena, 2005eko uztailaren 25ekoa.

3 NAZIO BATUAK. Ekonomia eta Gizarte Kontseilua. Giza Eskubideen Batzordea. Saioen 62. aldia. Egitarako eskubidearen gaineko azterketa. Txostena, Nazio Batuen Giza Eskubideetarako Goi Komisarioaren Bulegoarena.
<https://undocs.org/es/E/CN.4/2006/91>

Aipatu legeak zioen azalpenean xedatzen duenez, “107/2012 Dekretuak eta lege honek biltzen dituzten gairietan Euskadin pairatu ziren giza eskubideen urraketen diagnostiko oso batek bere barruan hartu behar ditu terrorismoaren biktimak eta agente publikoek beren lanean, zuzenean edo zeharka, eragindako urraketen biktimak”. Eta, horren arabera, bai 107/2012 Dekretua, bai Legea “mugatzen dira errekonozimendurik eta erreparaziorik izan ez duten biktimak artatzera, bestela interpretatzeko biderik gabe”. Eta, horren arabera, Legeak biktima horiei egiten dien errekonozimendua “beharrezkoa da bizikidetzaren normalizatzeko eta iraganaren memoria kritikoa eraikitzeko”.

Ondorioz, bai biktima horien existentzia, bai justizia, errekonozimendu eta erreparaziorako dituzten eskubiak jasota geratu dira aipatu dugun nazioarteko eta erkidegoko legedian, eta, hala, azterketa honen legezko oinarria osatzen dute. Araudi-mailakoak ez diren beste agiri batzuk ere (esaterako, giza eskubideen nazioarteko erakunde txostenak edo erakunde akademikoek egindakoak nahiz kazetaritzako informazioak) kontsultatu dira txosten honetarako datuak bilatzean.

Txostenaren helburuak

Hona txostenaren helburu orokorra: biktima batzuen egitarako eskubidea gauzatzen laguntzea; hain zuzen ere, eskuin-muturreko taldeek 1975. eta 1978. urteen bitartean eragindako motibazio politikoko biktimena. Zehatzago esanda, kasuei buruzko informazioa eguneratu eta sendotzea, eta, horretarako, gertaerei, biktimaren nortasunari eta auzibidearen nahiz erreparazioaren alderdiei buruzko informazioa ematea.

Lan honen azken helburua, hain zuzen ere, oinarri izatea da, erakundeek biktimetako bakoitzari errekonozimendu pertsonalizatua eman diezaioten, kasu bakoitzean eskuragarri dagoen informazioa biltzen duen agiri bat entregatuta.

Eskuin-muturreko talde terroristak: BVE (eta bere sigla desberdinak) eta GAL

Batallón Vasco Español (BVE) Espainiako erakunde parapolizial bat izan zen, orduko gobernuko presidente Luis Carrero Blanco 1973ko abenduaren 20an erail eta gero sortua. Kide gehienak soldatapeko mertzenarioak, poliziak, zerbitzu sekretuetako kideak eta ultraeskuindarrak ziren, eta Frantziaren hegoaldean eta Euskadin jardun zuten 1975eko ekainetik 1982ko urtarrilera bitartean, ETaren terrorismoari aurka egiteko asmoz. Sigla gehiago ere erabili zituzten atentatuen egiletza beren gain hartzean: Triple A, ATE, ANE eta GAE. Talde horietan aritu ziren mertzenarioetako batzuk Grupos Antiterroristas de Liberación (GAL)⁴ izeneko taldeetan sartu ziren urte batzuk beranduago.

Eskuin-muturreko talde terrorista horiek bortizki jardun zuten nazionalisten eta ETako errefuxiatuen kontra, baina baita inolako pisu edo garrantzi politikorik gabeko herritarren kontra ere. Horixe da, esate baterako, Ladislao Zabalak eta Ignacio Maria Iturbidek⁵ *Heriotzaren triangelua* deiturikoan (Andoain, Urnieta, Hernani) hildako zenbaiten kasua. Edo 1980ko azaroaren 23an *Hendayais* tabernaren aurka egindako atentatua, non bi pertsona hil ziren metrailatuta eta bederatzi larriki zauritu. Pertsona horietatik guztietatik, bik baino ez zuten harremanen bat euskal errefuxiatuekin.

1985eko ekainean, Zabala eta Iturbide epaitu zituzten, zazpi erailketaren zioz, beste delitu batzuen artean, eta 231 urteko espetxe-zigorra jaso zuten.

Grupos Antiterroristas de Liberación (GAL) talde terrorista segurtasun-indarreko kideek eta soldatapeko mertzenarioek osatu zuten: ETako militante eta jarraitzaileen kontra egin zuten, Ipar Euskal Herrian batez ere, ETaren aurkako gerra zikina izenez ezagutzen den horretan. 1983. eta 1987. urteen bitartean egon

---

4 FONSECA, C. (Koord.), et al.: 1960. eta 2014. urteen artean hildakoak eragindako erakunde terroristen atentatuen auzibideari buruzko txostena: *Euskal kasua*, Eusko Jaurlaritzako Bakegintza eta Bizikidetzarako Idazkaritza Nagusia, 2014, 21. orr.

5 1979. eta 1981. urteen bitartean, zazpi pertsona erail zituzten, eta zigorrak jaso gabe jardun zuten, agintariak nahiz inguruko bizilagunek haien jardueren berri izan arren, harik eta 1981eko martxoan atxilotu zituzten arte. Ikusi: MOLINA, F./PÉREZ, J.A. “El monopolio de la violencia ilegítima: Terrorismos paraestatales y brutalidad policial”, FUSI, J.P./PÉREZ, J.A.: *Euskadi 1960-2011. Dictadura, transición y democracia*, Biblioteca Nueva, Madril, 2017, 169. orr.

---

zen aktibo GAL taldea, hots, Felipe Gonzálezen bi gobernuetan zehar. GALen aurkako ikerketa judizialek eta epaiketek frogatu zuten, haren ekintzak funts erresebatuen bidez finantzatu ziren, Barne Arazoetako Ministerioaren babesarekin, eta erakunde horretako eskala hierarkiko ia osoa kondenatu zuten: José Barriónuevo, ministroa; Rafael Vera, Segurtasunerako Estatu-idazkaria; Francisco Álvarez, terrorismoaren aurkako borrokako burua; Miguel Planchuelo, Informazio Brigadako burua; Enrique Rodríguez Galindo, Guardia Zibileko jenerala; Ángel Vaquero, Guardia Zibileko teniente koronel ohia; Julián San Cristóbal, Bizkaiko gobernadore zibila; Julen Elgorriaga, Gipuzkoako gobernadore zibil ohia; José Amedo, Poliziako komisariordea; Michel Domínguez, polizia; eta Ricardo García Damborenea, PSOEko idazkari nagusia Bizkaian.

Metodologia eta iturriak

Ikerketak zeharkako iturriak baliatuko ditu, eta gai horren gainean eskuragarri dagoen literatura aztertuko du. Hala ere, beharrezkoa da aurretiazko zailtasun moduan aipatzea urriak direla biktima horien gaineko azterketa ofizialak. Kasuei buruzko dokumentazio gehiago emate aldera, bibliografia eta kazetaritzako materialetan sakabanatutako informazioa kontsultatu eta egiaztatuko da.

Era berean, beste zailtasun bat ere aurreikusten da: dokumentazio ofizialerako irispidea. Aurreko esperientzietatik ikasi dugunez, artxibo ofizialetatik ez zaie aterik ireki ETaren biktimak ez diren kasuetarako informazio-eskariari. Dihadugun lan honetan aurrera egiteko, bereziki esanguratsua da Auzitegi Nazionalak izapidetutako kasuen auzibideko dokumentazioa edo Barne Arazoetan Ministerioaren artxiboak kontsultatzea, baita, kasu zaharragoetarako, artxibo militarrek ere. Baina, esan bezala, erakunde horiei egindako informazio-eskariak oso gutxitan izan dute arrakastarik. Eta zailtasun handiago horrek metodologia eta emaitzak baldintzatzen ditu. Gainera, biktimizazio osagarria sortzen du, gertaerek lehendik ere eragin zuten giza eskubideen urratzean.

Metodologiak zenbait fase aurreikusten ditu txostena egiteko:

1. FASEA: Kasuak hautatzea

Hautaketa egiteko, Eusko Jaurlaritzako Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritzarekin adostu zen gisan, ordena kronologikoa hartuko da kontuan.

Gure lehen esku-hartzean, 1975. eta 1978. urteen bitartean jazo ziren kasuak aztertuko ditugu:

2. FASEA: Kasuei buruzko dokumentazioa bilatu eta errepasatzea

Bibliografiko eta kazetaritzako iturrietatik datorren informazioa identifikatuko da. Era berean, informazioa eskatuko zaie gobernu-, justizia- eta militar-erakunde batzuei.

3. FASEA: Dokumentazioa aztertu eta txostena egitea

Azken txostena egiteko informazioa bildu eta antolatuko da. Txosten horretan, aurretiaz aurkeztuko dira hautatutako zazpi kasuen gaineko datuak eta informazioak.

OHARRA: Lan hau martxan dago gaur egun. XII. legealdiaren lehen zatian amaituko da.

A large, bold, grey number '5' is the central focus. To its right is a small grey dot, and further right is a larger, solid green circle. The background features abstract, overlapping white and grey geometric shapes that resemble torn paper or layered planes.

5. dokumentua

Euskal Autonomia Erkidegoaren
12/2016 Legea,
“Euskal Autonomia Erkidegoan 1978
eta 1999 bitartean izandako motibazio
politikoko indarkeria egoeran
giza eskubideen urraketak jasan
dituzten biktimei errekonozimendua
eta erreparazioa ematekoa”, giza
eskubideen nazioarteko araubidearekin
bateragarria den

Euskal Autonomia Erkidegoaren 12/2016 Legea,
**“Euskal Autonomia Erkidegoan 1978
eta 1999 bitartean izandako motibazio
politikoko indarkeria egoeran giza
eskubideen urraketak jasan dituzten
biktimei errekonozimendua eta
erreparazioa ematekoa”**,
giza eskubideen nazioarteko
arabidearekin bateragarria den

Fabián Salvioli

2017ko apirilaren 24a

Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusiaren
enkarguz egina

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Giza Eskubide, Bizikidetzeta
eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia

PRESIDENCIA
Secretaría General de Derechos Humanos,
Convivencia y Cooperación

Fabián Salvioli¹

---

¹ Zientzia Juridiko eta Sozialetan doktorea (cum laude); Nazioarteko Zuzenbide Publikoko katedraduna; La Platako (Argentina) Unibertsitate Nazionaleko Zientzia Juridiko eta Sozialen Fakultateko Giza Eskubideen Institutuko eta Maisutzaren zuzendaria; Nazio Batuen Erakundeko Giza Eskubideen Batzordeko kide ohia (2009-2016) eta buru ohia (2015-2016). Irizpen hau aholkulari aditu independente gisa ematen du, eta ez du nahitaez tartean sartzen egilea kide deneko edo izan deneko erakundeen ikuspuntua.

Aurkibidea

- I. Sarrera.
- II. 12/2016 Legearen xedea eta gizakiaren babeserako nazioarteko araubidea.
- III. 12/2016 Legearen aplikazio arauemailearen esparrua, gizakiaren nazioarteko zuzenbidearen argitan.
  - a) Ez ikertzeagatik Estatuak duen erantzukizuna: aurreikuspen arauemailea eta gizakiaren nazioarteko zuzenbidea.
  - b) Arauaren denborazko aplikazioa eta aplikatzekoa den giza eskubideen nazioarteko zuzenbidea.
  - c) Arauaren jurisdikzioa eta nazioarteko zuzenbidea.
  - d) Onuradunak.
- IV. Legean ezarritako jarduketa-printzipioak eta nazioarteko estandarrak.
- V. 12/2016 Legean ezarritako errekonozimendua eta erreparazioa gizakiaren nazioarteko zuzenbidearen argitan.
  - a) Errekonozimendu publikorako eskubidea eta hura betetzeko neurriak.
  - b) Egia jakiteko eskubidea.
  - c) Nazioarteko estandarretan aurreikusitako erreparazioa.
- VI. Legean aurreikusitako arau prozesalak, biktima-izaera identifikatu eta aitortzearen eraginetarako, eta kasuan kasuko erreparazioak ematea.
- VII. Onuradunen eginbeharrei buruzko kapitulua.
- VIII. Estatuaren erantzukizuna zehaztea; 12/2016 Legeak eta nazioarteko zuzenbideak arlo horretan biltzen dituzten irizpideak, izaera eta aurreikuspenak.
  - a) Izaera: erantzukizun objektiboa, nazioarteko zuzenbideak arautua.
  - b) Nazioarteko eginbeharrak barne eremuan betetzea.
  - c) Estatuak egitateetan izandako parte-hartzea, giza eskubideen urraketarengatiko erantzukizuna eta, horrenbestez, erreparazioa emateko betebeharra sortzeko eraginetarako.
  - d) Giza eskubideen urraketarengatiko erantzukizuna zehazteko prozesua; zigor zuzenbidearekin duen lotura.
- IX. Espainiari buruz Nazioarteko organoek biktimei erreparazioa emateko betebeharra dela-eta hartutako erabakiak.
- X. Amaierako gogoetak.

1. Sarrera

Azterlan honek analisi bat egiten du, giza eskubideen nazioarteko zuzenbide garaikidearen ikuspuntutik, uztailaren 28ko 12/2016 Legea eta eskubide horiek bateragarriak izateari buruz. Honako hau da legearen izenburua “Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa ematekoa”. Legearen xedapen arauemaileei buruzko gogoeta nagusiak egin ditugu, gizakiaren nazioarteko zuzenbidearen oinarri diren betebeharrak, irizpideak, printzipioak eta estandarren argitan.

Azterlan hau egiteko hautatu eta erabili den metodologia honako honetan datza: 12/2016 Legearen helburuari, kapituluari eta xedapen nagusiei buruzko balorazio kritiko bat egitean —substantziari eta prozedurari erreparatuta—, aintzat hartuz nazioarteko tresna juridikoak, nazioarteko organo kuasijurisdikzionalen erabakiak eta dagokion jurisprudentzia.

Halaber, aztertzen ari garen gaia erabat ulertzeko daukan garrantzia dela eta, egiturazko zenbait gogoeta egin ditugu giza eskubideen nazioarteko zuzenbidearen oinarriko instituzioei buruz; honako hauei buruz, hain zuzen: estatuen nazioarteko erantzukizuna eta barneko edo etxeko eremuan nazioarteko arau eta erabakiak betetzea eta betearaztea, horretarako ardatz hartuta giza eskubideen urraketan biktimentzako jasan dituzten urraketan ondoriozko erreparazioaren institutuari buruzko teoria eta garapena.

Azkenik, jasota uzten dugu ezen lan hau ez datzala aztertzen ari garen legearen xedapen guzti-guztien iruzkin sakon bat egitean —azterlanaren nahiaz haragokoa baita hori—, baizik eta zehaztean zein mailatan den legea bateragarria emakumeen eta gizonen eskubideen eta askatasunen arloko nazioarteko betebeharrarekin, nazioarteko zuzenbidearen egungo araubide juridikoaren arabera; hau da, baloratzean ea legea nazioarteko zuzenbideak adierazitako norabidean doan.

II. 12/2016 Legearen xedea eta gizakiaren babeserako nazioarteko araubidea

12/2016 Legearen aurrekariak Eusko Legebiltzarrak iraganean onetsi zituen beste xedapen arauemaile batzuetan daude, zeinak zuzendu baitziren 1960 eta 1978 bitartean autonomia-erkidego horretan gertatutako giza eskubideen urraketen biktimezako erreparazio-neurriak ezartzera¹.

Onetsita dagoen 12/2016 Legeak, azterlan honen analisiaren arabera, helburu nagusi du giza eskubideen urraketa jakin batzuen biktimei errekonozimendua ematea —xedapen arauemaileak, terminologikoki, “vulneraciones” hitza aipatzen du gaztelaniazko izenburuan; hau da, bizitzaren eta osotasunaren urraketak, egitate horiek Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 artean gertatutako motibazio politikoko indarkeriaren testuinguruan gertatu direnean— eta, horrenbestez, biktima horiei erreparazioa ematea, Eusko Legebiltzarrak finkatutako parametroetan.

Halaber, beherago aipatzen denez, legean zabalpen bat ere badago 12/2016 Legeak jasotzen dituen kasuak aplikatzeko orduan, autonomia-erkidegoaren mugez kanpo gertatu diren beste egitate batzuegatiko erreparazioak xedatze aldera; erreparaziorako betebeharra onartzen da nagusiki kontuan hartuz biktimek euskal autonomia-erkidegoarekin izan dituzten loturak —funtsean bizitokiarena.

Hala, legeak prozedura eta tresna luze batzuk ezartzen ditu, behin biktimaren izaeraren zehaztapena identifikatuta eta Egiaztatze Batzordeak gomendioa eginda eta dagokion organoak erabakia hartuta, erreparazio-neurri batzuk xedatzeko —nagusiki diru-izaerakoak edo kalte-ordain / konpentsazio ekonomikoa ematekoak, baina horietara mugatu gabe—, bai eta asistentziaren arloko beste neurri batzuk xedatzeko ere, biktimei edo —kasua bada— haien eskubidedunei zuzenean eskain dakizkien.

Lehenbizi esan beharra dago giza eskubideen urraketen biktima direnei duintasunaren eta erreparazioaren errekonozimendua egitea dela arauaren zentzua, haren edukitik eta oinarrietatik eratortzen denez. Hori guztiz bat dator arloari aplikatzekoak zaizkion nazioarteko estandarrekin. Izan ere, Nazio Batuen Erakundeko Torturaren aurkako Batzordeak argi adierazi izan du “**biktimaren duintasuna berrezartzea dela erreparazioaren azken helburua**”².

Halaber, aztergai dugun 12/2016 Legeak guztiz errespetatzen ditu nazioarteko estandarrak —azterlan honen ondorengo kapituluetan zehazten diren arrazoiengatik—, eta, halaber, **pisu** araudi baten gisara identifika daiteke. Horrenbestez, ezerk ere ez du debekatzen etorkizunean erreparazioaren betebeharra beste erreparazio-neurri batzuk ezarri ere bete ahal izatea, dela denboraren aldetik daukan aplikazio-esparruari begiratuta, dela funtsari begiratuta; esate baterako, bizitzaren eta osotasunaren beste giza eskubide batzuen urraketek dagokienez. Eta hori guztia ere bat etorriko litzateke gizakiaren nazioarteko zuzenbidearekin eta **progresibitatearen edo garapen progresiboaren** printzipioarekin.

Giza eskubideen urraketengatiko erreparazioa Estatuaren betebeharrak bat da, nazioarteko arau konbentzional eta ohiturazkoetatik ateratzen dena; hartara, nazioarteko zuzenbide publikoaren doktrina orokorrean zabaltasunez onartzen da Nazio Batuen Erakundearen Nazioarteko Zuzenbidearen Batzordearen jokabidea eta garapena, bai eta giza eskubideei buruzko itunen aplikazioa gainbegiratzen duten eskualde mailako organo judizialek eta kuasijurisdikzionaletan etengabe sortzen duten jurisprudentzia ere³.

1 61/2011 Legez Besteko Proposamena, 2011ko martxoaren 31koa (Euskal Autonomia Erkidegoko Legebiltzarrak onetsia), eta hartatik heldu zen 107/2012 Dekretua.

2 Torturaren aurkako Batzordea: 3. Ohar Orokorra (2012). “Estatu alderdiek 14. artikulua aplikatzea”; CAT/C/GC/3; 4. paragrafoa.

3 Erreparazioen norainokoari buruzko azterketa garrantzitsu bat Nazio Batuen Erakundearen agiri honetan topa daiteke: Nazio Batuek: Giza Eskubideen Batzordea, Gutxiengoaren Bazterkerien Prebentziorako eta haiek Babesteko Azpibatzailea, 45. bilkuraldia, “Giza eskubideen eta oinarriko askatasunen urraketa ageri-agerikoen biktimei berrezarpena, kalte-ordaina eta errehabilitazioa emateko eskubideari buruzko azterlana”. Errelatore berezi Theo van Bovenek aurkeztutako behin betiko txostena, E/CN.4/Sub.2/1993/8. Halaber, onartutako printzipio eta jarraibide hauetan: “Giza eskubideen nazioarteko arauen ageriko urraketen eta nazioarteko zuzenbide humanitarioaren urraketa larrien biktimek errekursoak aurkeztu eta erreparazioak lortzeko duten eskubideari buruzko oinarriko printzipio eta jarraibideak” (Batzar Nagusia: 60/147 Ebazpena, 2005eko abenduaren 16koa).

Eginbehar hori betetzeko bidean dagoen ekimen orok, printzipioz, bat etorri behar du nazioarteko zuzenbidearekin; halaber, xede horiek dituzten neurriak hartuta, balio handiko pausotzat aurkeztu ahal izango ditu Estatuak ekintzok giza eskubideen arloko nazioarteko ikuskapen-organoetan (dela mundu mailan, dela eskualde mailan ere), eta organo horiek, ekintzak aztertutakoan, berretsi egingo dituzte eta ontzat joko dituzte, eta inoiz beste ekintza batzuk iradokiko dituzte, haiek osatzeko eta “erreparazio osoaren” printzipio gidaria betetzeko asmoz, hala dagokiola uste dutenean.

Aztergai dugun 12/2016 Legearen xedea guztiz bateragarria da nazioarteko estandarrekin, nahiz eta haren edukia —edo haren behar bezalako aplikazioa— giza eskubideen nazioarteko zuzenbideetik heldu diren parametro guztiekin osa daitekeen; izan ere, arloko nazioarteko zuzenbideak, gorago aipatu dugun bezala, erreparazio osoaren irizpidea berretsia du.

Beste ikuspegi batetik esanda, 12/2016 Legearen xedapen substantiboak eta hura berresteko prozesuko zioen azalpenean adierazitakoa aztertuta, arauan maila teleologikoan —haren xedean eta helburuan— ezarritakotik ezer ere ez da bateraezina gizakiaren nazioarteko zaintza-araubide garaikidearekin, hori Nazio Batuen Erakundean eta Europako Kontseiluan gaur egun araututa eta ezarrita dagoen bezala; izan ere, horiexek dira Espainiako Erresuma atxikita dagoen mundu mailako eta eskualde mailako erakundeak, zeren eta haietako kidea baita eta nazioarteko erakunde horien barneko zaintzaren sare konbentzionalaren barnean indarrean dauden eta hura osatzen duten giza eskubideen arloko tresna juridiko nagusiak —itunak, hitzarmenak eta protokoloak— berretsiak baititu, eta tresna horiexek baitira estatu kide guztiek arlo horretan dauzkaten eginbehar eta betebeharren iturri nagusiak.

Are gehiago, aurrerago garatuko dugun bezala, egokiagoa da esatea 12/2016 Legea lerrokatuta dagoela giza eskubideen biktimentzako erreparazioen arloko eginbeharrak zorrotz betetzearekin; izan ere, eginbehar horiek ateratzen dira honako hauek berretsiak dituzten estatuentzat gaur egun indarrean dagoen araubide juridikotik: alde batetik, Giza Eskubideen Europako Hitzarmena eta, bestetik, Eskubide Zibil eta Politikoen Ituna eta Torturaren eta bestelako tratu edo zigor krudel, anker edo apalesgarrien aurkako Nazio Batuen Konbentzioa —soilik Nazio Batuen esparruan nagusi direnak aipatzearen.

III. 12/2016 Legearen aplikazio arauemailearen esparrua, gizakiaren nazioarteko zuzenbidearen argitan

---

12/2016 Legearen (2. art.) aplikazio-esparrua arloan egokienak diren nazioarteko estandarren arabera da, zeren eta —**xedeari buruzko eskumena**— zuzen definitzen baititu giza eskubideen urraketa giza nazioarteko tresnetan ezarritako eskubide batzuk ukitzen dituzten egitateak (bizitzaren eta osotasunaren kentze arbitrarioak ez jasateko eskubidea; izan ere, osotasuna zer den modu zabal eta egokian zehaztuta dago, osotasun fisiko, psikiko, moral edo sexuala hartzen baititu⁴).

Gizakiaren zaintzako nazioarteko araubidean, eskubide horiek giza eskubideen **gune gogorra** deitutakoan daude, eta, gainera, zuzenbide internazionalistaren doktrinaren zati handi batek bizitzaren kentze arbitrarioaren eta torturaren debekuak kokatzen ditu **erga omnes** eginbeharrak ekartzen dituzten nazioarteko ordena publikoko arauen artean —ius cogens. Nolanahi ere den, eta betebehar horiek nazioarteko eskala juridikoan duten kokapenari buruzko doktrinaren balizko jarrerez haratago, adostasun zabal bat badago —horixe adierazten dute xedapen arauemaile argiek eta nazioarteko erakundeek aho batez egiten duten interpretazioak—: eskubide horiek etenezinak dira.

---

4 Hori guztia bateragarria da osotasunerako eskubidearen norainokoarekin, Nazio Batuen Erakundearen Torturaren aurkako Batzordeak ezarritakoari begiratuta, bai eta organo eskudunen antzeko beste interpretazio batzuei begiratuta ere, nola baitira Torturaren aurkako Nazio Batuen errelatore nagusiarenak eta Giza Eskubideen Batzordearenak (azken hori Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunaren 7. artikulua aplikatuz).

Izan ere, Espainiako Erresuma partaide den tresna juridiko konbentzionaletan finkatutako nazioarteko araubideek debekatzen dute edonola ere indargabe daitezela beste batek bizitza arbitrarioki ez kentzeko eskubidea eta tortura edo tratu krudel, anker edo apalesgarriak ez pairatzeko eskubidea⁵.

12/2016 Legeari dagokionez, hasiera batean esan beharra dago ezen, aurreko paragrafoetan adierazita-koaren ondorioz, nazioarteko araudiak bidea errazten diola legeak alegatzen diren egitateak aztertzeko ezartzen duen organoari (Balorazio Batzordea deitzen zaio), ez baitu inongo haztatze-analisirik egin behar-ko beharrari, proportzionaltasunari edo zilegitasunari buruz: horiek ezinbesteko irizpideak dira egitateak eskubide-urrietak diren ondorioztatzeko horietan murriztapen- edo etete-graduak onar daitezkeenean; ha-lakorik ez dagokio, ordea, kasu honetan.

Aztergai dugun arauak, horrenbestez, etenezintzat edo “ezin indargabetu daitezkeen” eskubidetzat jotakoetan —bizitzarako eta osotasunerako eskubideak— jartzen duenez arreta, aplikatzekoak diren eta indarrean dauden nazioarteko estandarren arabera Estatuaren erantzukizuna sortzen duten egitateetan haiek urratu izanari buruzko egiaztapen objektibo soilak berekin ekarriko du 12/2016 Legean aurreikusitako onuren ara-berako benetako erreparazioarako betebeharra sortzea.

a) Ez ikertzeagatik Estatuak duen erantzukizuna: aurreikuspen arauemaile eta gizakiaren nazioarteko zuzenbidea

Halaber, eta oraingoan ere gaia zein den ikusita, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izan-dako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urrietak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko 12/2016 Legearen aplikazio-esparruan sartuta dago arau horrek aipatzen dituen giza eskubideen urrietak ez ikertzea (2.3 art.).

Hartara, legeak egoki jasotzen du Estatuaren erantzukizunaren identifikazioa eta **bermearen betebeharretik** heldu diren eginbehar nagusietako bat urratetik heldu den erreparazioa: hau da, baliabide erabilgarri bat jar-tzea eta egoki ikertzea alegatutako eskubide-urrietak⁶.

Zaintzarako nazioarteko organoen jurisprudentziak —nagusiki Nazio Batuen organo kuasijurisdikzionalenak eta, eskualde mailan, giza eskubideen gorteenak— modu uniformearen identifikatu du ikertzeko betebeharroriek ez betetzea aplikatzen dituzten xedapen konbentzionalen urraketak bat dela⁷.

Horrenbestez, aztertzen ari garen xedapen zehatz hori (12/2016 Legearen 2.3 art.) guztiz bat dator gizakiaren nazioarteko zuzenbidearekin eta zaintzaren nazioarteko araubide horretatik heldu diren estandarrekin.

b) Arauaren denborazko aplikazioa eta aplikatzekoa den giza eskubideen nazioarteko zuzenbidea

12/2016 Legeak aplikaziorako aldi mugatu baten esparru jakin bat dauka (1978ko abenduaren 29tik 1999ko abenduaren 31ra arteko egitateak), 2.1 artikulua aipatzen duen bezala.

Azter daiteke —nazioarteko zuzenbidearen ikuspuntutik— ea denbora-esparru hori arbitrarioa edo bazter-tzailea den; lehenbizi, aztergai dugun arauaren zioen azalpenak zehazten du 12/2016 Legea aurretiko lege-diak erreparazioaren arloan hasitako bidearen jarraipena dela, eta lege berriaren beharra etorri dela 1978ko abenduaren 29tik giza eskubideen urraketak larrien biktimak izanik errekonozimendua eta erreparazioa jaso

---

5 Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna (1966), 4. art.; Torturaren eta beste tratu krudel, anker edo apalesgarrien aurkako Konbentzioa (1984), 2.2 art.; Giza Eskubideei buruzko Europako Konbentzioa (1950), 15. art.

6 Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna, 2.3. art.; eta Torturaren eta bestelako tratu edo zigor krudel, anker edo apalesgarrien aurkako Konbentzioa, 13. art.

7 Giza Eskubideen Batzordea, Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunari dagokionez; Torturaren aurkako Batzordea, Torturaren eta bestelako tratu edo zigor krudel, anker edo apalesgarrien aurkako Konbentzioari dagokionez; Giza Eskubideen Europako Auzitegia, Giza Eskubideen Europako Hitzarmenari dagokionez. Amerikako jurisdikzio erregionalean, Giza Eskubideen Gorte Interamerikarrak estandar horiek berretsi izan ditu, are bere hasiera-hasierako jurisprudentzian ere.

---

ez dutenak badirela egiaztatu delako; izan ere, agindu etiko eta demokratiko bat da haiei errekonozimendua eta erreparazioa ematea.

Halaber, 12/2016 Legeak aukera ematen du ezartzen dituen onurak bi kasutan zabaltzeko; honako hauek dira: batetik, 2.2 artikuluan ezarritako baldintzak bete bai baina 107/2012 Dekretuaren barruan sartzen ez zirenak; bestetik, legearen aplikazioa zabaldu daiteke osasun-arretari dagokionez —11. artikulua—, dekretu horretan aurreikusitako erreparazioa jada jaso dutenez, dekretuak ez baitzuen pareko erreparaziorik ezartzen.

Aztertutako legean finkatutako denbora-mugei dagokienez, nazioarteko zuzenbidean ezer ere ez dago horren aurka; are gehiago, logika osoa du ezen, behin aldi jakin baten esparruan gertatutako giza eskubideen urraketan egoera orokor bat onartuta, legediak egoera horri behar bezala aurre egin diezaiola eta tresnak ezar ditzala biktimak identifikatzeko, eta, halaber, erantzun gisa erreparazio-neurriak ezar ditzala. Garrantzitsua da orobat nabarmentzea ez dela debekurik ezartzen geroko arauak beste garai batean gertatutako egitateengatik erreparazioak zabaltzeko —horixe baita aztertzen ari garen arauaren adibide zehatza, zeren eta nolabait ere osatzen baititu, denboraren ikuspuntutik, 2011ko martxoaren 31ko 61/2011 Legez Besteko Proposamena eta hartatik etorri zen 107/2012 Dekretua—. Ikuspuntu horretatik, 12/2016 Legea bat dator gizakiaren nazioarteko zuzenbidetik ateratzen diren eginbehar eta estandarrekin.

12/2016 Legearen babesean finkatutako sarbide moduari dagokionez, legearen beraren kasu faktikoetan sartzen diren baina 61/2011 Legez Besteko Proposamenaren eta 107/2012 Dekretuaren babespean gertatzen diren ez zuten pertsonen erreparazioak jaso ahal ditzaten, legea goraiatu baizik ezin da egin, zeren eta asmatu egiten baitu pertsonaren aldeko printzipiotik eta perspektibatik sortzen diren betebeharrak erantzuten, eta modu egokian eskaintzen baitie babesa aurrez erreparazio partziala jaso duten biktimei, “erreparazio osoa” deitutakoa benetan betetzeko bidean.

c) Arauaren jurisdikzioa eta nazioarteko zuzen

Jurisdikzioaren arloan, onetsitako proiektua ez da mugatzen lurraldetasunaren irizpidera (5.a art.); izan ere, aurreikusten du erreparazioa aplikatzea egitateak gertatu zirenean unean bizilekua Euskal Autonomia Erkidegoan zeukaten pertsonen —nahiz eta egitateak erkidego horretatik kanpo gertatu—, edo autonomia-erkidego horretan hamar urtez bizi izandakoei (5.b art. eta 5.c art.).

Nazioarteko zuzenbidean ezer ere ez dago erreparazioak ezartze aldera ezaugarri horiek kontuan hartzearen aurka; hori guztia honako kontzeptu klasiko hauen indarrez: “jurisdikzioaren pean” —zabal ulerturik— gertatzen diren egitateengatik erantzukizuna eta, bereziki, “*personaren aldeko perspektiba*”ren aplikazio hermeneutikoa, zeinak aukera ematen baitu —eta agintzen baitu— eskura dauden irizpide bermatzaileenak aplikatu daitezela, iturria edozein dela ere, barneko zuzenbidea nahiz nazioarteko araua; kasu honetan, aztergai dugun arauak gizakiaren nazioarteko zuzenbidea aberasten du.

Legebiltzarrak bere gain hartu du giza eskubideen urraketan biktimei erreparazioa emateko betebeharra, lurraldetasunaren eta bizilekuaren nahiz pertsona horiek autonomia-erkidegoarekin zuten loturaren irizpideekin eta nazioarteko zuzenbidearen eta hartatik sortzen diren estandarren irizpidearekin —aztergai dugun itemeari ageri dira, 12/2016 Legearen 5. artikuluan zenbait tartekitan ezarritako xedapenetan.

d) Onuradunak

Legeak onuradunei buruz jasotzen dituen alderdiei begiratuta, hildako pertsonentzako kasuetan kalte-ordainak banatzeko irizpidea (3.2 art.), halaber, giza eskubideen nazioarteko estandar garaikideen arabera da; izan ere, familia zentzu zabalean hartzen du, eta horren barrenean bizikidetasuna egiazta dezaketen pertsonak (“*bizikideak*”) ere jaso eta biltzen ditu.

“Familia”ren kontzeptuak eta hura nazioarteko zuzenbide garaikidean babestetik heldu diren giza eskubideek ez dute mundu osoan ikuskera uniformerik, eta zaintzaren arloko nazioarteko organoek arreta handia eskaintzen ari zaizkio gizarteak izaten ari diren bilakaerari —horrek, izan ere, bidea eman dio bereziki Giza Eskubideen Europako Auzitegiari askotan “baloraziorako tartea” esaten zaion doktrina aplikatzeko.

Nazio Batuen Torturaren aurkako Batzordeak adierazi du biktimatzat ulertuko dela kalteak banaka edo kolektiboki jasan dituen pertsona oro, horren barnean direla lesio fisiko edo mentalak, sufrimendu emozionala, galera ekonomikoak edo oinarritzko eskubideen galera substantziala, baldin eta Torturaren aurkako Konbentzioaren urraketa bat diren egintzen edo ez-egiteen ondoriozkoak badira. “Biktima” terminoak, halaber, hur-hurreko familia edo biktimaren kargura dauden pertsonak ere hartuko ditu, bai eta biktima bati sorospena emateko edo haren biktimizatzea eragozteko esku hartzean kalteak jasan dituzten pertsonak ere⁸.

Adierazitakoa dela eta, ondoriozta daiteke legea bat datorrela giza eskubideen arloari buruzko kontzepzio zabalenekin eta babes handiena ematen dutenekin; eta, berriz ere aztergai dugun gaiari erreparatuta, aipatu beharra dago ezen “pertsonaren aldeko printzipio”aren ikuspuntutik —“pertsonaren aldeko perspektiba”-ren elementuetako bat— ezin dela identifikatu nazioarteko estandarrekiko kontraesanik; aitzitik, legearen aurreikuspena bermatzaileenak diren estandarren ildoan dago.

Halaber, eta aztergai dugun aurreikuspenaren barruan, nabarmendu beharra dago ezartzen diren **errehabilitazio neurriak** iristen zaizkiela bai 12/2016 Legeak jasotako giza-eskubideen urraketak pairatu izana egiaztatzen duten pertsoneri, bai haien senideei ere (3.6 art.). Hori, zalantzarik gabe, bat dator giza eskubideen nazioarteko zuzenbidearen postulatuekin eta haien ildo berean dago, bai eta gaiari buruz Nazio Batuen Erakundearen nahiz Europako Kontseiluaren sistemaren barruan etengabe eman den eta finkatuta dagoen nazioarteko jurisprudentziarekin bat ere.

IV. Legean ezarritako jarduketa-printzipioak eta nazioarteko estandarrak

---

Arauk jarduteko printzipio batzuk jasotzen ditu —legearen aplikazioan esku hartzen duten euskal botere publikoek aplikatu beharrekoak—, biktimekiko **solidaritate-printzipioa** deitzen duen horretan zentratuak, irizpide gidari orokor gisa. Horretatik eratoritzen da, halaber, seriotasunez eta zorrotasunez dokumentatzea, biktimen errekonozimendu instituzional eta soziala sustatuz, benetako erreparazioa bermatzeari begira, legean ezarritako neurriak aplikatzearen bitartez (4.1 art.).

Halaber, berriaz arautzen dira biktimen **aldeko tratua** deitutako printzipioa —prozeduran zehar berriz ez biktimizatzea saihestearren—, azkartasun-printzipioa, erakundeen arteko elkarlanaren printzipioa eta hiru-garrenen eskubideen bermearen printzipioa (5.2 art.).

Aztergai ditugun lege-xedapenek jarrera publiko bat erakusten dute, arauaren xedea egoki betetzeko asmoa, biktimekin lankidetzan jardunez eta haiei behar bezalako erreparazioa ematen saiatuz. Gizakiaren nazioarteko zuzenbidearen ikuspuntutik, giza eskubideen urraketan biktimak identifikatzeko eta haiek erreparazioa jasotzeko dauzkaten eskubideen aitortza egiteko prozesuan, beti nabarmenduko da jarduketa publiko arduratsua, enpatikoa eta haiekiko solidaritatea erakusten duena, eta hori guztiz lortuko da ezarritako lege-parametroak praktikan aplikatzen badira.

Giza eskubideen urraketek eragindako egoera traumatikoak bizi izan zituzten pertsonak berriz biktimiza daitezzen saihestea beti izan da zaintzaren arloko nazioarteko organoen arduretako bat; 12/2016 Legeak ere hortik jotzen du kezka horri dagokionez.

Horretarako, nabarmen daiteke beharrezkoa den arreta jartzeko behar zorrotza dagoela, egin beharreko urratsetan —bereziki, Balorazio Batzordean— betekizun zehatzak dituztenek behar adina gaitasuna izan dezaten arauan finkatutako jarduketa-printzipioak behar bezala betetzeko.

---

8 **Torturaren aurkako Batzordea**: 3. Ohar Orokorra (2012), 3. paragrafoa.

V. 12/2016 Legean ezarritako errekonozimendua eta erreparazioa gizakiaren nazioarteko zuzenbidearen argitan

---

Aztergai dugun legearen III. kapitulua zentrala da, eta hainbat alderdi jasotzen ditu biktima-deklarazioari buruz, errekonozimendu publikoari buruz, egia jakiteko eskubideari buruz eta erreparazioa jasotzeko eskubideari buruz. Horiek guztiak giza eskubideen zaintza-araubideen eta haien bilakaera abiapuntu hartuta eratu diren estandarren ikuspuntutik azter daitezke.

Arauk biktima-izaeraren errekonozimendu publikorako eskubidea identifikatzen du —behin biktima-deklarazioari dagokion prozeduraz deklarazio hori sortu denean—. Azpimarratu egiten da —modu egokian— biktimak hauta dezakeela bere intimitatea gorde dadila eta, horrenbestez, prozesuan zehar eta prozesuaren ondoren ere behar bezala babes dezatela, betiere horrek egia jakiteko eskubidea edo hirugarrenen beste eskubide batzuk ukitu gabe.

a) Errekonozimendu publikorako eskubidea eta hura betetzeko neurriak

Errekonozimendu publikorako eskubideak —legean xedatutakoaren arabera— euskal botere publikoak behartzen ditu biktimak gogoratzen eta errekonozitzen direla ziurtatzeko neurriak sustatzera: ekitaldiak, sinboloak edo antzeko bestelako baliabideak, besteak beste (12/2016 Legearen 6. art.).

Aurreikuspen hori giza eskubideen urraketengatiko erreparazioei buruzko nazioarteko zuzenbide garaikidean dago kokatuta, eta argiro sartzan da “**satisfazio-neurriak**” deitu direnen barruan; neurri horiek, izan ere, eratu diren estandarren zati bat dira, zaintzaren arloko nazioarteko organoen jokaeran jaso eta sistematizatutakoa, bereziki Nazio Batuen Erakundearen esparruan⁹.

Erreparazioen gisako satisfazio-neurrien xedea da biktimaren edo biktimen kalterakoa izan den eskubide-urraketa dela-eta Estatuak bere erantzukizuna aitortu eta erantzukizun hori bere gain har dezala erki-degoaren aurrean. Halaber, jotzen da biktimen oroimena berretsi ahal izateko beste ekintza batzuk egitera; esate baterako, ohikoak izaten dira memorialen edo monumentuen adibideak, kale edo parke nahiz plazen moduko beste espazio publiko batzuei izena ematea, eta hezkuntza-erakundeetan lan egitea; batzuetan, biktimen izena daramaten ikasketa-bekak ezartzen dira eta erantzukizuna aitortzeko eta barkamena eskatzeko ekitaldi ofizial solemneak eta abarrekoak egiten dira.

12/2016 Legearen 6. artikulua behar adina zabaltasuna duen agindua ematen die botere publikoari xedapena bete eta satisfazio-neurrien arloko nazioarteko estandarrei egoki erantzuten dieten neurriak praktikan jar ditzaten.

b) Egia jakiteko eskubidea

12/2016 Legeak, hainbat xedapenetan euskal botere publikoari esleitzen zaizkien zenbait ekintzaren bitartez, antolatzen du egia jakiteko eskubidea gauzatzeko nola lagundu, identifikatuta dauden eta beren lanaren xede gisa memoriaren sustapena duten entitateekiko lankidetzaren bitartez (7. art.).

Egia jakiteko eskubidea giza eskubideen nazioarteko tresna garaikide batzuetan aitortu izan da konbentzionalki¹⁰, baina hori ez da eragozpena aurrez nazioarteko organo batzuek aplikatzekoa den jurispru-

---

9 Horri buruz, honako hauek ikus daitezke: Nazio Batuen Erakundearen Torturaren aurkako Batzordearen 3. Ohar Orokorra eta Giza Eskubideen Batzordearen Erreparazioei buruzko Jarraibideak (Human Rights Committee: CCPR/C/158); 2016ko azaroaren 4an onetsitako dokumentua da hori.

10 Derrigorrezko desagertzeen aurka pertsona guztiak babesteko Nazioarteko Konbentzioa (2006): Atarikoa eta 24.2 art.

dentziaren mailan hura berretsita egoteko¹¹; are gehiago, Nazio Batuen Erakundearen Giza Eskubideen Batzordearen hasi-hasierako jurisprudentziatik ere eratorzen da¹².

Egia jakiteko eskubideak banakako dimentsio bat eta dimentsio kolektibo bat —gizarteari dagokiona— dauzka: biak ere elkarren osagarriak dira eta ez dute bata bestea baztertzen.

Aztergai dugun legean, gaiari ekiteko modua funtsezkoa den topiko bat du ardatz: biktimek berek eta haien familiek egia jakiteko duten eskubidea —alde batetik—, eta behar diren espedienteak Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutura igortzea —bestetik.

Halaber, garrantzitsua da 12/2016 Legearen 7.2.b) artikuluaurreikuspena; izan ere, agintzen du ezen, aztertzen ari diren egitateetatik zigor arloan preskribatu gabe dauden legez kontrako jarduketak ateratzen badira, bidezkoa den informazioa igorriko zaiela auzitegiei edo administrazio eskudunari. Hartara, eta beti berme judizialak errespetatuz —Balorazio Batzordeak ez du zigor arloko eginkizun jurisdikzionalik—, legeak jarduketa arduratsuko tresnak ematen ditu, justiziarako eskubidea gauzatzen laguntza eman dadin, bidezkoa den esparruan hori egingarria denean.

c) Nazioarteko estandarretan aurreikusitako erreparazioa

Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateko Legeak bi alderditan ardatzen du erreparazio zehatza —biktima identifikatu ondoren—: **kalte-ordain ekonomikoa eta osasun-asis-tentzia** (gorago aipatu den moduan, satisfazio-neurriak modu oso orokorrean aipatzen dira aurreikuspen arauemailean, eta biktimek eta haien erreparazio eskubidearen identifikatze- eta zehazte-prozesuak konpentsazio ekonomikoa eta errehabilitazio fisiko edo/eta psikikoa jartzen du arreta).

Diruzko erreparazioak dira giza eskubideen nazioarteko zuzenbidean berretsi diren lehenak, bereziki Europako Hitzarmena (1950) indarrean sartzearen eraginez, haren erreparazioetarako esparru juridikoaren eraginez¹³ eta Giza Eskubideen Europako Auzitegian egindako lanaren eraginez. Nazio Batuen giza eskubideen aldeko itunetako organoek historikoki “konpentsazioa” edo “kalte-ordaina” aipatu izan dituzte giza eskubideen urraketak egiaztatetik heldu den estatu-erantzukizuneko kasuetan, baina ez dute kaltea zenbatesten kopuru zehatzak on-dorioztatu ahal izateko¹⁴. Halaber, adostasuna dago giza eskubideen arloko nazioarteko organo jurisdikzionalen edo kuasijurisdikzionalen jurisprudentzian kalte materialei edo kalte ez-materialei dagokienez —batzuetan, kalte moral, psikiko, psikologiko eta abarrekoen gisara aipatuta— buruzko jurisprudentzia dela eta.

Onetsitako legeak, horrenbestez, zailtasunik gabe jasotzen du aztertutako atal honetan, gizakiaren eskubideen zaintzaren arloko nazioarteko organoek arauetan aurreikusitako nazioarteko estandarrek, maila jurisprudentzian garatuta daudenak.

Erreparazioei buruzko beste alderdietako batean, 12/2016 Legearen 11. artikulua “osasun-asis-tentzia”ko neurriak aipatzen ditu; egiazki, “errehabilitazio-neurriak” deitutakoak dira horiek, giza eskubideen nazioarteko zuzenbidearen definizioaren arabera.

Nazioartean eraturitako estandarretan, errehabilitazio-neurriek hartzen dituzte bai tratamendu medikoa, bai tratamendu psikologiko edo psikiatrikoa ere —aztergai dugun legeak berriaz jasotzen ditu, halaber, asis-tentzia psikosozial eta psikopedagogikoa.

11 Nabarmentzekoa da Giza Eskubideen Gorte Interamerikarraren jurisprudentziak egia jakiteko eskubidea justiziarako eskubide orokorrean sartu duela, Costa Ricako San Joseko Itunaren barruan; horixe ateratzen da *Bámaca Velásquez vs Guatemala* kasuaren epaitik eta Auzitegiak eman dituen beste batzuetatik (ikus Corte IDH. *Bámaca Velásquez vs Guatemala* kasua; C saila 70. zk.; 201. paragrafoa).

12 **Giza Eskubideen Batzordea:** María del Carmen Almeida de Quinteros eta beste batzuk vs Uruguai, 1983ko uztailaren 21eko irizpena.

13 Giza Eskubideen Europako Hitzarmena: 41. artikulua, satisfazio zuzena. Baldin eta Auzitegiak deklaritzen badu Hitzarmena edo haren Protokoloak urratu direla eta Tratugile Gorenaren barne-zuzenbideak aukera ematen badu urraketa horren ondorioak soilik modu ez-perfektuan erreparatzeko, Auzitegiak kaltetutako alderdiari satisfazio zuzena emango dio, bidezkoa bada.

14 Hasi-hasieratik, jada ebatzitako bigarren komunikaziotik aurrera, Nazio Batuen Giza Eskubideen Batzordearen jurisprudentziak ondarre-alderdia jasotzen du erreparazioaren barruan, berriaz “konpentsazio” hitza erabiliz (ikus Ana María García Lanza de Netto vs. Uruguai; 1980ko apirilaren 3ko irizpena, 17. paragrafoa).

Europako Kontseiluaren esparruan, Giza Eskubideen Europako Auzitegiak bere epaietan erreparazio ekonomikoko “satisfazio zuzena”ri dagokion izenaren pean aipatu ohi ditu errehabilitazioari buruzko gaiak¹⁵.

Nazio Batuen Erakundeko Giza Eskubideen Batzordeak, bere aldetik, zenbait aldiz errehabilitazio-neurriak ezarri izan ditu, eta horiek hainbat alderdi hartzen dituzte. Lehenbizi, batzorde horren jurisprudentziaren hasi-hasieran —lehenbiziko aldiz 1979an¹⁶—; aurrerago, berriz, honako kontzeptu hauek aipatu izan ditu: “asistentzia medikoa”, “tratamendu mediko egokia” edo “etorkizunera begira”, bai eta behar fisiko edo psikologikoak ere, eta are psikiatrikoak¹⁷ eta oftalmologikoak¹⁸ ere.

Bestalde, interesgarria da Torturaren aurkako Batzordearen jurisprudentzia, zeinean zenbait kasu erakusten baititu. Horietan, izan ere, berariaz xedatzen du errehabilitazio medikoko neurriak ematea¹⁹. 3. Ohar Orokorrean, Torturaren aurkako Batzordeak errehabilitazioa erreparazio-kontzeptuaren barruan aipatzen du zehazki²⁰.

Aztertzen ari garen arauaren espiritua eta xedea direla eta, ulertzen da asistentzia psikiatrikoko neurriek berdin jasota egon behar dutela 12/2016 Legearen aplikazioan; bestalde, legea osotasun sexualaren urraketa-kasuei aplikatzerakoan, ezinbesteko gertatzen da arau-xedapenetan aurreikusitako asistentzia ematen duten entitateek generoaren arloan eskarmentua eta behar den gaikuntza duten pertsonak edukitzea.

Asistentzia psikologiko, psikosozial edo psikopedagogikoa, 12/2016 Legeari jarraituz, kalte psikikoa jasan ahal duten pertsona onuradunei zabaltzen zaie —oro har, giza eskubideen nazioarteko organoen aurreko frogatuetan behar duela jotzen da—, maite den pertsona batek jasandako bizitzarako edo osotasunerako eskubideen urraketaren ondorioz.

Horrenbestez, aztergai dugun 12/2016 Legeak errehabilitazioaren arloan aurreikusitakoa guztiz bateragarria da giza eskubideen zaintzaren arloko nazioarteko estandarrekin.

VI. Legean aurreikusitako arau prozesalak, biktima-izaera identifikatu eta aitortzearen eraginetarako, eta kasuan kasuko erreparazioak ematea

---

Legeak ezarritako prozedura administratibo horrek izapidea hasteko mekanismo arin bat aurreikusten du (13. art.), zailtasuna sor dezakeen gehiegizko baldintza burokratikorik gabea. Instrukzioa Balorazio Batzordeak egingo du, eta batzorde hori ez da mugatuko probak jasotzera; izan ere, ofizioz xedatu ahalko ditu alegatutako egitateak behar bezala egiaztatzeko bestelako neurriak —neurri horiek behar bezain zabalak dira (14. art.) xedapenaren helburua egoki betetzeko—. Aurreikuspen arauemailea babes-klausula batekin ixten da, zeinaren bidez Balorazio Batzordeak egokitzen jotzen dituen jarduketa guztiak egin ahalko baititu aztertzen ari den egitateak hobeki argitzeko eta aurkeztutako eskabidea hobeki ebazteko (14.3 art.).

12/2016 Legeak hala ezarrita, halaber, aurreikusten da auzi-medikuek parte hartzea, eta bidezkoa den frogatuetan egin ondoren, Balorazio Batzordeak txosten arrazoitu bat egingo du. Txosten hori gero aurkeztuko da giza eskubideen arloan eskumena duen idazkaritza nagusiko edo sailburuordetzako titularrak ebazteko (15. art.).

---

15 Esate baterako, Z. vs Erresuma Batua (2002) epaian, Europako Auzitegiak medikuntza-gastuak aipatzen ditu.

16 **Giza Eskubideen Batzordea:** 63/1979 komunikazioa, Violeta Setelich vs. Uruguai; 1981eko urriaren 28ko irizpena, 21. paragrafoa.

17 **Giza Eskubideen Batzordea:** R.S. v Trinidad eta Tobago, 684/1996 komunikazioa, 2002ko apirilaren 2ko irizpena, 9. paragrafoa.

18 **Giza Eskubideen Batzordea:** Engo vs. Kamerun; 1397/2005 komunikazioa, 2009ko uztailaren 22ko irizpena, 9. paragrafoa.

19 Ikus, esate baterako, **Torturaren aurkako Batzordea:** 257/2000 Komunikazioa (Bulgaria).

20 **Torturaren aurkako Batzordea:** 3. Ohar Orokorra (2012), 2. paragrafoa.

Aurreikusitako prozedurak, bere osotasunean, azkartasuna, froga baloratzeko ahalmena eta babes egokiak erakusten ditu —irizpenaren motibazioa horren barne dela, zeina eskaera egiten duten pertsonentzat arbitrariotasunen aurkako babes moduko bat baita—. Horri gehitu behar zaio ezen jarduketa-printzipioek eta beste printzipio gidari batzuek —12/2016 Legearen 4. artikuluan adieraziak— aukera ematen dutela ondo-rioztatzeko egoki erantzuten zaiela erreparazioak zehazteko ikerketa azkarra eta eraginkorra egiten duten baldintzei, jarduketak ez baitira zigor arloko instantziak edo diziiplina-mailako zehapen-neurriak. Horrenbestez, prozeduraren arauak guztiz eta zorrozki bateragarriak dira arloan aplikatzen diren giza eskubideen estandarrekin.

Balorazio Batzordearen osaera, eratzea eta funtzionamendua direla eta, 12/2016 Legean ezarrita dauden bezala, ezin da eragozpenik jarri gizakiaren nazioarteko zuzenbidearen ikuspuntutik; eskaera egiten duten pertsonak, gainera, aukera dute organo hori osatzen duten pertsona bat edo batzuk errekusatzeko, baldin eta jotzen badute haiek egitateen analisitik eta baloraziotik kanpo uzteko arrazoi baliodunak badaudela.

VII. Onuradunen betebeharrei buruzko kapitulua

12/2016 Legearen 19. eta 20. artikuluek, alde batetik, egokitzat jotzen ditugun betebeharrak jakin batzuk ezarzen dituzte onuradunentzat; baldintzen eta betekizunen ez-betetze kasuetarako xedatutako neurriak —20. art.—, berriz, guztiz logikoak dira, eta giza eskubideen nazioarteko zaintzarako estandarren arabera ezin da haiek direla-eta eragozpenik jarri.

VIII. Estatuaren erantzukizuna zehaztea; 12/2016 Legeak eta nazioarteko zuzenbideak arlo horretan biltzen dituzten irizpideak, izaera eta aurreikuspenak

---

Azterlanaren kapitulu hau —arrazoi pedagogikoak tarteko— lau ataletan banatuta dago; honako hauek, hain zuzen: giza eskubideen urratzearengatik eta urratze hori dela-eta erreparazioa emateko Estatuak daukan erantzukizuna; nazioarteko betebeharrak barne mailan betetzea; Estatuak parte hartzea giza eskubideen urratzearengatik erantzukizuna zehazteko egitateetan; eta zigor arloko prozesuekin giza eskubideen urratzearengatik Estatuak daukan erantzukizuna zehaztea.

a) Izaera: erantzukizun objektiboa, nazioarteko zuzenbideak arautua

Nazioarteko zuzenbidean, giza eskubideen urratzearengatik Estatuak daukan erantzukizunaren ezarpena eta zehaztapena **objektiboa** da.

Hartara, Estatuari bere ekintzarengatik edo egite-ezarengatik egoztekoa zaion egitatea egiaztatuta, automatikoki sortzen da haren nazioarteko erantzukizuna, inongo frogarik behar izan gabe asmoa edo faktore subjektiboak bezalako alderdiei buruz, eta egitate horiek delitu bat edo gehiago egin izana eragin lezaketen kasuetan zigor arloko erantzukizunak egiaztatu gabe.

Arloa dela-eta historikoki sortu diren garapenen arabera, nagusiki bigarren mundu-gerraren amaieratik aurrera (ez ditugu haiek berriaz zehaztu lan honen asmoak gaindituko genituzkeelako), giza eskubideen urratzearengatik erantzukizuna —eta, beraz, erreparazioa emateko betebeharra, azken horrek berekin dakartzan eginbeharrekin— **nazioarteko izaerakoak dira, nazioarteko zuzenbidetik sortzen dira eta, logika betez, azken horren arauen arabera preskribatzen dira.**

Urraketei konponbidea emateko xedatzen diren neurriek, behin haiek egiaztatuta, oro har, **erreparazio osoaren printzipioa betetzeari erantzun behar diote**; horrek barnean har ditzake eskubideak berrezartzeko neurriak, errehabilitaziokoak, satisfaziokoak, egitateak berriz ez gertatzeko bermeak eta eragindako kalte materiala edo/eta ez-materiala erreparatzeko neurriak.

Hori Nazio Batuen Erakundearen barruan hartutako arauetatik ateratzen da, bai eta zaintzaren arloko nazioarteko organoen jarduketatik ere. Hartara, Giza eskubideen nazioarteko arauen ageriko urraketen eta nazioarteko zuzenbide humanitarioaren urraketa larrien biktimek errekurtsioak aurkeztu eta erreparazioak lortzeko duten eskubideari buruzko oinarritzko printzipio eta jarraibideek **erreparazio osoa eta benetakoa** aipatzen dute, berrezarpen-moduei, kalte-ordainari, errehabilitazioari, satisfazioari eta egitateak ez errepikatzeke bermeei dagokienez²¹.

Adierazitako dimentsioetatik bigarrenean, Nazio Batuen Erakundearen Torturaren aurkako Batzordeak, ildo berean, aipatu du ezen erreparazioaren kontzeptu zabalak berrezarpena, kalte-ordaina, errehabilitazioa, satisfazioa eta egitateak ez errepikatzeke bermeak biltzen dituela, eta Konbentzioaren ez-betetzearengatik erreparazioak lortzeko behar diren neurriak aipatzen dituela²².

Eta norabide berean, Nazio Batuen Erakundearen Giza Eskubideen Batzordeak aipatzen du ezen Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Itunak, oro har, berekin kalte-ordain egokia dakarrela; eta, bidezkoa denean, erreparazioak, besteak beste, berekin dakartzala berrezarpena, errehabilitazioa eta satisfazio-neurriak — honako hauen modukoak, hain zuzen: apologia publikoak, memorial publikoak, egitateak ez errepikatzeke bermeak eta lege aldaketak eta bidezko diren jokabideak²³.

Berezkoa denez, neurrien zerrenda hori guztia, bere aplikazio zehatz eta berariazkorako, azterketaren peko kasuari edo kasuei egokitzen zaie, inguruabarren arabera eta aukera bakoitzean.

Europako maila erregionalean, gorago aipatu den bezala Giza Eskubideen Europako Hitzarmenak erreparazioei buruzko xedapenean “satisfazio zuzena”ren kontzeptua aipatzen badu ere —jurisprudentzian hori, funtsean, kalte-ordain ekonomiko moduan itzuli da—, Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren erabakien betetzeari buruzko gainbegiratze-sistemaren esparruan, Europako Kontseiluaren Ministroen Batzordeak beste neurri batzuk aipatu izan ditu²⁴.

Hori dela eta, ondoriozta daiteke “erreparazio osoa”ren kontzeptua, giza eskubideen nazioarteko zuzenbidean, finkatuta dagoela bai Nazio Batuen Erakundearen mailan, bai entitate erregionalen mailan ere.

Irizpen honetan aurrez aipatu den bezala, 12/2016 Legeak erreparazio neurriak ardatzen ditu, eta haiek kalte-ordain (diruzko ikuspegia) eta errehabilitazio (asistentzia medikoa edo/eta psikologikoa) gisa jasotzen ditu; zehazten du ezen, ezarritako prozeduraz kanpo ere, botere publikoek ahalmena dutela satisfazio-neurrien kontzeptuari dagozkion egintzak aurrera eramateko, bai eta egia jakiteko eskubidea betetzen lagun dezaketen beste batzuk ere.

Aurreko bi paragrafoetatik logikoki ondorioztatzen denez, araua argi kokatuta dago giza eskubideen urraketak dakartzaten egitateengatiko erreparazioen arloko nazioarteko estandar aurreratuenen barruan.

b) Nazioarteko betebeharrak barne eremuan betetzea

Nazioarteko zuzenbidearen oinarritzko printzipio batek adierazten du Estatuak ezin duela bere barne zuzen-

---

21 **Nazio Batuak: Batzar Nagusia:** 60/147 Ebazpena; 18. paragrafoa.

22 **Torturaren aurkako Batzordea:** 3. Ohar Orokorra (2012), 2. paragrafoa.

23 **Giza Eskubideen Batzordea:** 31. Ohar Orokorra (2004): Itunean estatu alderdiei ezarritako betebeharrak juridiko orokorraren izaera: 16. paragrafoa.

24 Izan ere, Ministroen Batzordeak “erabakien betearazte osoa” aipatzen du, eta hainbat neurri gomendatzen ditu; honako hauek, besteak beste: prozedurak berrikustea, erabakiak Europako Kontseiluaren hainbat hizkuntza ez-ofizialetara itzultzea, eginkizun publikoak betetzen dituzten agente eta pertsonen prestakuntza ematea, lege-xedapenak aldatzea eta abar. Horri buruz, ikus Europako Kontseiluaren 2015eko Urteko Txostena. Halaber, azterlan espezializatu batek “erreparazio osoa”ren bila Europak egin dituen prozesu horien xehetasunak eman ditu (**Lambert Abdelgawad**, Elisabeth: “L’*exécution des arrêts de la Cour Européenne des Droits de l’Homme*”, 2e Édition, Dossiers sur les droits de l’homme N 19; Conseil de l’Europe, 2008; bereziki, 27. orrialdetik 31. orrialdera).

bidea alegatu nazioarteko eginbeharrak ez betetzeko; horiek, izan ere, fede onez bete behar dira, estatuak berretsi dituzten edo atxiki zaizkien tresnen xedearekin eta azken mugarekin bat etorrita.

Arau hori, zeina historikoa baita jendeen zuzenbidean eta ordena juridiko horren benetakotasunaren oinarrietako bat baita, halaber, ohituraren sustraiak badauzka —aipatutako fede onaren printzipiotik heldutakoa— bai eta konbentzioen sustraiak ere²⁵.

Halaber, **bermearen betebeharrak**, zeina giza eskubideen itunetatik sortzen diren eginbehar orokorretako bat baita, zehazten du estatuak **legegintza-neurriak eta beste edozein motatakoak** —administratiboak, judizialak eta abar— **hartu** behar dituztela konbentzioko xedapenak betetzeko, hau da, haiek behar bezala aplikatzeko barne eremuan eta haien eragin baliagarria sortzeko²⁶.

Estatuaren barne antolamendua —unitarioa, federala, konfederala eta abar— ezin da nazioarteko xedapenak ez betetzeko eragozpen-argudio gisa erabili²⁷, eta **errespetua eta bermea direla-eta dauden betebeharrekin** —behar diren neurriak hartzeko eginbeharrekin bat— **barne egitura guztien botere publiko guztiak ukitzen dituzte**.

Hori dela eta, aztergai dugun 12/2016 Legeak botere publiko baten —autonomia erkidego bateko parlamentu bat— erakusketa praktikoko zentzudun bat da, zeren eta giza eskubideen nazioarteko tresnak bermatzeko eginbeharrak hartzen baititu bere gain —aipatu den bezala, berezko zaizkio, botere publiko guzti-guztiei berezko zaizkien bezala—, gertatutako urraketek dagokien erreparazioa emateko mekanismo bat ezarri.

c) Estatuak egitateetan izandako parte-hartzea, giza eskubideen urraketarengatik erantzukizuna eta, horrenbestez, erreparazioa emateko betebeharra sortzeko eraginetarako

Giza eskubideen urraketaren ondoriozko Estatuaren erantzukizunaren sorrera haren edozein organoren, haren oniritziarekin diharduten pertsonen edo Estatuak diligenzia-betebeharra bete gabe egitateak aurrera eramaten dituzten partikularren ekintzaren ondorioa izan daiteke; horixe adierazi dute jurisprudenzian giza eskubideen arloko gaiak ebazten dituzten organo kuasijurisdikzionalak eta judizialak, bai Nazio Batuen Erakundeak, bai Europako Kontseiluak berak, erregio mailan, gaiari buruz egin dituzten itunak aplikatuz.

Arestian adierazi dugun bezala, inolako eragozpenik ez dago estatuak, barne mailan, parametro hauetaz harago doazen egitateengatik erantzukizuna hartzea erabaki dezaten, giza eskubideen zaintzaren arloko nazioarteko araubide osoa informatzen duen “pro persona” printzipioaren eta hermeneutikaren arabera.

Nolanahi ere, aztergai dugun legegintza-aurreikuspena ederki ahokutzen da gizakiaren nazioarteko zuzenbideak ezarritako estandarretan, zeren eta biktimaren izaeraren zehaztapena eta dagokion erreparazioa bidezkoa izan daitezen eskatzen baita egitateetan funtzionario publikoek parte hartu izana, beren eginkizunetan zihardutela nahiz haietatik kanpo, edo, bestela, taldean nahiz modu isolatuan, banaka edo modu ez-kontrolatuan ziharduten partikularrek parte hartu izana (12/2016 Legearen 2.b) art).

d) Giza eskubideen urraketarengatik erantzukizuna zehazteko prozesua; zigor zuzenbidearekin duen lotura

Giza eskubideen urraketan Estatuak daukan erantzukizuna identifikatzeko prozesuek beren logika daukate, eta zigor-epaiketekin edo -prozedurekin —ez eta azken horiek izan ditzaketen emaitzekin ere— inongo loturarik ez duten mekanismoak determinatzen dituzte.

Are gehiago, giza eskubideen urraketengatik Estatuak duen erantzukizuna sor daiteke nahitaez delituak egin

25 Itunen Zuzenbideari buruzko Vienako Konbentzioaren 26. eta 27. artikulua (1969). Espainia tresna horri atxiki zitzaion, 1972ko maiatzaren 2an gordailututako tresnaren bitartez.

26 Eskubide Zibil eta Politikoen Nazioarteko Ituna (1966), 2. artikulua. Espainia itun horren alderdia da 1977ko apirilaren 27tik. Nazio Batuen Torturaren eta bestelako tratu edo zigor krudel, anker edo apalesgarrien aurkako Konbentzioa (1984), 2. artikulua. Espainia itun horren alderdia da 1987ko urriaren 21etik.

27 Honako hau dio Eskubide Zibil eta Politikoen Itunaren 50. artikulua argitasun nabarmenez: “Itun honetako xedapenak aplikatuko zaizkie estatu federaletako zati guztiei, mugarik eta salbuespenik gabe”.

---

izana ez dakarten egitateengatik —esate baterako, Estatu alderdi deneko nazioarteko tresnetan ezarritako betebeharrekin bateraezina den lege bat onestea.

Alabaina, gerta daitekeena da delitu-egitate batek berekin ekartzea, maila teknikoan, giza eskubideen urraketa bat. Estatuaren erantzukizuna zehazteko prozesua eta zigor-prozedurak gauzatzea elkarren guztiz desberdinek diren bideetatik doaz, eta batak ez du inolaz ere bestea aurrez baldintzatzeko.

Nazioarteko jurisdikzioetan, erabakien adibide kontaezinak badaude —horren barnean, Giza Eskubideen Europako Auzitegiaren kasuak—, zeinengatik erabaki baita Estatuak giza eskubideen urraketengatik daukan erantzukizuna, biktimen identifikazioa eta erreparazioak eman behar izatea, nahiz eta zigorrik edo hasitako nahiz amaitutako zigor-ikerketarik ez egon.

Izan ere, Estatuaren nazioarteko erantzukizuna zehazteko instantziak ez dira zigor-jurisdikzioak, eta ezin diote inori zigor-erantzukizunik esleitu —hori kontraesanean legoke prozesuan bete beharrekoak diren eta esku-bide zibil eta politikokoak arautzen dituzten giza eskubideen nazioarteko tresnetan existitzen diren zigor arloko bermeekin.

Bi prozedura mota horien logika oso desberdina da; giza eskubideen urraketarengatik Estatuak daukan erantzukizuna identifikatzeko prozesuetan —esate baterako— ez dago zigor- nahiz-diziplina izaerako oinarritzko prozedura guztietan dagoen errugabetasunaren presuntzioa.

Halaber, nazioarteko organoen jurisprudentzian kasu ugari daude zeinen bidez Estatuaren erantzukizuna erabaki baita, baina barne mailan ezin baita zigor gisako ikerketetan aurrera egin, egitateen egileak identifikatu ez direlako edo zigor arloko araubide prozesalak aplikatuta preskripzioa egon daitekeela ondorioztatzen delako.

Oro har, nazioarteko organo batek giza eskubideen urraketarengatik Estatuak daukan erantzukizuna ezartzen duenean, ez du zigorraren mailan inongo neurririk xedatzen; izan ere, erabakitzen dituen neurrien barruan, ezartzen du Estatuak —barne mailan— zigor arloko ikerketa egin behar duela eta ustez erantzuleak diren pertsonak epaitu behar dituela. Berezkoa denez, nazioarteko ebazpenak ez du baldintzatzeko zigor arloko jarduketara horien emaitza, zeren eta zigor zuzenbidearen berme guztiak bai baitaude: tipikotasuna, errugabetasun-presuntzioa eta abar; hori dela eta, litekeena da Estuari nazioarteko erantzukizun bat ere egozte eta egitate horiekin lotutako zigor prozesu bat ez amaitzea susmagarrien zigorrarekin.

Aipatu berri dugunak abala du aztergai dugun gaia dela-eta zaintzaren arloko nazioarteko organoek etengabe izan duten jarrerari: hartara, Nazio Batuen Erakundearen Torturaren aurkako Batzordeak nabarmendu izan du pertsona bat biktimatza hartu egingo dela nahiz urraketaren egilea identifikatu, atxiki, epaitu edo zigortua ez izan²⁸.

Argudiatze-ildo berean, nabarmentzekoa eta baloratzekoa da 12/2016 Legearen seigarren xedapen gehigarria, zeinak aipatzen baitu legea aplikatuko dela baita egitatei buruzko erruduntasuna dela-eta lotura zehatzik ezartzeko beharrik gabe ere.

Horrenbestez, 12/2016 Legeak egoki betetzen ditu arloko nazioarteko estandar guztiak; haren xedapenetako bakarretik ere ezin da ondorioztatu delituak egiteagatik inoren zigor-erantzukizunik zehazteko ahalmenik; eta haren jarduketek ez dute inolaz ere zigor arloan izan daitezkeen emaitzak baldintzatzeko.

Are gehiago, balizko nahaste oro saihesteko ahalegin argi batean —are nazioarteko estandarrek zehazten dutenetik harago ere—, aztergai dugun arauaren 14.5 artikuluan ezarritako xedapenak berariaz aipatzen du ezen irekitako kausa judizial edo administratiborik badago, prozedura eten egingo dela, kasuan kasuko erabakiak irmoak izan arte. Halaber, 2.b) artikulua agintzen du ezen, Balorazio Batzordeak uste baldin badu aztertzen ari den espedientearen edukitik zigor arloan preskribaturik ez dagoen jarduketaren bat ondoriozta daitekeela, hura auzitegi eskudunei emango diela aditzera eta, kasua bada, administrazio eskudunari.

Balorazio Batzordeak espediente zigor arloko dagokien instantzietan igortzea —kasua bada— bat dator, era berean, Estatuaren nazioarteko betebeharrekin: Nazio Batuen Erakundearen Giza Eskubideen Batzordeak adierazi zuen erreparazioak, orobat, bere baitan hartzen duela, kasua bada, giza eskubideen urraketaren egi-leak justiziaren pean jartzea²⁹.

---

28 **Torturaren aurkako Batzordea:** 3. Ohar Orokorra (2012), 3. paragrafoa.

29 **Giza Eskubideen Batzordea:** 31. Ohar Orokorra (2004), 16. paragrafoa.

Nolanahi ere, aztertutako xedapenek argi erakusten dute prozedurak ez duela ukitzen zigor arloko ekintzei buruzko ikerketen gaineko inongo alderdirik, ez eta, are gutxiago, haiengatiko zehapena edo erantzukizunak egozteara ere; horrenbestez, ezin da ondorioztatu zigor arloko eskudantziarik dagoenik Balorazio Batzordearentzat edo 12/2016 Legeak zehaztutako prozesuan parte hartzen duen beste inongo instantziarentzat ere —izaera nagusiki administratiboa baitute—. Izan ere, haien egitekoa bideratuta dago Estatuak bere erantzukizuna bere gain hartzera, biktima-izaera zehaztera eta gero giza eskubideen urraketengatik eman beharreko erreparazioak esleitzera.

IX. Espainiari buruz Nazioarteko organoek biktimei erreparazioa emateko betebeharra dela-eta hartutako erabakiak

Gorago aipatu den bezala, erreparazioa emateko betebeharra giza eskubideen nazioarteko zuzenbidetik automatikoki sortzen den printzipio bat da, egindako urraketaren edo urraketen emaitza gisa. Haren irizpideak nazioarteko erantzukizunaren institututik ateratzen dira; izan ere, konbentzioetan eta ohituretan oinarritutako jendeen zuzenbidean irmoki ezarrita dagoen gorputz juridiko bat da.

Halaber, dauzkaten prozedura eta aginduetan giza eskubideen tresnen aplikazioa gainbegiratzeko duten nazioarteko organoek etengabe ematen diete aditzera estatuei ezen, beren eginbehar konbentzionalak guztiz burutuko badute, identifikatutako urraketa batek biktimarentzat edo biktimentzat eskubide automatiko bat sortzen duela —eta horrekin batera datorren Estatuaren betebeharra ere—, eman beharrekoa den erreparazio osoa emateari dagokionez.

Irizpen hau egiteko aurrera eramaten ari den azterlanaren eraginetarako, egokia da aipatzea ezen Nazio Batuen Erakundearen Torturaren aurkako Batzordea³⁰ Espainiari buruzko seigarren aldizkako txostenaren azterketatik sortu ziren amaierako oharretan, adierazia duela kezkatuta dagoela biktimek erreparazioa eta kalte-ordain egokia lortzeko izaten ari diren zailtasunengatik; hori dela eta, adierazi zuen ahaleginak aragoitu behar direla bermatze aldera torturaren eta tratu txarren biktimek kalte-ordain zuzen eta egokia, bai eta ahal den eta errehabilitaziorik osoena ere, lor dezatela. Torturaren aurkako Batzordeak gai honen garrantzia hainbestearaino nabarmendu du, non Estuari eskatu baitio kasuei eta emandako kalte-ordain motei buruzko datuak bil ditzan eta hurrengo azterketan eman diezazkion³¹.

Eskubide Zibil eta Politikoan Ituna barne mailan guztiz aplikatzeko beharra dela-eta azpimarra berezia jarri zen Espainiari buruz Nazio Batuen Erakundearen Giza Eskubideen Batzordeak egin zuen seigarren aldizkako txostenaren azterketan; izan ere, batzorde horrek amaierako oharretan Estatu alderdiari adierazi zion bermatu behar duela, nazioko ordenamendu juridikoan, guztiz betetzen dituela tresna horretan ezarritako betebeharrak, eta horretarako, behar diren neurriak hartu behar dituela, baita legegintza-neurriak ere, beharrezkoak badira, ituna guztiz aplikatzen dela bermatzeko³²; giza eskubideen urraketak direla-eta biktimei eman beharreko erreparazioari berariaz dagokionez, Batzordeak dio Estatuak segurtatu behar duela biktimek erreparazio egokia jasotzen dutela, horren barnean osasun- eta errehabilitazio-zerbitzuak daudela³³.

Ageri-ageriko gertatzen da aztergai dugun 12/2016 Legea nazioarteko zuzenbidetik sortu diren betekizunekin bateragarria dela, eta, are gehiago, antolamendu juridiko hori osatzen duten arauak adierazitakoaren bidean eta haiek aplikatzen dituzten organoen gorago aipatutako erabakien bidean dagoela; nabarmendu beharra dago Nazio Batuen bi batzordeek kalte-ordainean —konpentsazio ekonomikoa— eta behar bezala-

30 Torturaren eta bestelako tratu edo zigor krudel, anker edo apalesgarrien aurkako Konbentzioa aplikatzen duen organoa.

31 **Torturaren aurkako Batzordea**: Espainiaren Seigarren Aldizkako Txostenari buruzko amaierako oharra. CAT/C/ESP/CO/6, 2015eko maiatzaren 29koa, 20. paragrafoa. Torturaren biktimei erreparazioa eta errehabilitazioa.

32 **Giza Eskubideen Batzordea**: Espainiaren Seigarren Aldizkako Txostenari buruzko amaierako oharra. CCPR/C/ESP/CO/6, 2015eko uztailaren 20koa, 5. paragrafoa.

33 **Ibidem**, 14. paragrafoa.

---

ko errehabilitazioan jartzen duten azpimarra; izan ere, neurri horietan —baina ez horietan bakarrik— ardazten da 12/2016 Legearen ekintza-eremua.

X. Amaierako gogoetak

12/2016 Legeak, bere osotasunean, nazioarteko zuzenbideak, zaintzaren arloko nazioarteko organoek eta giza eskubideen urraketen biktimentzako erreparazioen arloan eraikitako estandarrek adierazitako norabidean dago.

Aztertutako arauaren xedea eta helburua, azterketa teleologikoa eginda, bat datoz nazioarteko araudi horrekin eta erabaki horiekin; legea praktikara eramanez, erreparazioa eman nahi zaien giza eskubideen urraketak legeak aurreikusten duenarekin bat datorren nazioarteko jurisprudentzia sendoa duten egitateak dira.

Jurisdikzioak, denbora-esparruak, onuradunek, jarduketa-printzipioek eta 12/2016 Legeak ezarritako prozedurak bete egiten dituzte erreparazioaren arloa dela-eta nazioarteko organoen arau eta irizpenetan zehaztutako betekizunak.

12/2016 Legen aurreikusitako neurriak, bai botere publikoei satisfazio-neurriak emateko gaikuntza emateari dagokionez, bai legearen xedeari dagokion berariazko prozedurari dagokionez ere —kalte-ordaina eta errehabilitazioa— lagungarri gertatzen dira egia jakiteko eskubidea bete dadin eta “erreparazio osoa”ren ildo berean daude, azken hori baita giza eskubideen urraketek mundu mailako eta eskualde mailako etengabeko jurisprudentziaren arabera aurre egiteko printzipio nagusia.

Halaber, legea, zalantzarik gabe, bideratuta dago nazioarteko zuzenbidetik ez ezik Espainiari buruzko nazioarteko erabaki zehatzen ondoriozko betebeharretatik ere sortzen diren irizpen eta berariazko oharrak betetzera. Hori dela eta, 12/2016 Legea, zalantzarik gabe, guztiz eta eragozpenik gabe dago indarrean, eta daukan xedearen eta azken mugaren arabera hura dela-eta egin behar den aplikazioak giza eskubideen arloan Estatuak dauzkan betebeharrak gainbegiratzen dituzten nazioarteko erakundeen balorazio oso positiboa izango du.

6

dokumentua

5/2019 LEGEA, apirilaren 4koa, Euskal
Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean
izandako motibazio politikoko indarkeria
egoeran giza eskubideen urraketak jasan
dituzten biktimei erre-konozimendua eta
erreparazioa emateari buruzko uztailaren 28ko
12/2016 Legea aldatzekoa

5/2019 Legea, apirilaren 4koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzko uztailaren 28ko 12/2016 Legea aldatzekoa

---

Eusko Legebiltzarrak 5/2019 Legea, apirilaren 4koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzko uztailaren 28ko 12/2016 Legea aldatzekoa onartu duela jakinarazten zaie Euskadiko herritar guztiei.

Zioen azalpena

Eusko Legebiltzarraren 12/2016 Legea, uztailaren 28koa, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria-egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzkoa, 2336/2017 inkonstituzionaltasun-errekurtsoaren objektu izan zen, Espainiako Gobernuak presidentea sustatua, bai eta Konstituzio Auzitegiaren etete partzial batena ere, 2017ko urriaren 3ko Autoaren bidez, zeinak honako artikulua hauei eragin baitzien: 2.3, 2.4 artikulua azken tartekia, 4.2. c), 7.1, 14.1, 14.2 artikulua c), d) eta e) apartatuak, 14. 4, 14.8 eta seigarren xedapen gehigarria.

Estatuko Administrazio Orokorraren eta Euskadiko Autonomia Erkidegoko Administrazioaren arteko Bitariko Lankidetzaren Batzordeak akordio bat erdietsi du 2018ko uztailaren 30ean, oztopo konstituzionalak ezabatzeak aukera egiaztatzeak, eta horrek aipatu inkonstituzionaltasun-errekurtso horretan atzera egiteko bidea emango luke.

Aintzat harturik urriaren 1eko Sektore Publikoaren Araubide Juridikoaren 40/2015 Legearen 153. artikulua bitariko foro horrentzat aurreikusten dituen potentzialtasunak, alderdiek akordio bat sinatu zuten, zeinetan egiaztatu baitzuten zer aldaketak, Konstituzio Auzitegiaren duela gutxiko jurisprudentziaren eta erreferentziako legearen testuinguru diren aurrekari espezifikoaren argitan, emango luketen bidea lege hori egokitzeak, biktimei giza-taldearentzat bilatzen den eraginkortasuna murriztu gabe. Analisi horretan oinarritu zen Ministro Kontseiluak hartutako akordioa, Estatuko Administrazio Orokorrak inkonstituzionaltasun-errekurtsoan atzera egiteko euskarri izan zuena.

Aditzera emandako aldaketa horiek gauzatzeko, bidezkoa da planteamendu berri honi heltzea, erabat sinetsirik ez dela inbaditzen soil-soilik botere judizialari dagokion eskumenik, baldin eta berme juridiko eta konstituzionalak zaintzeko eta indartzeko beharrezko aldaketak egiten badira, Zuzenbide konparatuak dagoeneko aldarrikatzen duen hori egingarria izan dadin: giza eskubideen urraketen biktimak aitortzea eta babestea botere publiko guztien berezko zeregina dela, eta, horrenbestez, ikuspegi horretatik uste dugu ezen gaindituzat jo behar direla 2336/2017 inkonstituzionaltasun-errekurtsioan aurkituriko oztopo konstituzionalak, baldin eta ondoren azalduko diren terminoetan aldatzen bada legea.

Jakitun izanik botere publikoek har ditzaketela biktimen aitortza eta erreparazioarako neurriak, nahiz betiere muga batzuen barruan eta oinarritzko eskubideak erabat errespetatuz, jarduera administratibo batera mugatzen du arauak bere xedea, zeinak bilatzen baitu emaitza kaltegarri baten sorrerarekin lotzen diren egitate batzuk aztertzea, hortik abiatuta kaltetuen alde erreparazio- edo konpentsazio-mekanismo egokiak antolatzeke, helburu bakar gisa.

Arauak aztergai duen egitatearen eta kaltearen arteko kausazko lotura taxutzen da zenbait pertsonaren alde ezarritako laguntza-sistema baten premisa gisa, argi bereizia egitate horietatik erator litezkeen balizko erantzukizun penalak argitzetik, zeina ez baita, inolaz ere, lege honen xedea. Horrenbestez, biktimen babes eta laguntzarako jarduera publikoak ez dira lehentasunez bideratu behar zigor-arloko legediaren kontrakoak izan daitezkeen egitate batzuk ikertzera, ezta gertaera horien egileak identifikatu eta, hala balegokio, zigortzera, baizik eta, zehazkiago, kausazko lotura bat ezartzera egitate jakin batzuen, emaitza kaltegarriaren sorreraren eta, egitate horien ondorioak jasan dituen heinean, pertsona jakin bat behar- edo arretera-egoera baten merezidun izatearen artean.

Aurrekoa adierazita, aldaketek berariaz eragiten diete Konstituzio Auzitegian desadostasuna sortu zuten manuei.

2. artikuluan (Non aplikatuko den) erreferentzia bat txertatzen da adierazteko ezen, zilegi ez diren egitateak egiaztatzerakoan, ezin izango dela ezezaguna izan, inolaz ere, zigor-arloko jurisdikzioak dagoeneko ebatzi duena.

4. artikuluan (Jarduteko printzipioak) manuen zenbait adierazpide aldatzen dira, operatiboki ezinezkoa izan dadin inolaz ere sartzea 12/2016 Legearen babesean izapidetzen diren espedienteekin zerikusiren bat izan dezaketen pertsonen eremu indibidualean, eta delitu izan daitezkeen jokabideen ikerketan zigor-arloko jurisdikzioa gordetzeko printzipio berri bat sartzen da.

7. artikuluan (Egia jakiteko eskubidea) aldatu egiten dira euskal botere publikoen eta 12/2016 Legearen programa kudeatzeko ardura duten Eusko Jaurlaritzako organoen arteko kolaborazioari buruzko aurreikuspenak, intentsitatea arintzearen, eta uler dadin soil-soilik administrazio-espedienteen emaitza onarekin lotua; hori guztia, ez dadin modurik egon eskumen judizialak urratzen direla ulertzeko.

14. artikuluan (Instrukzioa), (izaera administratibodun) Balorazio Batzordearen funtzionaltasuna adierazteko modua aldatzen da, ofiziozko jardunetarako deia ezabatzearen, eta argi gera dadin batzordeak premisa saihetsezin bati jarraituz jotzen duela pertsonengana, alegia ohorerako, errugabetasun-presuntziorako eta izaera pertsonaleko datuen babeserako eskubideak zainduz beti; eta jasoko duen kolaborazioak ez duela barne hartzen egitateak argitzeko inolako helbururik, baizik eta bakar-bakarrik espedienteak ahalik eta modurik osoenean ebazteko prestutasuna.

Kendu egiten da seigarren xedapen gehigarria. Izan ere, legeak sustatzen duen programaren operatibitateak ez du barne hartu behar administrazio-espedientearen euskarri gisa hornitzen den egitatearen inolako baloraziorik, eta, horrenbestez, zentzua galtzen du erruduntasunaren elementuaren presentzian ardazturiko erregulazio orok.

Azkenik, xedapen gehigarri bakar bat txertatzen da, ekainaren 12ko 107/2012 Dekretua aplikatzeko ezohiko epe berri bat zabalitzen duena, 12 hilabetekoa.

Lehen artikulua.– Beste idazkera bat ematen zaio uztailaren 28ko 12/2016 Legeari, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria-egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzkoari, 2.4 artikuluan, eta honela geratuko da:

«2. artikulua.– Non aplikatuko den.

(...)

4.– Motibazio politikoko indarkeria-egoera batean giza eskubideen urraketa egiaztatu ahal izango da legez kontrako egitate horien errealitatea aitortzen duten administrazio-ebazpenaren edo ebazpen judizialaren bitartez, egitate horiek alegatzen diren kalteekin edo eskubideen afekzioarekin kausazko lotura badute. Bestela, zuzenbidean onartzen den beste edozein frogabideren bitartez egiaztatu ahal izango da, aurretik prozesu judizial bat egon beharrik gabe. Nolanahi ere, apartatu honetan adierazten den egiaztatze-bideak ezin izango du ezezaguna izan zigor-arloko jurisdikzioak dagoeneko ebatzitakoa».

Bigarren artikulua.– Beste idazkera bat ematen zaio uztailaren 28ko 12/2016 Legeari, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria-egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzkoari, 4.2 artikulua c) eta d) apartatueta, eta e) letra berri bat gehitzen zaio; honela geratuko da: «4. artikulua.– Jarduteko printzipioak.

(...) c) Erakundeen arteko elkarlanaren printzipioa; erakunde horiek, legezko epean eta eran, eskatzen zaizkien datu guztiak emango dituzte, eta espedienteak ahalik eta modurik osoenean ebazteko beharrezkoa den elkarlana ahalbidetuko dute, hala agintariekin nola teknikariek.

d) Hirugarrenen eskubideen bermearen printzipioa, zeinak berekin baitakartza ohorerako eskubidea, errugabetasun-presuntziorakoa eta espedienteetan azal daitezkeen hirugarren pertsonen izaera pertsonaleko datuak babestekoa, halako moldez non espedienteetan hirugarren pertsonak egoteak ezin izango baitie pertsona horien berme juridikoei eta konstituzionalei eragin edo kalterik ekarri.

e) Zigor-arloko jurisdikzioa gordetzearen printzipioa, delitu izan litezkeen jokabideak ikertzerakoan».

Hirugarren artikulua.– Beste idazkera bat ematen zaio uztailaren 28ko 12/2016 Legeari, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria-egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzkoari, 7. artikulua 1. apartatuan, zeinetan a) eta b) letrak ezabatzen baitira, eta 2.b) apartatuan, eta honela geratuko da: «7. artikulua. – Egia jakiteko eskubidea.

1.– Euskal botere publikoak elkarlanean arituko dira giza eskubideen, memoriaren eta elkarbizitza demokratikoaren arloan diharduten Eusko Jaurilaritzako organoekin eta organismoekin, euren eskumenak baliatuz ahal dutena egin dezaten lege honetan aipatzen diren giza eskubideen urratzei buruz egia ezagutzen laguntzeko, pertsonen artxibo ofizialearako irispidea errazteko eta lege honetan aipatzen diren giza eskubideen balizko urratzeak aztertzeke ekintzen bidez.

2.– Euskal botere publikoek lagunduko dute, beren ahalbide eta eskumenen neurrian, biktima guztiak honako ekintza hauetarako irispidea izan dezaten: a) (...) b) Balorazio Batzordeak uste duenean espedientearen edukitik preskribitu gabeko legez kontrako jardueraren bat ondoriozta daitekeela, auzitegi eskudunei eta, hala badagokio, administrazio eskudunari jakinaraziko die, eta prozedura etengo du, harik eta dagokien zigor-arloko organoek legez kontrako jarduera hori ebazten duten arte».

Laugarren artikulua.– Beste idazkera bat ematen zaio uztailaren 28ko 12/2016 Legeari, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria-egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzkoari, 14. artikulua 1, 2, 4, eta 8 apartatueta, eta honela geratuko da: «14. artikulua.– Instrukzioa.

1.– Eskubidea bera (...) jasotakoan... lege honetako V. kapituluaren araututako Balorazio Batzordera igorriko du.

2.– Edonola ere, beharrezkoa iruditzen bazaio, Balorazio Batzordeak aukeran izango du honako hauetakoren bat egitea:(...) d) Txostenak edo lekukotzak eskatu lekukoei eta beste pertsona batzuei... (gainerakoa berdin), betiere zerikusiren bat izan dezaketen hirugarrenen ohorerako, errugabetasun-presuntziorako eta izaera pertsonaleko datuen babeserako eskubideen errespetuaren baitan.

e) Beharrezkotzat jotzen dituen urrats guztiak egin, espedienteak ahalik eta modurik osoenean ebazteko.

(...)

4.– Balorazio Batzordearen helburuak betetzearekin zerikusia duten erakunde publikoek eta pertsona pribatuek errekeritzen zaien laguntza eman beharko diote batzordeari, lege honen babesean izapidetzen diren espedienteak ahalik eta modurik osoenean ebatz daitezzen ahalbidetzeko (gainerakoa berdin).

8.– Horretarako, batzordeak... laburbildu egingo ditu biktimaren giza eskubideen urraketa eragin duten egitateak...».

Bosgarren artikulua.– Ezabatu egiten da seigarren xedapen gehigarria uztailaren 28ko 12/2016 Legean, Euskal Autonomia Erkidegoan 1978 eta 1999 bitartean izandako motibazio politikoko indarkeria-egoeran giza eskubideen urraketak jasan dituzten biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzkoan.

Xedapen gehigarria.– Berriz zabaltzea ekainaren 12ko 107/2012 Dekretua aplikatzeko ezohiko epe bat.

Hamabi hilabeteko ezohiko epe berri bat zabaltzen da, lege hau indarrean hasten denetik aurrera, ekainaren 12ko 107/2012 Dekretuak jasotako baldintza guztiak bete arren errekonozimendua eta erreparazioa eskatu ez duten edo epez kanpo eskatu duten pertsona guztiek lege horri hel diezaioten.

Azken xedapena

Lege hau indarrean sartuko da Euskal Herriko Agintaritzaren Aldizkarian argitaratu eta hurrengo egunean.

Beraz, Lege honi men egiteko eta men eginarazteko agintzen diet, norbanako zein agintari direla, Euskadiko herritar guztiei.

7

● dokumentua

Terrorismoaren Biktimen
Partaidetzarako Euskal Kontseiluan
garatutako eztabaida-gaien
ondorioen proposamena

**Terrorismoaren biktimen
errekonozimenduaren eta
erreparazioaren arloan egin beharreko
urratsak, biktima horien ekarpena
hobetzea eta eraginkorrago egitea ere
helburu dutenak, hala hezkuntzaren
arloan nola iraganari buruzko
hausnarketa kritikoko prozesuetan eta,
oro har, desberdinen arteko elkarrizketan**

2020ko maiatzaren 22a

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Giza Eskubide, Bizikidetzeta
eta Lanikidetzaren Idazkaritza Nagusia
Biktimen eta Giza Eskubideen Zuzendaritza

PRESIDENCIA
Secretaría General de Derechos Humanos,
Convivencia y Cooperación
Dirección de Víctimas y Derechos Humanos

Dokumentu hau 2017tik 2020ra bitartean Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluan izandako eztabaidaren emaitza da, terrorismoaren biktimen errekonozimenduaren eta erreparazioaren arloan eman beharreko urratsei buruz eta biktima horien ekarpena hobetzeko eta eraginkorragoa egiteari buruz, bai hezkuntzaren arloan, bai iraganari buruzko hausnarketa kritikoko prozesuetan, bai eta, oro har, desberdinen arteko elkarriketan ere.

Ohartarazi behar da ezen, biktimei eta terrorismoari buruz hitz egiten dugunean,

- ETari buruz ari garela lehenik. ETak eta antzeko beste erakunde batzuek baliatutako indarkeria giza eskubideen eta oinarrizko askatasunen aurkako indarkeria sendoa izan da. Sufrimendu larri eta bidegabea eragin die pertsoneri eta familiei, bai eta gizarte osoari ere. Hurbileko memorian sartzen den aldian, ETA izan da bizitzeko eskubidea gehien urratu duena. ETaren indarkeriak gizarte-sostengua izan zuen, eta helburu politikoak lortzeko bitarteko gisa erabili zen. ETak modu sistematikoan erabili zituen izua, mehatxua eta hilketa, proiektu politiko totalitario bat inposatzeko, non ez baitziren onartzen euskal gizartearen aniztasun ideologikoa edo kide izatearen sentimenduak. Indarkeriazko estrategia horren erabilerak sostengu handia jaso zuen, eta oraindik ere euskal gizartearen zati batek onartzen du, ez baitu orain arte gaitzetsi eta ez die biktimei barkamenik eskatu (ez eta gizarte osoari ere, hamarkadetan beldurpean izan duen arren); aitzitik, zoritxarrez, ekitaldi publikoak egiten dira oraindik terroristak aintzatesteko, baita omentzeko ere. Horregatik, eta eragindako kalte guztiarengatik, gaitzespen argi eta garbiko jarrera partekatua merezi du. Horrez gain, biktimen aurrean esplizituki adierazi behar da ez dela inoiz izan kausarik bakoitzaren bizitzak, duintasunak edo osotasunak baino balio handiagorik izan duenik. Ondorioa hau da: ez zen inoiz gertatu behar, ez da inoiz errepikatu behar. Horrenbestez, inoiz gehiago ez gertatzeko mezu hori pedagogikoa izan dadin eta belaunaldiz belaunaldi helaraz dadin, ETA baztertzearan berariaz baztertu behar dira erakundeak baliatu zuen indarkeriaren justifikazioa, legitimazioa edo gorespena.
- Baina GALi, BVeri, GAeri eta antzeko taldeei buruz ere ari gara. Hurbileko memoria-aldian giza eskubideen beste urraketa batzuk gertatu dira erakunde horien ekintzen ondorioz. Indarkeria horrek biktimak eta sufrimendu larri eta bidegabeak eragin ditu, eta horiek ez dira beti aintzatetsi, ez eta, batzuetan, ikertu ere. Erakunde horiek eragindako indarkeria eta estatuko estamentuen konplizitate-, zigorgabetasun-, onspen- edo pasibotasun-egoeretan gertatutako giza eskubideen urraketak arbuiaitzen ditugu, aringarririk gabe. Ondorioa, beraz, honako hau da: ez zen inoiz gertatu behar, ez da inoiz errepikatu behar. Horregatik, eta "inoiz ez" dioen mezu horrek balio pedagogikoa eta belaunaldien artekoa izan dezan, indarkeria hori arbuiaitzeak berekin dakar indarkeria minimizatzearen, ezkutatzearen edo ukatzearen aurkako jarrera, baita biktimak diskriminatzearen aurkakoa ere.

Nolanahi ere, erakunde terrorista bat baino gehiago egon badaudela aitortzearekin batera, zeharo baztertu behar da biktimizazioak nahastea, baita indarkeria bat kontrapisuko argudio gisa erabiltzeko edo beste zeinu bateko indarkeria bat legitimatzeko asmoa ere. Ez zen inoiz gertatu behar, ez da inoiz errepikatu behar. Horregatik, eta "inoiz ez" dioen mezu horrek balio pedagogikoa eta belaunaldien artekoa izan dezan, indarkeria mota oro arbuiaitzen badugu, arbuiaitzen dugu, halaber, giza eskubideen urraketa batzuk edo biktima batzuk beste batzuk justifikatzeko, konpentsatzeko, diluitzeko edo minimizatzeke erabiltzea.

Resumen y Conclusiones

I. Terrorismoaren biktimen errekonozimendua eta erreparazioa

Biktimei errekonozimendua eta erreparazioa emateari dagokionez, Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluak funtsezko hiru premisa ditu abiapuntu:

- Gabezia handiak izan dira.
- Hala eta guztiz ere, asko egin da.
- Baina egitekoa ez da amaitu.

Izan ere, ez da lortu ordezkari politiko eta instituzional guztiek modu argian eta kritikoa baloratzea iraganean erakunde terroristen eta, bereziki, ETAren indarkeriak eragindakoa.

Egiteko nagusi horrekin batera, –eta hargatik eragotzi gabe azterlanak egitea terrorismoaren biktima guztiei errekonozimendua eta erreparazioa emateari buruzko legeek aurreikusitako prozesuak osatzen eta hobetzen jarraitzeko, baita errealitate horren eta biktimen eta haien familiek jasandako sufrimenduaren ezagutzan eta errekonozimenduan sakontzeko ere–, egokitzat jo liteke:

- Eusko Legebiltzarreko talde parlamentarioei proposatzea terrorismoaren biktimei buruzko euskal legea aldatzeko aukerak eta komenigarritasuna azter eta balora dezatela, errealitate berrira eta nazioarteko terrorismoaren forma berrietara hobeto egokitu dadin.
- Toki-mailako akordio bat susta dadin proposatzea, udalerrri bakoitzean biktimak oroitzeko erreibindikazioari erantzuna emateko moduari buruz, biktima horiek nozitutako atentatuak gertatu ziren lekuak seinalezatzeko aukera barne, baldin eta biktima horiek ados badaude eta udalean adostasun nahikoa badago.
- Maila partikularrago batean, hau erreklamatzeko:
  - Atentatua jasan zuten garaietatik (bereziki, 70eko eta 80ko hamarkadetan) edo haien kasua guztiz argitu ez delako eta –igarotako denbora kontuan hartuta– haien ebazpen judiziala gertagaitza delako, errekonozimendu- edo erreparazio-defizita izan duten biktimen laguntza sendotzea.
  - Egia jakiteko eskubidea eta atentatu terroristaren inguruabarrei buruzko informazio guztia jasotzeko eskubidea benetan aitortu dadin bultzatzea. Horrek esan nahi du ahalegin handiagoa egin behar dela:
    - Datuak eta informazioak dituzten pertsonak aukera gehiago izan ditzaten horiek emateko.
    - Eta dagoen informazio guztia ezagutzera eman dadin eta guztion eskura egon dadin.
    - Eta, zehazki, arlo judizialean:
      - Auzitegi Nazionalen informazio judizialerako eta sumarioa identifikatzeko eskubidea sustatzeko eta bermatzeko ahalegina egiteko, biktimen edo haien familiek aukera izan dezaten senitartekoaren auzi judizialean egindako guztiaren kopia lortzeko.
      - Era berean, Auzitegi Nazionalak atentatu terroristak guztiz argitu ezin izan diren kausak aztertu eta ezagutzeko aukera eman dezala aldarrikatzeko.
- Biktimen errekonozimendu pertsonalizaturako neurriak bultzatzea:
  - Testigantzak grabatzen eta horiek Memoriaren, Bizikidetzaren eta Giza Eskubideen Institutuaren eta Terrorismoaren Biktimen Memorialaren artxiboetan gordetzen jarraituz.
  - Erakundeen arteko keinu pertsonalizatu baten garapena bultzatuz, biktimetako bakoitzari eta haien familiei jasandako bidegabekeriaren eta egia historikoaren adierazpen ofizialaren dokumentua modu solidarioan emanaz.

II. Biktimen hezkuntza-ekarpena

Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluak positiboki baloratzen du biktimek hezkuntzan emandako testigantzen esperientzia, eta beste eremu batzuetara zabaldu beharko litzatekeela uste du.

Horrela, Adi-adian Biktima Hezitzaileen Programari dagokionez, egokituz jotzen da:

- Biktimek, betiere askatasunez eta beren borondatez, jasandako bidegabekeriaren aurrean beren bizitzaren, borrokaren eta erresilientziaren lekukotza pertsonala eman ahal izateko aukerak gehitzeko proposatzea
  - aurrez aurreko lekukotza emanez ikastetxeetan eta unibertsitateetan, edo hezkuntza ez-formalaren eremuetan, zeharka edo ikastaro espezifiko bidez,
  - Gogora Institutuaren artxiboan gordetako testigantzak grabatuz, baldin eta dibulgazio- eta hezkuntza-erabilerrako baimena badute,
  - testigantzen grabazioekin beste biktima-profil batzuetara ere iritsiz: zauritutako eta mehatxatutako biktimak, jazarpen-indarkeriaren biktimak eta terrorismoaren aurkako borrokan buru izan diren giza-taldeen ordezkariak.
- Horren garapena unibertsitatera, lanbide-heziketara eta hezkuntza ez-formaleko beste eremu batzuetara zabaltzen jarraitzea.
- Esperientziaren potentzialtasuna aztertzea, terrorismoarekin eta indarkeriarekin lotuta sortzen ari diren beste fenomeno batzuei hezkuntzaren eta prebentzioaren ikuspegitik aurre egiteko.

Hezkuntza-maila formalagoan, honako hauek egitea komeni dela azpimarratzen da:

- Historia objektiboki ezagutzearen eta biktimen testigantzen arteko lan osagarria erraztea eta sustatzea, bai eta horiek ikasle guztiei zuzendutako lerroetan islatzea ere, modu transbertsalean eta irakasgai jakin batean agortu gabe.
- Gurasoek, irakasle-taldeek eta Berritzeguneez ikaskuntza- eta introspektio-prozesu horretan parte-hartze handiagoa izan dezaten sustatzea.
- Gazteen bisitak sustatzea datu historikoak biltzen dituzten zentroetan, non azterlanak egiten baitira eta terrorismoari eta terrorismoaren biktimei buruzko dokumentazio guztia artxibatzen baita.

Indarkeria politikoa deslegitimatze eta indarkeria hori sustatzen duten erradikalismoak prebenitzeko, gainera,

- Biktimen seme-alaben eta biloben lekukotasunak ere funtsezkotzat jotzen dira; izan ere, gurasoak galdu zituzten beren bizitzako une garrantzitsuetan, erreferente horiek behar zituztenean, eta barne-erbestera-tze horretatik beren bizitzari zentzua emateko premiara igarotzea zaila izan zen, gertatutakoa ezagutzearen bitartez.
- Eta, era berean, baloratu beharko litzateke indarkeria erabili zuten pertsonen testigantzak izateko aukera, ondoren beren iraganari buruz eta helburu politikoekin indarkeria erabiltzeari buruz hausnarketa autokritiko sakona egin dutenena.

Era berean, Kontseilua bat dator erlijio-izaerako integritate erradikalari arreta handiagoa emateko premiarekin eta behararekin; izan ere, garatutako esperientzia oso baliagarria izan daiteke eremu horretara bereziki bideratutako prebentzio-hezkuntzako proiektu bat egiteko, honako hauen bidez osatuta:

- Gazteen erradikalizazio-prozesuak identifikatzeko azterlanak eta ekintzak bultzatzea.
- Enpatia, ulermena eta lankidetzaren sustatzeko mezuak zabaltzea, eta bidegabekeriak eta horiek elkarriketaren eta bestearen onarpenaren bidez konpontzeko modua identifikatzea.
- Lan sakona egitea (adibidez, irakurketa ideologiko partekatuen bidez) indarkeriara jotzearen ahulezia eta faltsutasuna ezinbestean desmuntatzera bideratutako argudioei buruz, eta horren ordezkari arrazoian,

---

errespetuan eta aniztasun politiko, kultural, linguistiko, erlijioso eta sexualaren onarpenean oinarritutako argudioak erabiltzea.

- Gizarte baten barruan ghetto fisikoak (auzoa, ikastetxeak, etab.) eta ghetto sinbolikoak, intelektualak edo ideologikoak sortzea saihestea, ghetto horiek ezartzen dituzten oztopoak hausteko lan eginez gutxienez.

III. Biktimak eta iraganari buruzko hausnarketa kritikoko prozesuak

Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluaren iritziz, garrantzitsua da justizia erreparatiboak biktimen eskubideei eman diezaiekeen erantzuna, biktimen eta gizartearen erreparazio-ondorio biziak izan ditzaketen neurri-sorta baten bidez, biktimagileengan eragin nabarmena izateaz gainera.

Esparru hori sustatzea komeni da, eta horretarako urrats espezifikoko hauek proposatzen dira:

- Erreparazio Erreparatiboaren Oinarriko Printzipioan oinarritzen diren esperientziak babestea; izan ere, printzipio horrek hau eskatzen die biktimagileei: egindako delitutik eta jarduera terroristatik modu kritikoa urruntzeko, biktimei eragindako kalte bidegabea aitortzeko, inoiz ez justifikatzeko, indarkeriaren erabileran oinarritutako helburuak baztertzeko eta biktimek egia jakiteko duten eskubidea bermatzen laguntzeko borondate esplizitua erakusteko.
- Ibilbide hori egin duten eta biktimekin elkartzea bilatzen duten presoek hori egitea erraztuko duten guneak sortzea, betiere elkartze horietan parte hartzeko edo ez hartzeko biktimen autonomia eta askatasuna ahalik eta gehien errespetatuz eta alde aurretik bermatuz biktimari kalte material edo moral gehiago ez eragitea.
- Memoriako jardueretan erreparazio-ildoak sustatzea, erreparazioaren, bizikidetzaren eta delituaren prebentzioaren pedagogian balio erantsiko emaitzak lortzearen, irismen luzeko hezkuntzaefektuekin.

Hori guztia biktima bakoitzaren beharrei arreta berezia eskainiz, guztiek ez baitute erantzun bera eskatzen.

Nolanahi ere, biktimen lekukotzak erabakigarria izaten jarraitzen du memoria eraikitzeari eta gertatutakoaren egia berreraikitzeari dagokionez, eta erabakigarritzat jotzen da, halaber, erakunde publikoek:

- Biktimak gizartera lehen pertsonan hurbilduko dituzten programak bultzatzen jarraitzea, bai terrorismoaren biktimen testigantzak bai benetako gizarteratze-prozesua egin duten biktimagileenak bilduz eta sailkatuz, iraganari buruzko hausnarketa kritikoa prozesuan izan dituzten ahalmenak kontuan hartuta.
- Iragana argitzeko txostenak egiten jarraitzea, egia jakiteko eskubidea bermatzen laguntzeko, biktimen testigantzen bilketa zabalduz, iraganaren memoria kritikoa eraikitze aldera, eta hezkuntza eta gizarte-eremu desberdinetan haien testigantzak entzuteko prozesuen zabalkuntza sustatuz.
- Testigantza horiek tresna gisa erabiltzea DBHko 4. mailako eta Batxilergoko 2. mailako Historia irakasgaiei dagozkien unitate didaktikoetan, eta behar bezala kontserbatzea.
- Testigantza horiek bai gizarte osoan bai belaunaldi berrietan zabaltzeko lan egitea, pedagogia soziala egiteko, funtsezko balioa baitira bizikidetzarako eta berriro ez geratzeko.

IV. Biktimak eta desberdinen arteko elkarrizketa-prozesuak

Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluak aitortzen du biktima guztien eskari komuna dela:

- Gertatutakoa erabat argitzeko eta justiziarako eskubidea
- Jasandako sufrimendu bidegabea aitortzea eta erreparazioa jasotzea.
- Benetako kontakizunean oinarritutako memoria, jasan duten indarkeria argi eta garbi deslegitimatzen duena.

Hori onartuta, Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseilua bat dator, halaber, euskal gizartearen bakearen kultura sustatzeko beharrek, balio-gorputz sendo batean eta gatazkak konpontzeko

tresna gisa elkarrizketa sustatzean oinarrituta. Baina, horretarako, ezinbestekoa da indarkeria terroristaren erabilera erabat deslegitimatzea: ETAren amaierak ezin du ekarri gertatutakoari buruzko kritika espliziturik gabe iragana ahaztea.

Kontseiluaren iritziz, gutxieneko etiko sahetsezin bat abiapuntutzat hartuta –biktimak eragin zituen indarkeria-ekintza oro bidegabekeria izan zela aitortzea–, elkarrizketa bat bultzatu beharko litzateke hainbat norabidetan:

- Terrorismoaren biktimen artean, zeinen egoerak eta pentsamoldeak askotarikoak baitira.
- ETAren terrorismoaren biktimen eta beste terrorismo mota batzuen, GALen, BVEren, GAEren eta antzeko erakundeen biktimen artean.
- Biktimen eta gizartearen artean: bai biktimetatik eta haien elkarteetatik gizarte-adierazpenetara, bai gizartetik eta gizarte-, politika- eta erakunde-eragileetatik biktimengana; bereziki etorkizuneko belaunaldiak kontuan hartuta, bakearen balioa irakatsi behar baitaie.

Azken hausnarketa, etorkizunari begira

Euskal gizarteak biktimek bizi izan duten errealitatea ezagutzen badu, herritarrek jakin ahal izango dute zer kalte jasan duten, eta hausnarketa kritikoa sustatu ahal izango da, biktimekiko jarreran bizi izan duten sektarismoa aitortu ahal izateko; izan ere, gaur egun ere irauten du jarrera horrek.

Bizikidetzara eraikitzeko, beharrezkoa da, hain zuzen ere, iraganari bizkarra ez ematea eta gertatutakoa argitzen saiatzea, biktimen errealitatea eta borroka-espirtua ezagutzea, indarkeria terrorista jasan duten guztien memoria eta oroimena zaintzea, haien testigantzak zabalduz terrorismoaren biktimei aitorten soziala eskaintzea, eta antzeko egoera batetik igaro diren eta testigantza horietan laguntza- eta inspirazio-iturri bat aurki dezaketen beste biktima batzuei laguntzea. Zeregin horretan, azpimarratu behar da Biktimen Elkarteek, Fundazioek eta Gobernu-erakundeek egindako lan garrantzitsua, testigantzak dokumentatuz eta artxibatuz, eta hezkuntza- eta gizarte-eremuan material gisa erabiliz.

Etorkizunari begira, ezinbestekoa da jarduera eta proiektu horiek indartzea, lan hori burutzen eta gizarte osora zabaltzen laguntzeko, kontzientziarioari eta sentsibilizazioari eusteko eta herritarrekin enpatizatze-ko, bereziki gazteenekin.

Nolanahi ere, hainbesterainokoak izan dira deshumanizazioa, bizitako gertaerei buruzko beldurrari eutsi dion belo isila, balioen alderantzikatzea eta enpatiarik eza, ezen oinarritik beretik berreraikitzen hasi behar baita, pertsona guztiok gizaki gisa dugun duintasuna aitortzetik abiatuta.

Eta horretarako ezinbestekoa da lehenbailehen desagerraraztea terrorismo mota ororen justifikazioa eta terroristen omenaldi publikoak eta haien sinboloen gorespina. Hain zuzen ere, kasu horiek “bigarren mailako biktimizazio”, “birtraumatizazio” edo “birbiktimizazio” kasuak dira, eta anormaltasun demokratikoaren sintoma argiak indarkeria terroristaren bidegabekeria aitortzen duen gizarte batean, non oraindik ere entzun eta kontuan hartu beharreko biktima asko sortzen baitira, zeinentzat funtsezkoa izaten jarraitzen baitu une batean edo bestean terrorismoa babestu dutenek ekarpena egitea iraganari buruzko beren azterketan eta haren etorkizuneko proiektioan eta deslegitimazio argian, anbiguotasunik eta gaizki-ulerturik gabe.

A large, stylized grey number '8' is the central focus. To its right, the word 'dokumentua' is written vertically in a smaller, grey, sans-serif font. Below the 'a' in 'dokumentua' is a small grey circle. To the right of the '8' and the text is a large, solid green circle. The background features abstract, overlapping white and light grey shapes that resemble torn paper or geometric folds.

8 dokumentua

Iñigo Urkullu Lehendakariak XI.
Legegintzaldiko Memoriaren Egunean
eta Terrorismoaren Biktimen Europako
Egunean emandako hitzaldiak, eta Batera
Konpromisoaren testua

Iñigo Urkullu Lehendakariak XI.
Legegintzaldiko Memoriaren
Egunean eta Terrorismoaren
Biktimen Europako Egunean
emandako hitzaldiak, eta Batera
Konpromisoaren testua

2020ko apirila

Giza Eskubide, Bizikidetzeta eta Lankidetzaren Idazkaritza Nagusia

---

EUSKO JAURLARITZA

GOBIERNO VASCO

LEHENDAKARITZA
Bakegintza eta Bizikidetzarako
Idazkaritza Nagusia

PRESIDENCIA
Secretaría General
para la Paz y la Convivencia

Terrorismoaren biktimen europako eguna *Día europeo de víctimas del terrorismo*

2018-03-10 Bilbao 10-03-2018

Lehendakariaren hitzaldia – *Discurso del Lehendakari*

Biktimak, Biktimen Elkartetako goi ordezkariak, herri agentariok, jaun andreok, egun on. Ongi etorriak eta eskerrik asko gurekin izateagatik.

Gaur Terrorismoaren Biktimen Egun Europarraren bezperan, elkartaratze hau konbokatu du Eusko Jaur-laritzak, hirugarren urtez. Aurten Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Euskal Kontseiluarekin batera antolatu dugu.

Aurreko urteetan abiapuntua definitzen jardun gara. Ozen esan dugu gaizki egin genuela, terrorismoa jasan zuten biktimei behar beste kasurik ez genielako egin; batez ere, 70garren eta 80garren hamarkadetan. Autokritika hori egunean jartzen dugu, biktimek pairatutako sufrikarioa arindu nahian. Hori da gure abiapuntua.

Hoy víspera del Día Europeo de las Víctimas del Terrorismo el Gobierno convoca esta concentración con el Consejo Vasco de Participación de Víctimas del Terrorismo. En años anteriores hemos expresado nuestra autocrítica por la desatención que sufrieron las víctimas del terrorismo, especialmente en las décadas de los 70 y 80.

Hoy aquí actualizamos esta autocrítica con el propósito de aliviar el sufrimiento padecido; con intención de demostrar cercanía, solidaridad y verdad a las víctimas.

Transmitimos dos mensajes.

El primero mira al pasado y se resume en dos palabras: FUE INJUSTO.

No sabemos si alguna vez ETA y el resto de organizaciones terroristas llegarán a hacer una lectura autocrítica sobre lo que hicieron. No sabemos si serán capaces de expresar algo que repare el daño que causaron a las víctimas y a la sociedad.

No sabemos si lo harán, sabemos que deberían hacerlo. No sabemos si lo harán; pero la sociedad y las instituciones vascas y sus representantes, Sí podemos hacerlo.

Hoy tenemos un mensaje que transmitir a las víctimas del terrorismo: FUE INJUSTO.

Aurreneko mezu hau iraganari lotutakoa da.

Ez dakigu noizbait ETAk eta beste organizazio terroristek irakurketa autokritikoa egingo ote duten biktimei eta gizarte honi egin ziotenaren inguruan. Ez dakigu gauza izango diren emandako mina arintzeko moduko zerbait adierazteko. Ez dakigu egingo duten; baina euskal erakundeek eta horren ordezkariak egin egingo dugu.

Terrorismoaren biktima guztientzako mezu bat zabaldu nahi dugu: INJUSTUA IZAN ZEN.

Proclamo solemnemente, como Lehendakari, en nombre del Gobierno y la sociedad vasca, que el sufrimiento padecido por las víctimas del terrorismo FUE INJUSTO. Son dos palabras plenas de significado.

Hablamos de ETA y decir FUE INJUSTO significa afirmar que por su prolongación en el tiempo y su intencionalidad de imposición política; por perpetuarse después de la Transición, la Amnistía y el Estatuto de Gernika; por el acompañamiento socio-político con que contó y, sobre todo, por la gravedad e intensidad

---

de los daños humanos irreparables producidos; la violencia de ETA requiere una valoración expresa de su injusticia, una valoración expresa del daño injusto causado a las víctimas y sus familias.

Hablamos de ETA y decir FUE INJUSTO significa también rechazar su enaltecimiento, legitimación o justificación. Hablamos del GAL, Batallón Vasco Español y organizaciones terroristas similares y decir FUE INJUSTO significa recordar que su violencia provocó víctimas mortales y gravísimos sufrimientos que no siempre fueron reconocidos y, en algunos casos, ni siquiera investigados.

Decir FUE INJUSTO ante estas víctimas significa afirmar que la impunidad no puede ser la última palabra y que el Estado tiene una responsabilidad ante ellas. Significa que la expresión de solidaridad ante su sufrimiento y su reconocimiento no pueden deslindarse.

Hablamos de las víctimas del 11-M, los atentados de Barcelona o las víctimas del terrorismo en el mundo y decir FUE INJUSTO significa manifestar explícitamente que ninguna causa tuvo nunca un valor mayor que la vida, dignidad o integridad de cada persona víctima. Significa recordar a cada una de las víctimas del terrorismo y afirmar sus derechos a la verdad, la justicia y la reparación.

Bigarren mezua orainari eta etorkizunari begira dago. Aurtengoan, zirkulu bat ere badugu kontzentrazio honetan. Ekimen honen zentzuaren bigarren ardatza da. Atzera begiratzean, injustua izan zela esan behar dugu. Aurrera begiratzean, zirkulu bat osatzen dugu, biktimen eta gizartearen arteko elkartasunaren zirkulua. Gizartea eta biktimak elkarrekin oraina eta etorkizuna eraikitzen.

Esta concentración se agrupa en un círculo. Cuando miramos atrás, afirmamos que fue injusto. Cuando miramos adelante, configuramos un círculo de unión entre víctimas y sociedad. La sociedad y las víctimas juntas construyendo el presente y el futuro de nuestra convivencia. Este es el proyecto de esperanza y el mensaje que queremos compartir víctimas y sociedad.

El reto es asumir juntos la tarea de construir la convivencia presente y futura. Nuestro compromiso es promover el encuentro, interacción, confluencia y unión entre víctimas y sociedad. Lograrlo es demostrar que, a pesar de todo, la voluntad de convivir democrática y pacíficamente es más fuerte que la violencia y el terror.

Afirmamos que FUE INJUSTO y que ahora caminaremos juntos. No hay dos partes, las víctimas por un lado y la sociedad por otro. Estamos juntos y conformamos un círculo de solidaridad y unión.

Zirkulua gara, elkartasunak elkartzen gaitu. Orain, elkarrekin egin nahi dugu aurrera.

Terrorismoaren biktimen europako eguna *Día europeo de víctimas del terrorismo*

2019-03-10 Donostia / San Sebastián 10-03-2019

Lehendakariaren hitzaldia – *Discurso del Lehendakari*

Jaun andreok, egun on. Gaur, martxoak 11, Terrorismoaren Biktimen Europako eguna da. Biktimak oroitzeko eta gogoan izateko ekitaldi hau Terrorismoaren Biktimen Partaidetzarako Kontseiluarekin batera deitu dugu. Eskerrik asko beraz, hurbildu zareten guztioi.

Iaz, gogoeta bat partekatu genuen, eta ezinbestekoa da berriz ere hura gogoratzea, memoriaren pedagogia kritiko bat egiten jarrai dezagun.

ETAren indarkeriaren injustizia baloratu beharra dago, batez ere biktimei eta haien senideei egindako kalte bidegabeari dagokionez. Zergatik?

- Denboran zehar luzatu zelako;
- Inposaketa politikorako asmoa izan zuelako;
- Trantsizioaren, Amnistiaren eta Gernikako Estatutuaren ondoren iraun egin zuelako;
- Izan zuen babes soziopolitikoagatik; eta, batez ere,
- Sortutako giza kalte konponezinen larritasunagatik.

Este Día Europeo de las Víctimas del Terrorismo debemos seguir haciendo una pedagogía crítica de la memoria.

Tenemos un mensaje que transmitir a todas las víctimas del terrorismo: “Fue injusto.” Cuando hablamos de ETA decir que “fue injusto” requiere una valoración expresa de su injusticia, del daño injusto causado a las víctimas y sus familias.

Después del desarme y disolución de ETA, una tarea pendiente es manifestar al unísono que matar, extorsionar, secuestrar, torturar, agredir... fue injusto.

Cuando hablamos del Batallón Vasco Español, el GAL y organizaciones terroristas similares “fue injusto” significa recordar que su violencia provocó víctimas y sufrimiento que no siempre fue reconocido y, en algunos casos, ni siquiera investigado. Decir “fue injusto” es recordar a cada una de las víctimas y afirmar sus derechos a la verdad, la justicia y la reparación. La conclusión es: nunca debió ocurrir, “nunca más” debe repetirse.

Vivimos en el siglo XXI, mientras no se aborde esta tarea, estaremos atados al pasado siglo. Es un principio tan básico como fundamental. Se trata de asentar una memoria crítica del pasado en todo aquello que supuso vulneración de derechos humanos.

El contenido de este mensaje se proyecta al presente y al futuro. Este mensaje mira de frente a los ojos de cada víctima para decirle algo que necesita escuchar. Necesita saber que no hubo nada que tuviera más valor que la vida de su familiar asesinado. Es justo que escuche decir, con claridad, que el sufrimiento que padeció fue injusto.

Mezu honek, orainaldiari begiraten dionean, biktima bakoitzaren begietara begiraten du zuzenean. Entzun beharra daukan eta entzutea bidezkoa duen zerbait esaten dio. Jakin beharra dauka ez zegoela ezer bere senide erailaren bizitzak baino balio handiago zuenik. Ezer ere ez.

Bidezkoa da argi entzun dezan bidegabea izan zela bere sufrimendua. Oso oinarrikoa den zerbait da, baina sakontasun eta erabateko garrantzia duena. Mezu honek etorkizunari ere begiratzen dio. Bizikidetzaren etorkizunari, hain zuzen ere.

Bizikide izateko, ez dugu zertan bat etorri behar gauza guztietan. Bi puntu sinpletan besterik ez dugu bat etorri behar. Bi oinarri demokratiko eta etiko hauetan: giza eskubideak eta aniztasuna. Biak ala biak: giza eskubideak eta aniztasuna.

Este mensaje mira al futuro. Al futuro de la convivencia y la cultura de paz. Al futuro de los derechos humanos y del nunca más.

Este es el punto de partida de la espiral que hoy nos acompaña. La espiral de la convivencia. La convivencia no significa estar de acuerdo en todo. Sí significa asumir dos principios democráticos y éticos: derechos humanos y pluralismo. Principios. Sencillos. Plenos: derechos humanos y pluralismo.

Frente a la espiral cerrada de la violencia, la espiral abierta de la convivencia.

El punto de partida es reconocer que fue injusto. El punto de partida para que sociedad y víctimas, JUNTAS, podamos construir el presente y el futuro de nuestra convivencia.

Esta es la espiral que hoy representamos. La esperanza que hoy convocamos. El compromiso que hoy manifestamos.

Hau da gaur osatzen dugun espirala. Hau da gaur partekatzen dugun itxaropena. Gizartea eta biktimak elkarrekin, gure bizikidetzaren oraina eta geroa eraikitzen. Hau da gaur hartzen dugun konpromisoa.

Terrorismoaren biktimen europako eguna *Día europeo de víctimas del terrorismo*

2020-03-11 Vitoria-Gasteiz 11-03-2020

Lehendakariaren hitzaldia – *Discurso del Lehendakari*

Herri agintari eta ordezkariok, biktimen senide eta lagunok, jaun andreok, egun on.

Gaur martxoaren 11, Terrorismoaren Biktimen Europako Eguna da. Eusko Jaurlaritzak, bosgarren urtez, ekitaldi hau deitu du Biktimak oroitzeko. Eskerrik asko parte hartzeagatik eta agertzen duzuen konpromisoagatik.

Hoy es el Día Europeo de las Víctimas del Terrorismo. Un Día en el que compartir reflexiones necesarias para seguir haciendo una pedagogía crítica de la memoria:

Cuando hablamos de ETA decimos que “fue injusto”. Injusto por su prolongación en el tiempo, por su intencionalidad de imposición política, por perpetuarse tras la Transición, la Amnistía y el Estatuto de Gernika. Fue injusto por el acompañamiento socio-político con que contó. Injusto, sobre todo, por la gravedad del balance de daños humanos irreparables producido. La violencia de ETA requiere una valoración expresa de su injusticia, del daño injusto causado a las víctimas y sus familias.

En el periodo de lo que se conoce como memoria reciente, ETA y otras organizaciones afines han sido las principales causantes de las violaciones del derecho a la vida en nuestro País. El reconocimiento de la injusticia del terrorismo implica también el rechazo a su enaltecimiento, legitimación o justificación.

Cuando hablamos del Batallón Vasco Español, el GAL y otras organizaciones terroristas similares, decimos que “fue injusto”. Injusto porque provocó víctimas mortales y gravísimos sufrimientos que no siempre fueron reconocidos o, en algunos casos, siquiera investigados.

Decir que fue injusto significa que la impunidad no puede ser la última palabra. Significa que la expresión de solidaridad ante su sufrimiento y el reconocimiento de la injusticia que padecieron son las dos caras inseparables de la misma moneda.

Hoy recordamos a cada una de las víctimas del terrorismo. Hoy recordamos el derecho a la verdad, la justicia y la reparación.

Gaur, Terrorismoaren Biktimen Egunean, “Bidegabea izan zen” mezua zabaltzen dugu. Bidegabea izan zen, bai. Zergatik da hain garrantzitsua terrorismoa bidegabea izan zela esatea eta gogoratzea? Lehenik eta behin, biktimei erreparazioa eskaintzeko. Horrekin batera, memoria kritikoa eraikitzeko, giza eskubideetan oinarritutako hezkuntza sustatzeko, eta bizikidetzaz sustraitzeko.

La reparación a las víctimas, la construcción de una memoria crítica, la promoción de una educación en derechos humanos y la pedagogía para la convivencia demandan reconocer la injusticia del terrorismo.

No reconocer que lo ocurrido “fue injusto” es grave. Es grave por lo que significa desde un punto de vista ético, humano y, también, político. Un silencio acrítico ante la violencia pasada es el resquicio por el que se deja pasar, disimuladamente, un mensaje sutil de comprensión, justificación o legitimación de la misma.

Esta inhibición política, este hacer como que no pasó nada, esta resistencia a decir simplemente que “matar estuvo mal”, no puede admitirse como algo normalizado.

No reconocer la injusticia de los asesinatos y vulneraciones de derechos humanos producidos en el pasado por el terrorismo con cualquiera de sus siglas, y particularmente por ETA, resulta inasumible en nuestra sociedad.

Las familias de las víctimas asesinadas y las víctimas heridas deben saber que no hay nada que justifique lo que sufrieron. Deben saber que nada tiene más valor que su dignidad humana. La sociedad y las instituciones vascas conocen y reconocen el inmenso e injusto sufrimiento que padecieron.

Gaur, biktima guztienganako elkartasun eta hurbiltasun adierazpen gisa, berretsi egiten dugu elkartasun eta aitortza adierazpen hau.

Aurten, 2020garren urtean, triangelu baten egituraren inguruan elkartu gara. Triangeluaren alde bakoitzak oroitzapen honetan lotu nahi ditugun hiru edukietako bat irudikatzen du: biktimak, gizartea eta etorkizuna.

Elkarrekin, biktimak eta gizartea, bizikidetzaren eraikitzearen zeregina partekatzea da erronka. Biktimen eta gizartearen arteko elkargunea sustatzeko konpromisoa dugu, etorkizunari eta bizikidetzari begira. Gizarteak eta biktimek elkarrekin eraiki behar dugu bizikidetzaren oraina eta etorkizuna.

Reiteramos nuestra solidaridad, reconocimiento y cercanía a todas las víctimas.

Nos unimos con un mismo propósito: La sociedad y las víctimas construyendo juntas el presente y el futuro.

Este año nos reunimos en torno a un triángulo. Esta figura apela a la construcción de la convivencia, mediante la integración de distintas perspectivas. Cada lado representa uno de los tres contenidos que queremos enlazar en esta conmemoración: víctimas, sociedad y futuro.

El reto es compartir juntos, víctimas y sociedad, la tarea de construcción de la convivencia y del futuro. La sociedad y las víctimas juntas construyendo el presente y el futuro de nuestra convivencia.

Este es el proyecto de esperanza.

Batera Konpromisoa

Biktimen inguruko politika publikoetan beste aurrerapauso bat egiteko oinarriak

---

2013ko azaroaren 26an onartutako Bake eta Bizikidetzaren Planaren lehentasunetako bat biktimen politika kudeatzea eta bultzatzea da. IV. Ekimenean, bi ardatz ezartzea aurreikusten da: batetik, biktimei laguntzeko ildo nagusiekin jarraitzea eta, bestetik, politika hauek berritzea, uneko testuinguruaren bilakaerara egokitu-ta. Jarraitzearen eta berritzearen artean kokatu behar da, bada, Batera Konpromisoa

Biktimen inguruko politika publikoetan hainbat fase pasa ditugu dagoeneko. 70eko eta 80ko hamarkadetan, ez zitzairen konturik batere egiten; 90eko hamarkadan, gero eta sentsibilitate handiagoa pizten zuen gai honek, eta 2000. urteko aurreneko hamarkadan orain arte ez bezalako euskarria ematen hasi zaio, araudiz nahiz erakundeen aldetik, biktimen eskubideei babes aktiboa eman nahian.

2015a ere iritsi zaigu honela. 2011. urtean ETAk indarkeria eten zuenetik, abagune ezin hobea daukagu orain arteko bide malkar honetan, egindakoa ondo aztertzeke eta hemendik aurrera biktimen inguruko politiketik nondik nora joan behar duten argitzeko. Izan ere, aurrera egiteko moduko baldintzak dauzkagu.

Pasa den ekainaren 5ean, terrorismoaren biktimei erakundeen errekonozimendua erakusteko ekitaldi hartan esan nuen: oraindik ere aurrerago jo nahi du Eusko Jaurlaritzak bide honetan. Eta, hain zuzen, kontzeptuz eta ekintzez testuinguru berria zehaztuz, agiri honetan bertan. Eta agiri hauze izango dugu konpromiso berria.

Batera Konpromisoa ez da oraintxe hutsetik sortu. Azkeneko urteetan biktimen inguruko politiketan egindako lanaren fruitua da. Oraindik ere lanean ari baikara, gero eta sendoago; azkeneko legegintzaldietan, gobernu eta talde sozialek, politikariek eta han-hemengo parlamentariek gero eta gehiago parte hartu eta lagundu dutelako.

Hiru printzipio

Benetakoa izatea: autokritika egin beharra egokitu zaigu, eta egingu dugu

Biktimen kontuetan iraganean zer egin dugun kritikoki aztertuta, ez da zaila oker batzuk hautematen: berandu ibili gara biktimei behar zuten elkartasuna eta erantzuna ematen; gehiago erreparatu diogu bate-raezintasun politikoari, biktimen inguruko batasunari baino; biktimak bereizi izan ditugu, pairatu izan duten indarkeriaren arabera, eta biktimen auzia bakoitzaren alderdikerietarako tresnatzat hartu dugu.

Eusko Jaurlaritzak autokritika egin du, eta horietako bi oker egin dituela ametitu du. Hasteko, 90eko hamarkadaren lehenengo urteak arte, erakundeak beti berandu iritsi garelako biktimen kausara. Eta jarraitzeko, hurrengo urteetan, bateraezintasun politikoak zirela-eta, ez garelako gai izan elkar hartuta denok biktimekin solidario izateko eta denok batera indarkeria errefusatzeko.

Egin du, ba, egin beharreko autokritika Eusko Jaurlaritzak, eta eskatu die barkamena indarkeriaren eta terrorismo oren biktima izan direnei, egindakoengatik eta egin gabe utzitakoengatik, batez ere, 70eko eta 80ko hamarkadan ez genielako konturik egin, batere. Lehenago erreakzionatu behar genuen, eta hobeto erantzun, denok batera. Autokritika hauze da Batera Konpromisoaren abiapuntua.

Egia esatea: minimo etikoa argi eta garbi definitzea

ETAren amaierak ezin du ekarri besterik gabe orria pasatzea gertatutakoari buruzko kritika espliziturik gabe. Memoria-politikek ezinbestean dakarte edozer indarkeria- edo terrorismo-mota bidegabeak direla errekonozitzea; hortaz, baita ETAren indarkeria eta terrorismoa ere.

Indarkeriaren justifikazio ororen eta giza eskubideen urraketa ororen kontra altxatuko gara. Hitz ematen dugu gure aldetik biktimen oroimena eta ohorea ez direla bazterturik geratuko, iragana ahazturik etorkizunera begiratzeagatik. Horixe da gure minimo etikoa, etorkizuna eraikitzeke ezinbestekoa, horretan oinarritzen da Batera Konpromisoa.

Berdintasuna gauzatzea: biktimen eskubideak betetzea

Biktimen inguruko politika publikoak egia, justizia eta erreparazioa lortzeko eskubideetara begira taxutuko dira aurrerantzean ere, eta, aurrerantzean, biktimei emango zaien arreta harik eta pertsonalizatuena izaten saiatuko gara bereziki.

Horretan, gogoan izango dugu biktimen eskubideek berdinak izan behar dutela beti, hau da, berdin kontu egin behar zaiela denei, jasandako indarkeria edonolako izanda ere. Printzipio honek bi adierazpen izango ditu: batetik, biktimen artean egindako bereizkeria okertzat ematea, eta zuzentzea; eta, bestetik, biktima batzuk daudelako beste batzuk egotea justifikatu nahia erabat gaitzestea.

Paradigma zabalagoa: biktimak etorkizunari ere lotzea

Biktimen inguruko politikak atzera begira landu izan ditugu orain artean. Nola ez ba, ezinbestekoa da eta izango da atzera begiratzea. Hala ere, atzera besterik ez begiratzea oso murrizta da bai biktimentzat eta bai biktimizazioa gainditzeko lanerako. Paradigma hori zabaldu nahi du, hortaz, Eusko Jaurlaritzak.

Izan ere, biktimei erreparatuz, etorkizuna ere begi aurrean dakusagu. Begira diezaiogun ba etorkizunari; hala, biktimei buruz pentsatzen dugunean, iraganean jasan izan zuten kaltearen gaitza ez ezik, gaur egungo eta etorkizuneko elkarbizitza eraikitzen denekin batera daukaten papera ikusiko dugu.

Gure bitxi preziatuena: biktimak eta gizartea bat eginda

Terrorismoaren edo indarkeriaren biktimek pairatzen duten bizipen traumatikoak ez du parerik gizartean. Horrek lubakia eragin du biktimaren eta gizartearen artean. Biktomologiaren ikerketek erakutsi dute, bai hemen eta bai munduko beste edozein txokotan, biktimen eta gizartearen arteko harremana hurbil-urrun ardatzean kokatzen dela.

Denboraren joanean biktimak eta gizartea hurbildu edo urrundu egiten dituzten faktoreak agertzen dira. Politika publikoek badute gaitasuna distantzia hori txikitu edo ezabatzeke. Eusko Jaurlaritzaren ardura den kontuetan, biktimekin lotutako ekintza guztietan, bitxi preziatu bat irabazi nahian jokatzeko dugu beti: biktimen eta gizartearen artean batasun eta konfuzientzia lortu nahian, etorkizunera eta elkarbizitza hobera begira.

Konpromisoak mamia behar du

Eusko Jaurlaritzak gaur egun bultzatzen dituen programa guztiak Batera Konpromisoaren ildotik doaz, nola orain hala aurrerantzean:

- Adi-adian programa: etorkizunera begira taxutzen da, eta biktimak eta gizartea elkarrengana batu nahi ditu, hezkuntzaren bitartez elkarbizitza hobea eraiki nahian.
- Gertu programa: etorkizunerako batasun hori bera nahi du lortu, biktimek ere parte hartuz memoriaren eraikuntza sozialean.
- Bizitzeko eskubidearen urraketen udal-argazkiek ere herritarrek eta biktima hurkoak elkarrengatzen ditu, udalen bitartez.
- Eraikiz programak biktimek eta herritarrek iragana eta etorkizuna banatzeko egiten du lan.
- Gogora Institutua: biktimentzat eta gizartearentzat memoria partekatuzeko espazioa da; iraganetik elkarbizitza eraiki nahian.

Batera Konpromisoak etapa berriak ekarriko ditu biktimen inguruko politiketara, iraganera ez ezik, etorkizunera ere begiratu dezaten, eta biktimen eta herritarren batasuna bultzatuko du, denak elkarrekin hobeto bizi gaituzen.

Joan den ekainaren 5ean, biktimen eta gizartearen arteko topaketan, urrats bat eman genuen, gaur Batera Konpromisoaren bitartez jarraitutasuna eta urrats berriak dakartzana. Konpromiso honek lau hitz lotuko ditu: biktimak, gizartea, etorkizuna eta elkarbizitza. Denen ahalegina beharko du horretarako. Erakundeena, alderdi politikoena, komunikabideena, gizarte eragileena, biktimena eta herritarrena.